

DOM in SVET

List
s podobami
za leposlovje in znanstvo.

Leto XIV. * *
Štev. 10. * *
V Ljubljani 1901.

Vsebina.

	Stran
Dr. Janez Gregorij Dolničar. Spisal <i>Viktor Steska</i> . (Konec.)	581
Jesenske melodije. Zložila <i>Mira</i>	586
Od hiše do hiše. Povest iz našega kraja. — Spisal <i>Podgoričan</i> . (Dalje.)	587
Bršljan in bodičje. 19., 20., 21. Zložil <i>Anton Medved</i>	595
Poslednji akt. Povest iz literatovega življenja. — Spisal <i>Ivo Trošt</i>	596
Marko Marulić. Napisal <i>prof. Ivan Steklasa</i> (Konec.)	603
Planinske pesmi. Zložil <i>Cvetko Slavin</i>	613
Oranže in citrone. Pod italijanskim nebom utrgal <i>Fr. S. Finžgar</i> . (Dalje.)	614
Do zmage! Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben</i> . (Dalje.)	620
Nad mojim grobom . . . Zložil <i>Ivo Danič</i>	626
V vrt ljubeče duše moje . . . Zložil <i>Leo Levič</i>	626
Zofkin starček. Zložil <i>Jož. Bekš</i>	626
Na skrajnih mejah vročine in mraza. Spisal <i>prof. dr. Simon Šubic</i> . (Dalje in konec.)	627
Književnost	634
<i>Slovenska književnost</i> . Knjige „Slovenske Matice“ za leto 1900 Slovenske narodne pesmi. — Sad greha. — Prvi listi. — Kaj mora znati vrla gospodinja. — <i>Hrvaška književnost</i> . Znanstvena djela za občo naobrazbu. — <i>Ruska književnost</i> .	
To in ono	640
Družba sv. Mohorja. — O novejših hrvaških pesnikih. — Ruski car Nikolaj II — Rusko politično časopisje. — Reforma srednjega šolstva v Rusiji. — Bolgarske slovstvene razmere. — „Bessarione“. — Predsednik Mac Kinley †. — „Ritualizem“ na Angleškem. — Velika znanstvena knjižnica indologa Maksa Müllerja. — Pankeltski shod.	

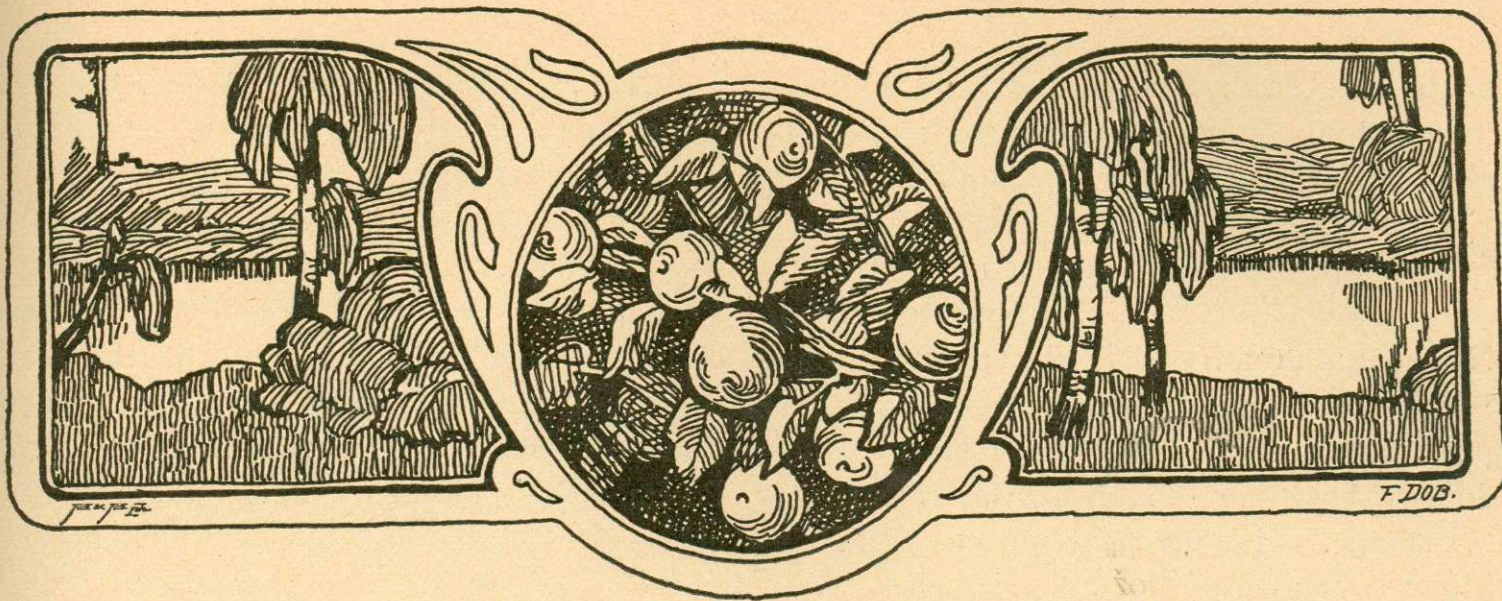
Slike.

	Stran
Portretna študija. Risal <i>A Koželj</i>	589
Glasba. <i>Ivan Tisov</i>	597
Kraljica presv. rožnega venca	604 605
Dobra prijatelj	621
Živali v brazilijanskem pragozdu	628
Beduina na velblodih	637
Ruska carska rodbina	641
Mac Kinley	643

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: *dr. Mihael Opeka* za leposlovje, *dr. Eogen Lampe* za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik: *Marijanišče*. — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 8 K 40 h, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2 dol., za Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark. Sprejemlje *lastništvo in upravljanje v Marijanišču*.

Dr. Janez Gregorij Dolničar,

kranjski zgodovinar.

Spisal Viktor Steska.

(Konec.)

III.

Me functo moriere liber fortasse.

Quid inde?

Mecum mortalem, te genuisse novi.

Dolničar.

Drugi del Dolničarjevega delovanja so njegovi spisi. Teh je lepo število. Sam jih našteva v rokopisu „Bibliotheca Labacensis publica“. Najprej našteva sedem že izdanih knjig, potem še devet rokopisov. K prvim spadajo: 1. Patrocinium Labacense. 1683. — 2. Rivus Lacrymarum animae Christo compatiens. 1686. — 3. Historia belli Foroju-lensis. Ta knjiga je nemški prevod knjige Blaža vit. Colenberg. — 4. Elogia Acad. Unitorum. 1690. — 5. Aquila Austriaca triumphans. 1698. — 6. Thesaurus Labacensis caelestis seu exercitia pietatis Archi-Confraternitatis Ss. Corporis Christi. A. 1713. — 7. Epitome Chronologica... 1714.

Za tisk je imel pripravljene spise: 1. Rerum Labacensium Historico-typographice descriptarum, quibus Urbis Labacensis olim Aemonae origo, monumenta, inscript., imperium majorum etc. enarrantur; libri quinque in folio. — 2. Cypressus Labacen: seu Epitaphia et Inscript. Labacen. in 4°. — 3. An-

nales Urbis Labacenses ab A. 1660. usque ad An. 1718. in 4°. — 4. Antiquitates Labacenses. 4°. — 5. Historia Cathedralis Basilicae Labacensis Veteris et Novae. In fol. — 6. Corona illustrium virorum inclytæ gentis Carnioliae. — 7. Theatrum memoriae Acad. Unitorum. — 8. Bibliotheca publica Labacensis. — 9. Marianale Carnioliae.

Poleg tega je sestavil še nekaj manjših spisov. Čudno je pri Dolničarju, da razen Epitome Chron. ni znana nobena druga njegova izdana knjiga. Ali jih je izdal pod tujim imenom, ali so se popolnoma poizgubile? Najti jih ni.

Najbolj znan spis, ki je potekel izpod Dolničarjevega peresa, je Epitome Chronologica, ki obsega v mali osmerki 107 + 62 strani. V njej našteva po letnicah zgodovinske dogodke od početka sveta do l. 1714. Knjigo posvečuje članom „Ac. Oper.“ in izjavlja, da jo je sestavil iz hvaležnosti do domovine in da bi drugim odprl pot, kakó naj bi obširneje razpravljali o istem predmetu. — V nagovoru se zagovarja, zakaj je spis tako kratek, in pove vire, kjer je zajemal snov. Potem sledé slavospevi na pisatelja od strani ocenjevalca o. Jakoba Hoff-

stetterja, pesnika barona Androcha, ki imenuje Dolničarja „ter docte Joannes“; v pesemski obliki ga slavita dr. Bogataj in advokat Felber. Naslovno sliko „Aemona triumphans“ je naslikal več let prej njegov sin Aleksij.

Zgodovinski oddelek zavzema 107 strani. Na nadaljnjih 62 straneh je osem poglavij razne vsebine: 1. Germania Austriaca v zemljepisnem oziru. — 2. Čudodelne Marijine podobe v Avstriji. — 3. Znamenitosti avstrijske Germanije. V Ljubljani imenuje najprej Evin kip na magistratu. — 4. Najvišje dedne službe na Avstrijskem, Štajerskem, Koroškem, Kranjskem in Goriškem. — 5. Najimenitnejši pisatelji avstr. Germanije. Med kranjskimi imenuje več učenjakov, med slovenskimi pisatelji le Kastelica. — 6. Nekatera starodavna mesta. — 7. Nekateri stari templji. — 8. Imenitnejše šole in akademije. Nazadnje pride kazalo.

Ta knjiga je ohranjena v več izvodih in je bila edino Dolničarjevo delo, za katero je svet vedel do najnovejšega časa. Radi tega so Dolničarja in njegov čas mnogi krivo sodili. Dr. Vinko Klun je pisal (v „Mittheil.“ 1. 1857., str. 49) o dôbi med Valvasorjem in Linhartom: „Če pogledaš na različne stroke vednosti, vidiš povsod isto nerodovitnost, isto posnemanje in sestavljanje iz že prej spisanih virov, skoraj nikjer nobene samorodne moči, skoraj nikjer se pisatelj točno ne vglobi in ne preiskuje. V to vrsto spada tudi precej razširjena knjiga „Epitome“. Tako sodi zgodovinar Klun! Izmed šestnajst naštetih del Dolničarjevih mu je znan samo en spis!

Res, da „Epitome“ ni strogo znanstveno delo, a vendar je velikega pomena, ker je Dolničar s to vsakemu pristopno knjižico budil ljubezen do domovine in domače zgodovine in ker je dodal marsikaj zanimivega iz svoje lastne dôbe. Sicer je pa ta spis le uvod drugim zgodovinskim knjigam, ki imajo trajno vrednost in so za njegov čas edini vir domači kulturni zgodovini.

V tisku je izšel v škofijskem listu, 1. 1882. tudi v ponatisku, znameniti spis: „Historia Cathedralis Ecclesiae Labacensis.“ Izdal jo

je tedanji škofijski arhivar Anton Koblar. Knjiga obsega 93 strani v fol. in šest listov načrtov in narisov. V tej knjigi nam Dolničar natanko poroča o vsem, kar se je zgodilo važnega, ko so zidali novo stolnico sv. Nikolaja v Ljubljani. Tu govori o stari cerkvi in njenih altarjih, o načrtih za novo cerkev, o denarnih prispevkih, o zgradbi sami, o graditeljih, o slikarju Juliju Quaglia. Potem opisuje škofov dvorec, zgradbo semenišča, prvo javno knjižnico v Ljubljani, sinodo 1. 1706. in slavnosti, s katerimi so dovršili in posvetili stolnico.

Hvaležni moramo biti trudoljubnemu pisatelju za ta biser. Malo je znamenitih cerkva, ki bi se mogle ponašati s tako natančnim popisom, kakor stolnica. Škoda je le, da Dolničar ni našel na Kranjskem nobenega posnemavca ne v svoji ne v poznejši dôbi.

Ozrimo se še na njegove rokopise.¹⁾

L. 1690. je pričel Dolničar zbirati snov za najstarejšo zgodovino ljubljanskega mesta, namreč za nekdanjo Emono. Kimavca meseca 1693 je spis dogotovil, potem prepisal na čisto in ga posvetil 1. listopada 1693 predsedniku proštu Prešernu in članom „Acad. Operosorum“. Pozneje je še več let delo izpopolnjeval. Knjigo je razdelil v petnajst poglavij, govoreč o bajki, da je Jazon ustanovil Emono, o velikosti mesta in njegovih zidovih, o trgih v mestu, o Ljubljani, o vodovodih, o veri starih Rimljanov, o koloniji Emoni, o vladi, o obredih in pokopih prebivavcev, o rimskih spomenikih, napisih in denarjih. V zadnjih poglavjih je Dolničar vrlo zanimiv, le žal, da ni knjige tako dovršil, kakor je začetkoma želel, in da ni izšla v tisku. Dolgi naslov knjige se glasi: „Antiquitates Urbis Labacensis ex diversis authoribus originalibus, manuscriptis nec non propria experientia collectae. Auctore Jo. Greg. Thalnitscher J. U. D. Academico Operoso, dicto Provido. — Opusculum prodromum ad Cronicon dictae Urbis Laba-

¹⁾ Ti rokopisi so ohranjeni v ljubljanski semeniščni knjižnici. Izposodil mi jih je vlč. g. spiritual dr. Fr. Ušeničnik.

censis prelo paratum. Labaci. Typis Jos. Thad. Mayr. Anno Sal. CIOCCXC.“

V rokopisu je ohranjen tudi spis: „Cypressus Labacensis, hoc est Epitaphia nec non Inscriptiones publicae memorabiles veteres ac recentiores. Quibus accesserunt auctarii loco vicinorum locorum, urbium Incl. Duc. Carnioliae pariter Epitaphia ac inscriptiones. Summa cura congesta authore et opere Joannis Gregorii Thalnitscheri J. U. D. Carnioli Labacensis. Labaci. Typis Jos. Thadaei Mayr. Anno 1688.“ Znotraj ima nemški naslov in letnico 1691.

V uvodu k tej zbirki nagrobnih in drugih javnih napisov piše: „Egipčani so si sezidali v neminljiv spomin grobne spomenike — piramide. Pri nas pa umirajo ljudje in si ne preskrbé spomina, kakor da ne bi bili živeli in bi ne bili storili nič dobrega. Tacit pravi: ‚Unum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam; nam contempta fama contemni virtutes.‘ Zato so si egiptovski kralji oskrbeli lepše grobne spomenike nego stanova-lišča, saj človek živi le kratko dōbo, v grobu pa dolgo počiva. Kake spomenike, mavzoleje, napise, obeliske so si v spomin napravljali zemljani, uči Janes Arring v knjigi: ‚Roma subterranea i. t. d.‘ Tudi pri nas so postavili zadnja stoletja lepe spomenike iz brona, alabastra, marmorja in iz drugih kamenov. Napise sem zbral, kolikor jih je bilo moči dobiti, in jih podajam z imenom ciprese, ki je simbol neumrljivosti. Nedavno je izšla podobna zbirka v Solnogradu, ki jo je sestavil Richea, na Virtemberškem neki Hagemayr, na Švicarskem Sim. Grinau, v Lipsiji Salomon Stepner.“ — —

Po tem uvodu našteva spomenike z napisi. V stolnici jih je bilo 26, ki se nanašajo na grofe Lamberge, na škofe in kanonike. Zanimiv je slovenski napis pri kanoniku Juriju Latomusu († 1572): „Daj Bug schrettscho.“ Med šentjakobskimi našteva tri grobne napise; najvažnejša sta Schoenlebnov in Lenkovičev. V nekdanji frančiškanski cerkvi jih je bilo dvajset, posvečenih največ Turjaškim grofom, pa tudi drugim plemenitnikom. Na koncu pristavlja: „Na ženski strani pod

klopmi so še trije zelo stari, lepi spomeniki, ki bi se morali prepisati.“ Žal, da tega ni storil.

V kapelici sv. Janeza K. ob tej cerkvi so bili trije spomeniki, zunaj pa štirje, med njimi tudi neprikladni o pivcu: „Ego Thomas Sylvester Neff, Saepe vino me delectavi, sed certe dulce plus amavi. Jucunde me ex natura gessi, sicque risum multis expressi. In simplicitate vixi et beatos omnes dixi; sed quamvis parum sapui, forsan sic coelum rapui. Ideo vivas in aeternum, qui dedisti dulce falernum, Et ne intermittas pro me cave, dicere unum pater et ave. 1668.“ — Mnogo napisov je bilo na bližnjem pokopališču.

V nemški cerkvi je bilo devetnajst napisov, največ za umrle komendatorje. V cerkvi sv. Elizabete (v Špitalskih ulicah) je bil tudi spomenik Volka grofa Thurna, deželnega glavarja kranjskega, ki je zbolel v Petrinju in umrl doma l. 1594.

Pri sv. Petru jih je bilo trideset, med njimi spomenik, ki ga je postavil Tomaž Hren l. 1603. svojemu ujcu Gašperju Žitniku; dalje spomenik župana Ivana Solnca († 23ega listopada 1613), Tobija Smrekarja († 1672), nekega zdravnika Hieronima, meščana in trgovca Gašperja Dolničarja († 28. svečana 1645) in njegove žene Katarine († 1650). Tu je bil pokopan tudi protestantovski slovenski pisatelj Ivan Schweiger, ki je umrl 21. svečana 1585¹⁾, zlatar Nikolaj Baruro, učitelj Matija Khürn, ki je dobil spomenik l. 1708.

Pri avguštincih sta bila pokopana ustanovitelja cerkve Konrad baron Ruessenstein († 12. vel. srpana 1668) in njegova žena Felicita roj. Raab (1660). Pri diskalceatih je bil spomenik Simona Kimovca, doktorja obojnega prava, ki je umrl l. 1690. in je ustanovil v tej cerkvi godbo o kvatrih. Po en spomenik je bil pri klarisinjah, pri kapucinih in pri sv. Rozaliji.

¹⁾ Phil. 1. C. Christus ist mein Leben, und sterben ist mein Gewinn. — Hier liegt begraben Herr Hanns Schweiger, gewester geistlicher Praedicant, welcher gestorben ist den 21. Febr. Anno D. 1585.

V drugem oddelku knjige se spominja pisatelj nekaterih umrlih udov Dizmove bratovščine.

Razen ljubljanskih grobnih napisov se nahaja v njegovi zbirki še šest višnjanskih. Med temi je za nas Slovence najznamenitejši oni vicedoma Viljema Praunspergerja iz l. 1546., kateri vicedom si je dal še živ napraviti spomenik in vklesati tudi slovenske besede: „Bug obari na pasti (= napasti).“ Tu imamo torej slovenščino še pred Trubarjem, in sicer na javnem spomeniku! Umrli je ta Praunsperger 8. mal. travna 1553. Lep in spominjajoč na humanizem je napis na grobu župnika Jakoba Wurzerja († 26. listopada 1591):

Hic maneat Jacobe, donec ostendat Xtus Olympo,
Atque suum cunctos cogat adire thronum.
Tunc surges laetus vili de pulvere terrae,
Ut referas factis praemia digna tuis.

Mihael Taufrer, oskrbnik plačilnega urada na hrvaški meji, je umrl 24. listopada 1663.

Iz Škofje Loke ima gotiški spomenik brižinskega škofa Konrada († 1430), Jakoba Frankla, oskrbnika loške grajščine in mesta († 23. vinotoka 1621) in Marka Petschacherja, c. ritmojstra († 1656).

V posebni zbirki ima napise papeža Pija II. (Eneja Silvija), ki je potrdil ljubljansko škofijo, Pavla II. iz rodbine grofov Barbov, kardinala Hieronima Aleksandra grofa Landri, rojenega v Istri († 1542) in kardinala Klesela, roj. Dunajčana. Dalje se vrsté napisi Gotobalda, oglejskega patriarha, roj. Istrijana, Peregrina († 1161), Rajmunda a Turri in ljubljanskih škofov do Jožefa Rabatta. Zanimivi so napisi mejnih grofov v Kranju, Bertolda († 1151) in njegove žene Zofije († 1157), Engelberta († 1165) in Bertolda III.

Na posebnem listu pa ima opomin k molitvi za umrle mejne grofe kranjske.¹⁾

¹⁾ Orate pro defunctis. — Orate Deum pro Illustribus ac Nobilibus Dominis, qui olim Crainburgi Marchiones fuerunt, et hic sepulti sunt, ut iis sit propitius.

Primum pro Engelberto, qui multa in Ecclesiam hanc contulit beneficia. Obiit Anno Sal. 1136. die S. Urbani. — Deinde pro huius filio Engelberto

„Nucleus selectarum inscriptionum veterum et novorum. A. 1709“ našteva napise po raznih cerkvah, n. pr. pri frančiškanih na altarju sv. Antona: „Magne AntonI AVer-spergIana aCCIpIto Dona (= 1709)“, zvonov (velikega v stolnici, petih pri sv. Jakobu), ur, šol (gimnazije), knjižnice, stebra miljnika Trajanovega, znamenja Marije Brezmadežne pri sv. Jakobu, sv. Trojice, slavolokov ob posvečenju stolnice l. 1707, vrat (pri frančiškanih: „FratrIbVs MInorIbVs proVIDentIa CaeLestIs sVo posVIt aVro“), vrtov in cesarskega špitala („CaesarIs CharItas In DoMo Ista.“) Naposled je še nekoliko grobnih spomenikov starih in novih.

„Marianale Carnioliae. 1691.“ je zbirka čudodelnih Marijinih podob s kratkim opisom.¹⁾

„Annales Urbis Labacensis Metropolis Inclyti Ducatus Carnioliae, das ist Jahrs-Geschichten der fürstl. Haupt-Statt Laybach. Vom Anno 1660 bis 1700, dan continirt von Anno 1700 bis 1719.“

Ta spis²⁾ je vrlo zanimiv.

Res, da so dogodki le kratko označeni, vendar je ta kronika poučna, ker je natančna podoba tedanjega življenja v Ljubljani ter kaže napredek v nabožnem in znanstvenem življenju. Tu bereš o akademiji „Operosorum“ in „Philo-Harmonicorum“, česar drugje ni najti, tu izveš podatke o metereologiji, ki jih drugje zastonj iščeš.

Ali ni zanimivo čitati, da so se naselili okoli Pletarjev v listopadu 1662 Vlahi iz Bosne; brati o turških vojskah od l. 1664. dalje; da je sneg zapal l. 1665. 5. vel. srpana po noči in vse pokončal; da je prišel l. 1670. v Ljubljano grof Frankopan in si vse ogledal, ker bi mu morala dežela pripasti pri delitvi

Marchione, qui decessit die S. Barbarae. — Item pro March. Bertoldo, qui liberalem et benignum se erga hanc Ecclesiam praeuit ac mortuus est die S. Victoris. Adhaec pro huius Fratre Wilhelmo, qui obiit anno a Nativitate Dei 1158. die Festo S. Thomae Apostoli. — Tum pro Gerardo, qui mortuus est die S. Clementis.

¹⁾ Glej „Izvestja muz. društva“ 1899

²⁾ Glej „Izvestja muz. društva“ 1901.

upornikov; da se je odpeljal 10. vel. srpana 1671 deželni glavar in tajni svetnik Engelbert grof Turjaški na Dunaj sodit upornike, itd. Proti koncu je vedno bolj natančen. Jenja z grudnom 1718.

Na koncu knjige ima še razne pristavke: O domačih svetniških patronih, o ljubljanskih škofih, kratko zgodovino Ljubljane, nekaj javnih napisov, popis stolnice, javne svečanosti v Ljubljani, slike ljubljanskih cerkva...

L. 1680. je začel sestavljati knjigo raznih naslovov za zasebno rabo. V tej knjižici se nahajajo naslovi višjih in nižjih oseb po abecednem redu.

Na kratko je popisal tudi življenje blaženega Hieronima Babnerja, ki je, roj. l. 1597., v Ljubljani vstopil v frančiškanski samostan in umrl l. 1628. ter je pokopan v Firmiju pri Ankoni v Italiji.

Nameraval je spisati tudi življenje svojega brata Antona, stolnega dekana, a spis ni dovršen ne po vsebini ne po obliki.

Zanimiv spis je dalje „Bibliotheca Labacensis Publica Collegii Carolini Nobilium“¹⁾. V tej knjigi, ki jo je pričel sestavljati l. 1715. in jo izpopolnjeval do svoje smrti, opisuje postanek sedanje semeniške in hkrati prve javne knjižnice v Ljubljani, in našteva pisatelje in umetnike kranjske. Res, da je mnogo gradiva objavil že Valvasor, mnogo tvarine je znane tudi iz knjige „Bibliotheca Carnioliae“, ki jo je sestavil marljivi o. Marka Pohlin, vendar nam je v tem spisu Dolničar otel pozabnosti marsikatero ime in posvetil v marsikak kot naše kulturne zgodovine.

Splošno smemo trditi, da razen Valvasorja doslej še nihče ni takó osvetlil duševnega življenja naših prednikov kakor Gregorij Dolničar.

Še enega rokopisa ne smemo prezreti, čeprav mu naslova ne vemo. V semeniščni knjižnici se nahaja osem listov, zaznamovanih s številkami 110, 111, 118, 119, 121, 132, 134, 188. Na listu 110. piše o ljubljanski stolnici in pripominja, da je tu snov še ne-

dovršena in jo želi drugje obširneje obdelati, kar je tudi res storil. Na 118. listu govori o škofih ljubljanskih. Na listu 121. končuje vrsto ljubljanskih proštov in pričanja vrsto ljubljanskih stolnih dekanov; na listu 132. govori o šolah, na 134. pa končuje opis akademije „Operosorum“ in „Philo-Harmonicorum“; na 188. naposled določuje mejo ljubljanske gosposke. Kje so drugi listi, pisec teh vrstic ni mogel dognati, obžaluje pa, da se je tako važno delo izgubilo. Tu bi res imeli v eni knjigi zbrano vso kulturno zgodovino kranjsko do l. 1700. Mislim, da se ne motim, če istovetim te liste z njegovim po imenu znanim spisom, ki je bil že prej med rokopisi omenjen: „Rerum Labacensium historico-topographice descriptarum — libri quinque.“

* * *

Življenjepis pa ni slavospev. Mnogo življenjepiscev zaide v napako, da svojega junaka ošarijo z vsemi možnimi prednostimi in čednostimi, ali ga pa oblatijo, če mu nasprotujejo, z napakami in grehi, ki jih morda niti približno ni imel. Da se izognemo tema skrajnostima, povejmo sedaj kratko sodbo o Dolničarju in njegovem delovanju.

Gregor Dolničar je bil delaven mož. Ne dá se tajiti, da je imel dovolj posla kot pravnik v svoji službi, bodisi kot vicedomski tajnik, bodisi kot mestni beležnik in pozneje kot sodni odvetnik. In vendar ga nahajamo ne samo vpisanega v skoraj vsa tedanja domača društva, temveč celo kot najmarljivejšega uda. In ne le to! Ves svoj prosti čas je uporabil v to, da je pisal domačo zgodovino. Po svojem poklicu je bil pravnik, a po svojem srcu zgodovinar. Umevno je, da v tej stroki ni mogel kdovekaj doseči, ker mu je manjkalo temeljitega strokovnega znanja in ker se je bavil s priljubljenim predmetom le o prostih uricah. Priznati pa moramo, da je vkljub temu mnogo storil in dosegel. Ni igrača delati kot diletant. Strokovnjak se giblje v svojem znanem mu krogu, vrhutega ima za svoje delo določen in uporabljen čas; diletant si mora večinoma

¹⁾ Glej „Izvestja muz. društva“ l. 1900.

Od hiše do hiše.

Povest iz našega kraja. — Spisal *Podgoričan*.

(Dalje.)

V.

Po južini je obsedel Rohne v senci za kamenito mizo pod košato jablano, da bi se malo ohladil in oddehnil, zakaj vroče je bilo, da je človeku znoj oči zalival. Pripovedoval je materi, kaj so delali dopoldne in poslušal njena navodila za popoldne, katerih pa navadno ni izvrševal.

Otroci so bili zleteli od sklede na vas, da se malo povaljajo po prahu ali pa zlasajo z drugimi. Ko je žena pomila sklede in pometla po kuhinji, je prišla tudi ona v senco. Potegnila si je ruto z glave, prepletala si kite pa pripovedovala, kaj ji je povedala soseda, ko je bila prišla moke iskat na posodo.

Takrat je šinila po vasi Rožanka. Stara Rohnečka je pogledala za njo, ugibajoč, kam se ji tako mudi...

Kmalu nato je nastal na vasi krik. Rohnečka je napela ušesa, nato pa dejala možu: „Ali slišiš?“

„Kaj pa je?“ jo vpraša stara.

„Nekje se kregajo“, pove sinaha in poslušaj; a stara zajavka: „O, Bog nas varuj!... Bog nam daj ljubi mir!“ ter se prekriža in moli.

„Pri Lazarjevih je kreg, jaz dobro slišim“, pravi ona čez nekaj časa.

„Da se jim le ljubi ob tej vročini!“ ...

„Ali slišiš, kako Lazar vpije — o, to živinče! — In nekdo pa joka — O, križ božji!... Ona je tako pohlevna ženska. Le kaj neki imajo, ker tudi Rožanka vpije?“

Rohnečka je vstala in si dela ruto na glavo.

„Kaj greš menda pomagat?“ jo vpraša on in se nasmehne.

„Gotovo jih pretepa Lazar ... O, nesrečna Mica!...“

„Kaj bo nesrečna!... Je pa že jezik preveč iztegovala, da ji ga mora sedaj uravnavati. Take ste!“ ...

„Meni ne moreš nič reči ... Pogledjmo, kam pa Lazar tako praši?“ ...

Rohne se je ozrl in videl Lazarja, ki je mahal po vasi, kakor bi ga kdo podil. Oziral se je v Rohnetovo hišo, da se je začelo Rohnetu nekaj dozdevati in je dejal:

„Pa ne, ko bi ga sedaj k nam neslo?... Veš, če si ti kakšno besedo prenesla!“

„Jaz nič ne vem“ ...

Rohnečka je sedla nazaj, ker se je tudi nji zdelo, da gre Lazar k njim, pa je ugibala, kaj bi bilo.

In Lazar je res zavil k Rohnetovim.

„Kako zabodêno gleda!“ zamrmra ona.

Lazar ni mogel precej izpregovoriti; stal je pred Rohnetom in ga gledal, kakor bi ga hotel pretekniti. Potem se je nekaj utrgalo v njem, stisnil je pest in zagrozil Rohnetu:

„Veš! To si ti naredil! ... Ti, pa nihče drugi! Ti si“ ...

„I, boter, kaj pa je?“ ...

„Boter gori, boter doli, te sramote ti ne odpustim! ... Ti si mi tega človeka v hišo vrgel! Ti si me dal ljudem v zobe“ ...

„Kaj pa kanižiš? ... Kaj pa ti je naš naredil?“ se postavi Rohnečka, ko vidi, da je sama nedolžna.

„Jaz ga bom ubil!“ ...

Grozeče je iztisnil te besede, a Rohne se je odmeknil prastrašen.

„Jâzes! ... Zmešan je! ... Zmešan je!“ je zavpila Rohnečka, in stara je pritrdila: „Skoči brž po blagoslovljene vode, da ga panamo!“

„Nisem še nor, ampak ubil ga pa bom! Barbiča bom ubil“ ...

„I, zakaj pa, boter? I, zakaj? ... Kaj je vam naredil?“ so izpraševali vsi trije, ko so videli, da niso v nevarnosti.

„In ti si mi ga v hišo vrgel!... Ti si tega kriv!... In tega ti jaz ne odpustim... Nikoli, pa boter gori ali doli... Pa proč mi ga spravi, da ga ne bom videl več tega...“

„I, kaj pa je naredil?... Ali je vam kaj ukral? Sédite nu!“...

„Vse po meni poka, da bi kar zdrobil vse, kar mi pride v roke... Ko bi mi sedajle prišel pod roke ta Barbič, jaz bi mu že pokazal!... Vi ne veste, kaj mi je naredil!“

„I, kaj vendar?“

„Dejal je, da bo naša Ančka Gornikovega vzela, da bo Gornikov iz Kozjega repa naš zet... Gornikov — pa naš!“

„To je rekel?“...

„To, to! Sedaj se pa vsa vas smeje!... O, ti zlomek stari, da si je to izmislil... Pomnil me bo!... „Ukaži!“ Precej „ukaži“, da pridejo zvečer ljudje vkup... O, jaz ga bom že sestradal!“

„Zakaj bi „ukazoval“?“

„Moraš!... Zadnjič smo ugenili, da pojde Barbič od hiše do hiše, danes bo pa druga. Danes bomo to odpravili... Barbič me ne bo sramotil okrog“...

„Boter, pa veste, da je Barbič naredil te besede? Kaj bi bilo res kaj hudega, če bi bilo v teh besedah kaj resnice?“...

„Uh! Uh!...“ zapiha Lazar in si seže v lase. „Pa ti to praviš, ti, boter!... Ali ste se res zmenili?“

„Kaj se bomo zmenkovali!... Mi bi še tega vedeli ne bili, ko bi nam ne prišli sami povedat“...

„Pa, ako vsa vas govori?... In se smeje? In za menoj gleda?... Pa pravijo, da ne morem boljšega dobiti, kakor je Gornikov?... O, prokleti!“ Grozil se je in žugal s pestmi.

„Jaz nisem prav nič slišal... Molčíte, saj ni treba praviti, ako je kaj resnice — Ako pa nič ni —?“

„Prav nič!... Jaz bi vse zdrobil, ko bi je bilo kaj. Pa punca je rekla, da ni. Saj sem ji pa tudi dal po grbi, da je kar za-ječala, ko ni vedela precej, kaj sem jo vprašal... Barbiča moram pa tudi dobiti. Ta me

bo pomnil, kdaj me je obrekel!... „Ukaži“, tako ti rečem!... Joh, Gornikov — moj zet! Sramota! Sramota! Moj zet — iz Kozjega repa!“...

Takrat je prišla Rožanka, ki se je gredoč domov ustavila, videč Lazarja pri Rohnetovih...

„Viš, to-le je rekel Barbič, da se naša punca in Gornikov imata“... je dejal Lazar.

„Le po lažniku!... Le po obrekljivcu, ako ste možje!“, je izpregovorila Rožanka v ognju.

„To ni bilo nič hudega!“ méni Rohne.

„Tebi ne, je pa Lazarju pa nam, ki smo v rodu, ako nas kdo tako obreče.“

„Jaz se v take reči ne bom mešal“, reče Rohne nevoljen in vstane. „Meni niso nič mari! Boter, mene kar v miru pustite“...

„Ne boš „ukazal“?“...

„Ne bom!“

„Tako, ti me boš pustil na cedilu, mene, kmeta, pa boš pustil, da nas bodo imeli ljudje v zobeh!... Ali si ti mož?“

„Ako nisem za vas, si pa preberite... Kar smo sklenili, ostane. Barbič gre od hiše do hiše, ako imata pa vidva kaj, se pa sama domenita.“

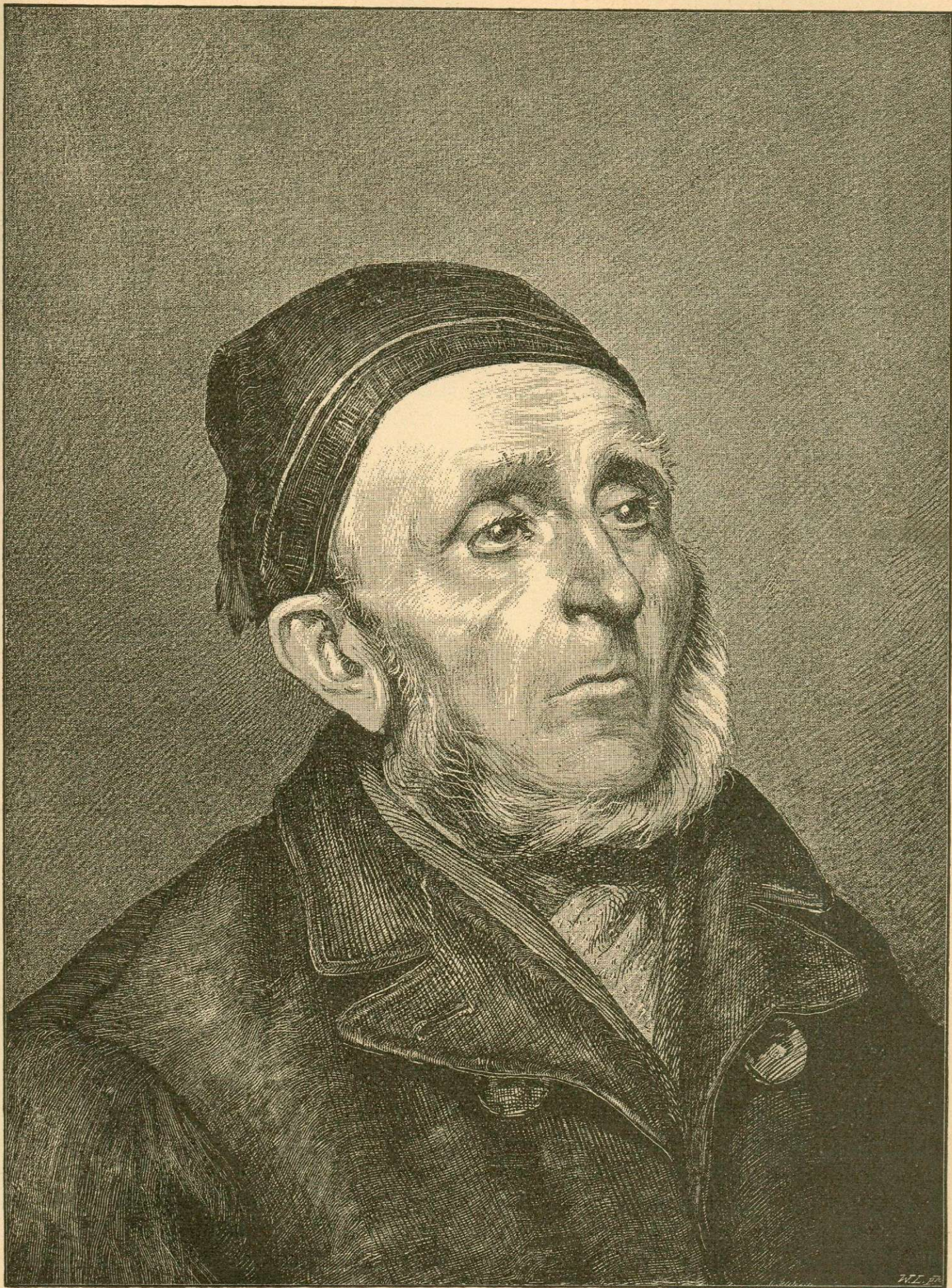
„Vidiš, Miha, sedaj imaš to pa za plačilo, ker si se tako potegoval zanj, da ste ga naredili za „moža“,“ je rekla Rožanka.

„Kar sam si naredi pravico. Jaz bi Barbiča kar razčesnila“...

„Saj ga bom tudi jaz!“

Lazar je videl, da ne opravi ničesar, pa je togoten odšel domov, in Rožanka jo je pa tudi pobrala, toda gredoč je godrnjala: „Lej, človek božji, pa si pomagaj, ako te obrekó... Ubogi Miha, od sramote mora skoprneti! Saj še mene kar nekaj stresa“...

Ta dan je bil pri Lazarjevih žalosten dan. Lazarica je zdihovala in pripovedovala, da kaj tacega ne pomni. Celo takrat ni bilo tako hudo, ko je bila svinja mlade požrla. Ko je bil oče vse od kraja pretepel, kolikor jih je bilo pri hiši, tedaj stoprav je bil zopet človeški, da je zopet mirno dihal in govoril. Kaj tacega pa, kakor danes, pa še ne! Oče je rentočil in se grozil Barbiču, da je bila

Portretna študija.

Risal A. Koželj.

Lazarica vsa prestrašena in je potihem molila in pošiljala iskrene vzdihe do svoje patrone: „O sv. Marija, ti nas varuj nesreče!... Samo danes naj Barbič ne pride blizu, pa bo že kako!“

Na Rožanko pa je bila jezna: „Oh, koliko zdražeb je ta ženska že naredila v naši hiši!“

Ančka je bila dopoldne zelo dobre volje, ker je že precej zjutraj govorila z Antonom. Obirala je okrog zelnika fižol in pela, pa je prišel mimo njen Anton. Tako je bila zamišljena v delo in zamaknjena v petje, da ga ni čutila prej, dokler ji ni zatisnil oči. Prestrašila se je seveda, da je nabrani fižol kar raztresla; pa v tistem hipu je spoznala njega in dejala:

„O, grdoba, kako si me prestrašil! Izpusti me, da te bom videla.“

„Ali si kaj mislila name?“ je vprašal Anton in ji pogledal v oči, potem ji je pa pomagal pobrati raztreseni fižol.

„Ti me tako vprašaš? ... Ti gotovo nič ne misliš name.“

„Jaz ne? ... Še kadar spim.“

„Beži, beži! ... Ko se spi, se nič ne misli“ ...

„Se pa sanja ... Nocoj se mi je sanjalo o tebi.“

„Beži no.“

„In o meni.“

„Pa kaj? ... Sedaj sem kar radovedna.“

„Dobro! ... Ti si se jokala in tarnala: „Nič ne bo! Nič ne bo!“ — da sem bil tudi jaz ves obupan in sem si mislil že nekaj narediti. Takrat pa pride k nama, kakor bi bil iz neba pal ... kaj misliš, kdo? ...

„I, kaj me tako staraš?“

„Barbič! Pa je dejal: — Kaj obupujeta, še vse bo dobro, samo sv. Antonu se priporočita. — Nato si ti precej pokleknila in molila, jaz pa nisem mogel upogniti kolen, da bi tudi molil in Barbič se mi je zato posmehoval, da me je kar jezilo. Ko sem se v sanjah tako mučil, da sem bil ves znojen, sem se pa zbudil.“

„Pa si molil potlej?“

„I, kajpak ... Sedel sem pa molil, da sem zopet zadremal.“

„U-jej! ... Zadremal. Pri taki reči, pa tako malo gorečnosti!“

„Bom pa še enkrat.“

„Jaz bom tudi molila. Da si mi le povedal.“

„Potlej bo pa kmalu.“

„O, Bog ve, kdaj pride tisti čas!“ ...

„Bog ve, res!“

To so bile take misli, ki so pregnale veselost.

„O, ko bi bili naš oče taki, kakršni so mati!“ je vzdihnila Ančka.

„Mati so že, mati. Ž njimi bi se že govorilo. Toda oče nas, Kozjerepcev, ne morejo videti, zato ker ne premoremo toliko. Pa revnejši tudi živé“ ...

„Meni pa ni nič do bogastva“ ...

„Ko bi te tako rad ne imel, pa bi rekel: — Že ne sme tako biti, da bi bila moja — pa bi te pustil“ ...

„O, jaz pa ne! Jaz bi šla pa za teboj“ ...

„Tako, taka si ti!“ ...

„Sv. Anton bo pomagal ... Le pogumen bodi!“ ...

Ančka je že večkrat premišljevala, kaj bo iz njene ljubezni, in dostikrat ji je bilo tesno okrog srca, da bi bila najrajši jokala ... Antonovih sanj je pa bila kaj vesela, da si je mislila:

„Stara mati so vedno dejali: Sanje vselej nekaj pomenijo — in Antonove sanje so bile dobre in te gotovo dobro pomenijo ... O, k sv. Antonu bom pa tudi jaz molila, in obiskala ga bom v cerkvi ... Saj se še iz daljnih krajev potrudijo nesrečni ljudje k njemu, pa bo tudi nama pomagal.“

Ta zavest jo je bila privzdignila, da je bila vsa srečna. Celo dopoldne se je zibala v svoji namišljeni sreči. Med jedjo je celo ugibala, kakšna jed Gornikov Anton najrajši jé, in si je mislila: „Tako mu bom kuhala, kar bo najrajši imel.“

In kdove, kakšne misli bi bile še takrat prišle v njeno glavico, da ni baš tedaj pridirjala k Lazarjevim teti Rožanka ... Ravno so bili odložili žlice in pomolili, ko je stopila na vrt in šla k mizi.

Teta Rožanka je bila sestra gospodarjeva pa je hotela imeti še precej oblasti pri Lazarjevih. Tudi sedaj se je podprla z rokama in je spustila oči po vseh — pa začela migati.

„Tako, taki ste! Taki! ... Po vsi vasi prej raztrobite, meni pa nič ne poveste ... Ali sem jaz zadnja v vasi, ker sem nevestina teta?“ ...

Lazar jo je pogledal in zavrnil:

„I kaj pa zopet otresaš in sanjaš o neki ženitvi, o kateri mi nič ne vemo!“ ...

„O jejhasta! ... Tako, taki ste! ... Saj je prav, da vas je sram, saj vas mora biti sram, da dobite tako žlahto tam v Kozjem repu“ ...

Ančka je zardela, ko je začutila, kam meri teta Rožanka. Ta je pa opazila tisto izdajalsko rdečico in je zmagovalno zavpila: „Vidite jo, kako je rdeča! ... Še punce je sram, vas pa nič“ ...

Lazarica pogleda hčer, in Rožanka pa pravi: „Si boš pa zopet kaj izmislila, kar ni res!“

Rožanka je poskočila, kakor bi jo bil kdo vščipnil.

„Tako, jaz se izmišljam, ako povem to, kar vsa vas vé, da bo Gornikov vaš zet!“

„Gornikov — moj zet?“ poskoči Lazar. „Kdo je to dejal?“

Takrat je šinila Ančka v hišo in mati za njo.

„Vsa vas tako pravi, pa mora biti že res, in moje oči me tudi ne varajo. Sama sem opazila, da se nekaj snuje, pa bodisi da s tvojo vednostjo ali pa brez tebe. To pa rečem: Sramota je za vašo hišo in za celo žlahto, ako ne dobimo boljšega zeta, kakor je Gornikov Anton.“

„Jaz nič ne vem o tem. In pri moji veri, da ni nič res!“ ...

„Nekaj je. Meni je Barbič prvi povedal, pa je menda tudi drugod, ker sedaj vsi vedó, in sama sem opazila, da si Ančka in Gornikov pomežikujeta.“

„Pa to je vse zlagano.“

„Če ti ničesar ne veš, pa dekle vé, ona ima gotovo Gornikovega“ ...

„Moja punca? ... Naša Ančka da bi imela Gornikovega? — — — Nikoli! — Ančka! Ančka!“ ...

Dekleta pa ni bilo pridišati iz hiše, zato je Lazar razkačen skočil v hišo, za njim pa Rožanka. Ančka je stala v veži, ko je prihrumel oče na njo.

„Punca! ... Ali imaš res Gornikovega?“

Ančka je prebledela in molčala. Rožanka je pa tlesknila z rokami in dejala:

„Viš, da je res! Ali ti nisem pravila?“ ...

To je tako podkurilo Lazarja, da je skočil poleg nje in ji dal s pestjo po hrbtu, da se je Ančka kar pregenila in zaječala.

„Nehaj, jo boš ubil!“ zavpije mati in zajoka.

„Viš, tako je, kakor sem rekla“, se oglasi zopet Rožanka.

Lazar pa zamahne drugič in zavpije: „Ali je res?“

Ančka je odskočila in se tresla strahu ob zidu in gledala proseče očeta.

„Ali ne boš precej povedala?“ ...

„Oče — ni res!“ je dehnila Ančka in si zakrila obraz.

Lazar se je pa obrnil k Rožanki in dejal:

„No! Sedaj si sama slišala!“

Rožankin obraz se je potegnil, potem je pa rekla:

„Ljudje bodo pa vendar govorili, ker verjamejo. In od te sramote me bo konec. Ali ti nič več náse ne držiš?“

„Samo eden naj še kaj tacega zine, pa ga stisnem za vrat ... Kdo je to raznesel?“

„I, meni je povedal ta nadloga, ta Barbič, ki lazi od hiše do hiše in pošte prenaša. Drugod je pa menda tudi ta.“

„Tako, ta?“ se je zagrozil Lazar, in takrat se mu je bil porodil tisti sklep, ki ga je prignal k Rohnetu.

VI.

Ančka je videla besnečega očeta, srce ji je upadlo, in zatajila je svojega Antona.

To jo je speklo pri srcu: „Oh, kaj sem storila!“

Solze so se ji udrle, ne zato, ker jo je oče udaril, pač pa zaradi kesanja. Ej, to so

bile grenke solze! Zbežala je iz veže in poiskala samotnega kotička na vrtu, da premisli, kaj se je ravnokar zgodilo, da presodi velikost svojega pregreška, katerega ji je vest očitala, češ: „Lej, kakšna si!... Zjutraj si mu še obetala, da pojdeš ž njim do konca sveta, ako bode treba, opoldne si ga pa že zatajila... Takšna si!... In Gornikov Anton misli, da ima bogve kako zvesto izvoljenko, ki hoče živeti ž njim v veselju, pa tudi v trpljenju in žalosti, ako treba!... Viš, kako se Anton moti, kako ga ti varaš!... Ob prvi priliki si ga zatajila, ko se borba še niti začela ni... Ali mu moreš pogledati še v oči, v one zveste oči?... Ali ga nisi grdo nalagala, ko si mu tolikrat zatrjevala, da ga ljubiš?... O, taka minljiva ljubezen, ki zgine ob prvi priliki, kakor rosa, ki se posuši ob prvih solnčnih žarkih!... Sramuj se!“ . .

Ančka je bila vsa potrta.

„Ti si lažnjivka!... Hinavka! Ne pojdi mu več pred oči!... Naznani mu, da je ljubezen proč, da naj si poišče vrednejše, boljše neveste, ki ga ne bo nikdar zatajila!“ . .

Ej, ko bi Ančka tako rada ne imela tega Antona, za katerim je hrepenelo toliko deklet, katerih pa on ni maral, katerim se je posmehoval, ker si je izbral ravno njo, da je tako srečna — ej, ko bi tega ne bilo, potem bi že rekla: „Najina ljubezen je proč!“

Ali pa more to sedaj narediti?

Ne! Ne! Ne! . .

Vse v njej se je upiralo, in vest je nategnila druge strune, ki so ugodneje zvenele: „Skesaj se!... Padi pred njim na kolena, povej mu vse, prosi ga odpuščanja — in ti bo odpustil... O, odpustiti ti mora, ako te ljubi, in Anton te ljubi, gotovo te ljubi, saj drugače bi se ne bil sklonil do tebe in te izbral med vsemi drugimi dekleti — —“

Ta glas jo je božal, jo tolažil in ji vlival novega poguma.

Srčnost se ji je vrnila in mislila je: „E kaj, k očetu grem, pa jim povem, da sem se prej malo zlagala, da je res Gornikov Anton moj ljubi. In če bodo hudi, kaj mi pa morejo?... Ali mi morejo prepovedati vzeti tistega, kogar jaz hočem?“ . .

Toda tu je pa zopet videla razkačenega očeta, pa ji je upálo srce, in solze so se ji prikazale.

Nevolja je vstala v njenem srcu na Barbiča, ki je spravil njeno skrito ljubezen na dan.

„Le zakaj gre to praviti?... Kaj njemu to mari?... Kaj pa on vé?“ . .

A drug glas jo je zavračal: „Kaj si mislila, da bode to vedno skrito? Enkrat je moralo postati očito“ . .

„Ko bi le oče ne bili tako hudi! . . . K materi grem, pa jim povem, pa naj mati pogovoré očeta.“

„Kaj ne, da bodo še mati tepeni zaradi tebe?“

Tako se je bojevala v skritem kotičku dolgo časa brez odločitve. Naposled se ji je pa vendar zdelo, da je zadela pravo, ko je sklenila: „Antonu vse povem, kaj se je zgodilo; prosim ga, naj mi odpusti, in kakor bo velel, tako bom naredila, da bo videl, da ga imam rada... Pa k sv. Antonu bom molila, da bode pomagal.“

Ta sklep jo je potolažil, da se je obrišala in šla v hišo.

Mati je bila žalostna in nevoljna.

„Ko bi te svakinje ne bilo, koliko bi bilo manj prepira pri nas! On je že tako nagel, dostikrat ga pa še ona nahujška. Kaj je bilo treba danes prepira? Da si táko izmisli!“

„Ančka, ali te je zelo zbolelo?“ vpraša mati hčer sočutno.

„Nič!“

„Pa so te tako udarili, da si se kar zgenila.“

„Malo maram. Kaj tacega se že prebije.“

„Da si gredó teta táko izmisli in tebe in Gornikovega tako skupaj spravljat! Kako so mogli vendar Gornikovega soditi? Je že res: Kjer baba ne zmore, pa hudobec pripomore, da je potem prepir in preklinjevanje in se dela greh brez potrebe. No, kar tako na celem raznašati, da imaš ti Gornikovega — to je vendar preveč“ — —

„Mati, ali jaz imam Gornikovega Antona res rada“ — izpové hčer pogumno.

„Ančka!“ zavrisne mati prestrašena in se vsa strese. „Ančka! Prej si pa rekla. da ni res!“

„Pa je res! Gornikov Anton bo moj!“

„Ančka! Oče! Oče! Ančka, kaj bo?“

Mati je sklenila roki v obupu.

„Naj bo, kar hoče, jaz ga imam rada!“

„Jej!... Jej!... Jej!... Ančka! Môlči! Môlči! Saj poznaš očeta!“

„O, poznam! Dokler je čas, bom molčala, kadar pa pride ura, bom pa povedala.“

„Pa te bodo tepli!“

„Naj me!“

„Ančka! O ti nesrečno dekle!“

Lazarica je bila pa sedaj res v skrbah in vsa osupnjena. Mislila je, da je Rožanka vso stvar iz trte izvila. A glejte, nič ni bilo izvitega — ampak vse resnično ... Ančka je imela Gornikovega Antona iz Kozjega repa ... Joj! Lazarica ni vedela, kaj bi naredila, samo vzdihovala in tarnala je: „Kaj bo? Kaj bo? O, Bog se usmili! Kaj bo dejal on, ko izvé, da je res?“

Lazarica bi se ne bila nič protivila hčeri; naj bi vzela tistega, kogar ima rada, Gornikovega Antona; toda vest ji je rekla, da ne sme delati proti volji moževi, ki pa ni imel veselja dati hčer tacemu nemaniču. Tudi si ni upala moža pregovarjati, ker se ni nadejala uspeha. Zato je svarila hčer: „Ančka, ubogaj mene in očeta pa Antona pusti!“

„Aha! Potlej bi ga pa druga dobila! Anton je moj!“

„Ako ti pa oče ne pusté vzeti ga?“

„O, saj ne bo zmeraj tako. Bodo že drugačne volje.“

„Nikoli! Nikoli ga ne boš vzela!“

„Bom videla! Pustim ga pa tudi ne! Še danes bom vse povedala očetu.“

„Ančka! Nikar še! Nikar še danes! Bo že kako!“ je dejala mati prestrašena, ker se je bala moževe naglosti.

Do večera je vedela vsa vas, kaj je bilo opoldne pri Lazarjevih ... Rožanka je pravila na vsa usta, da ni nič res, da bi imela Lazarjeva Ančka Gornikovega, da si je to samo Barbič izmislil. Grozila je Barbiču, da

mu bo Lazar uro navil, da bo vedel poštene ljudi obrekovati.

Ko je bil Barbič izvedel, da mu Rožanka grozi zato, ker je raznesel Lazarjevo Ančko, je prisopihal k Rožanki in jo vprašal: „Kaj pa ti govoriš, da sem jaz raznesel Lazarjevo punco?“

„He? Kaj je nisi ti? Kaj nisi? O, nič ne boš utajil! Ti bo že Lazar pokazal!“

„Kaj sem pa rekel?“ ...

„Kaj si rekel? Kaj vem? Ali mar nisi vsega meni povedal?“

Ko jo je pa Barbič potem trdo prijemal, naj pove, kdaj je nji kaj rekel, pa Rožanka kmalu ni vedela, kje je vso stvar izvedela. Dejala je: „Jaz res ne vem, kdo mi je povedal, pa si moral že ti biti, ki greš tako po vasi.“

Selska dekleta so tisti dan kar poskakovale, dirjale semintja in se vpraševale: „Ali že veš? — Ali si že slišala? — Joj! — Joj! — Kdo bi si bil mislil! — Zatajila ga je!“

Pa so si pripovedovale na dolgo in široko, kako je bilo pri Lazarjevih opoldne, in v mraku so se kar zgrinjale na luži. Nekatere so prinesle plevla in korenja, da ga operó; druge so prišle izpirat umazano obleko, in še druge pa samo noge umivat. Pa so si imele toliko povedati, kakor bi se že sedem tednov ne bile videle. Pripovedovale so si na glas pa tudi samo na uho, tleskale z rokami, trkale se po prsih in se smejale, kakor bi bile „sekirce našle“.

„Jehata!... Jehata!... Kdo bi si bil mislil ... Toliko časa ga je motila, nazadnje ga pa zataji!“ je vzklikala Kozarčeva Marta.

„E, saj menda še nič ni bilo med njima!“ je oporekala Jernačeva. „Ančka bi ga bila menda že rada, pa je Gornikov preošaben, ker misli na kako kraljčino.“

„O, ti pa nič ne veš! ... Prav nič ne veš, Jernačka! O, ta dva sta se imela, imela“, ugovarjajo vse vprek. — „I, kaj pa veste?“

„Vse vemo. O, vemo, zakaj Gornikov ni imel dobre besede za druge; v to Ančko je bil tako zaverovan. Sedaj pa ima, hihhi ... O, sedaj bomo pa še dobre, samo če bomo hotele biti!“

„Jaz pa še sedaj ne verjamem.“

„Pa meni verjemi, ki sem njena prijateljica“, reče Trznarjeva Katka. „Jaz vse vem, čeprav mi ni nič povedala; pogruntala sem jo... Ob nedeljah sva hodili skupaj v cerkev, pa sem bila sklenila, da jo zasledim, ker mi je vedno pravila, da nima nobenega. A to verjemi, kdor more, jaz ji nisem, pa sem prav imela... Ko sva hodili tako v cerkev, ni pogledala nobenega, samo tam na trgu, ako je videla stati Gornikovega, je vselej malo zardela. Za nobenim drugim ji niso uhajale oči kakor za njim. Pa to ni kar samo ob sebi.“

Tako so se pomenkovale dekleta na luži in so ugibale, če Gornikov vé, da ga je zatajila in kaj bo sedaj... Kozačeva Marta, ki je bila blizu Gornikovih doma in se je včasih že nastavljala temu Antonu, je bila kar vesela. Škodoželjno srce ji je vpilo: „Prav mu je!... Prav mu je!“

In kar ni se mogla zdržati, da bi ga ne zbodla, ko ga je gredoč domov srečala. Hotela ga je videti premaganega, da bi ga zasmehovala in bi se maščevala nad njim. Ustavi ga in vpraša:

„Ali že veš?“

„Kaj pa je novega?“

Marta se nasmehne: „Me pa že vse vemo, da te je dekleta zatajila...“

Antona razburijo te besede in smeh ga speče, da se zatogoti: „Kaj česnaš?“

Marta se brž umakne, pa še enkrat reče za njim: „Pa je res! Sedaj se pa na glavo postavi, ker te Ančka ne mara več.“

Smejoč se je šla naprej. Anton pa je bil ves razburjen in vrivalo se mu je vprašanje: „Kaj pa to pomeni?“

In takrat se mu je zdelo, da gledajo vsi ljudje za njim in se mu vsa dekleta posmehujejo. Vroče mu je prihajalo.

Lazarjeva Ančka pa ni mogla zaspati tistega večera. Srce ji je bilo nemirno in različne misli so jo razburjale.

Odprla je okno in se naslonila, podpirajoč si razgreto glavo z rokami. Nočni hlad

jo je božal po vročem čelu, ko je gledala zamišljeno tja v čarobno noč razsvetljeno od zvezd in od mehkih luninih žarkov. Nji pa ni bilo mehko okrog srca in težke misli so jo mučile... Poizkušala je moliti, pa ni mogla končati navadne molitve, zakaj mislila je na to, kar se je zgodilo, mislila na Antona.

„Oh, kaj bo rekel? Kaj bo mislil, ko bode izvedel?“

Tedaj je smuknila senca po tleh, in pod okno je stopil Anton. Ni imel navade ponočevati, a nocoj je moral izvedeti, kaj je ono govorjenje. — Ančka je prestrašena odskočila. Zazeblo jo je, da se je stresla, ko je začula njegov klic:

„Ančka!“

Zdelo se ji je, kakor bi se ji grozil...

„Odpusti!“... vzklikne dekleta iz dna trepetajoče duše, in solze se ji vlijó po licu.

Anton ni vedel, kaj bi dejal, ko jo je videl tako strto...

„I kaj pa je vendar bilo?“

„Odpusti!... Odpusti!“...

Samo to je ihtela. Šele potem, ko se je pleglo razburjenje, in je Anton le prosil, naj mu pove, kaj se je zgodilo, je začela praviti vse od kraja... Pa kako je težko pravila! Vse njeno pripovedovanje je zvenelo kakor iskrena prošnja za odpuščanje in kakor obeti večne zvestobe...

Anton je bil žalosten in vesel. Spomnil se je Barbiča, ki mu je dejal, da bodo težave. Res, že so bile tu...

„Kaj pa poslej — ali me boš še kdaj zatajila?“ je vprašal Anton deklico.

„Nikdar več!“

„Pa če te oče zavržejo, tepó ali spodé od hiše?“

„Tvoja bom!“

„Moja v sreči ali nesreči! Če se tudi upira ves svet!“

Pa je šel in na vasi je zaukal, kakor bi hotel vsem oznaniti, kaj se godi v njegovi duši, kakor bi izzival ves svet. „Juhuhu!“

Tisti, ki so ga čuli in poznali, so pa mislili tako in tako...

(Dalje.)

Bršljan in bodičje.

19.

Širok je svet, obzorje moje tesno,
moj dom puščava, drugih dom je vrt.
Od peska ranjeno mi nog je plesno,
življenje ljubi svet, jaz ljubim smrt.
Dà, ljubim jo z ljubeznijo udano
na trdni steber upanja oprt. —

Kako hité tovariši pred mano,
mladosti rože, v zemeljsko temò
tako voljni, čeprav tako zarano!
Prikovan bil sem nanje z dušo vso;
v svetišču poezije zlatokrile
pozabil sem med njimi mnogo zlo,
zadano od usode mi nemile.
Osamel sem. — — Moj duh neštetokrat
razpne peroti, gnan od čudne sile,
in vzplava v éden blaženstva krilat.
Tam zopet vidim jih, drugove mlade,
katerim bil sem tukaj miljen brat.
Tam pijejo bogate vse naslade
iz vira živega, ki Bog je sam,
za sabo vse prevare in vse jade
in pene vse ljubezenskih omam.

Naj svet ima svoj prav, kadar obsoja
umetnikov plamteči srčni hram;
a kadar se konča njih trudna hoja,
Svoj prav imel bo tudi dobri Bog,
če jih pokliče v večni raj pokoja
in reši vseh nizkotnih teh nadlog!

20.

Otavija! Otavija! Ha! Ha!
Povedati vam moram kratko glumo.

Ko je pomlad o Binkoštih cvetla,
napravili izlet smo v gosto šumo.
Bil poštar je Matevž in župnik Blaž . . .

Pa kaj našteval bi nas celo trumo!
Posedli smo po mahu mehkih važ,
krompir začeli peči, govoriti,
kar komu je na jezik prišlo baš;
i vina nismo pozabili piti . . .

Kar stopi dražestna gospa med nas!
Poznal jo je le poštar razboriti.
Imel je torej nalogo in čas,
da nas po vrsti 'prišlec' predstavi.
'Gospa Otavija, predstavljam vas
gospodu župniku, učeni glavi . . .'
začne in nadaljuje, kot se gre.

Ubežal nisem svoji kratki slavi,
od daleč sem se bal poklona nje.
'Gospa, to je gospod kaplan, umete?
On dela drame. Slavno mu ime!'
'Tako! On dela tiste cigarete? — —''

21.

Tatovi moje sreče, ni vam treba
obujati kesanja! Ne, čemu?
Modrosti žar mi je priplul iz neba,
prinesel mojim prsim slaj miru.
Confiteor! Drzan sem bil na sveti,
podoba izgubljenega sinu.
Smijala se je sreča duši vneti,
in jaz, jaz bil sem mahoma pijan,
ko detece v zatohli vinski kleti,
in ljubljen tudi, koderkoli znan.
A ta naš maček, rusko to 'pohmelje'
ne trajata tako samo en dan . . .

To vse boli od radostne nedelje,
po glavi se vrti, srce tišči,
in bridek kes otrobe suhe melje:
Kdo kriv ti je bolezn' te? — Sam ti! —

Anton Medved.

Poslednji akt.

Povest iz literatovega življenja. — Spisal Ivo Trošt.

Torej še ta-le akt mojega življenja!

Načrt je sedaj dovršen. V romanu „K Nirvani!“ sem glavni junak, Branimir, jaz sam, in tvarina moje ponesrečeno življenje, in konec — zevajoči prepad med vzori in resnico. Branimir slednjič mora omagati pod težo, ki si jo je nakopal sam s svojim hlastanjem za nedosegljivo zvezdo pisateljske slave; kot pravi moderni prenasitež si sam pretrga nit življenja.

To bo ugajalo nedvomno, bo moralo ugajati tudi najstrožjemu kritiku, idealistu ali realistu. Saj bom natrosil za naslado vmes vse polno pikantnih podrobnosti — včasih nisem bil za to — iz lastnega doživetja in preraznovrstnih dovtipov iz premnogih knjig priznanih in svetovno slavnih pisateljev.

Slednjič pa — zvest svojim nazorom — je ugibal nadzornik deželne užitnine, France Dolgan — sklenem zares tudi jaz sam siloma svoje življenje. S tem zbudim v čitajočem občinstvu simpatijo za pisateljevo osebo, kar je gotovo potrebno, in moja prerana, a neizogibna smrt jo tudi zbudi, in romanu bo zagotovljen uspeh, dasi mene ne bo več, ki bi ga užival. Naj ga pa drugi...

Poslednji akt malovredne drame mojega življenja bo torej doigran, izvrstno doigran. Rešim se sramote zaradi poneverjenega denarja in si priborim nevenljivo slavo med narodnimi pisatelji.

Tako torej: pero in revolver! Ha, ta-le revolverček!

I.

Skozi napol pridvignjene zavese je prihajalo v tesno sobico le malo svetlobe. Vse stvari je odeval neki otožen mrak, polneč srce z nemirom in negotovostjo. Za pisalno mizo je sedel junak bodočega romana „K Nirvani!“, Dolgan-Branimir. Glava mu je slonela v dlani leve roke, desnica je, kakor že navajena, uhajala tja v ošiljeni konec brade,

kjer so si prsti izbirali najlepše in najdaljše niti ter jih neusmiljeno pulili in mrevarili. Nič bolje se ni godilo Branimirovim brkam, ki so nepozvane zlezle v levem kotu ustnic pod oba podočnika. Na mizi pred njim je bil velik nastavek s predalci, na vrhu nastavka pa je slonel prav zložno angel iz mavca, podpiral brado z roko in zrl melanholično po sobi. Omara in postelja sta, kakor pisalna miza ob oknu, kazali, da bivavec te sobice ni še utegnil mnogo misliti o enotnem slogu, o moderno urejenih bivališčih. Nekoliko podob — sami barvotiski — na stenah je kričalo, da ni Dolgan preštudiral nobene slikarske šole. Na zid je obesil, kar je bil dobil in kakršno je bil dobil: poleg prizora o solnčnem zahodu iz daljnje Škotske je nataknil svoj klobuk à la calabrese — seveda, umetnik! — poleg podobe rojstne vasi svoj svršnik. Na steni poleg vrat je stal v lični, v gotiškem slogu izrezljani kapelici — kip Lurše Matere božje, spomin in dedščina njegove matere, ki mu je na smrtni postelji zapustila tudi prav majhno srebrno svetilnico, da jo obesi pred kapelico ter prižge v nji lučico vsaj ob sobotah in pred Marijinimi prazniki.

Na predalnik je bil postavil pod starinsko zrcalo za lepo brušenim steklom fotografijo, kažočo koketno se nasmihajočo devojko. Starodavna stoječa ura poleg nje je prav sumljivo klecala na eno stran ter skrivala v svoji notranjščini Branimirov strah in nesrečo — ključ k blagajnici podpornega društva užitninskih uradnikov.

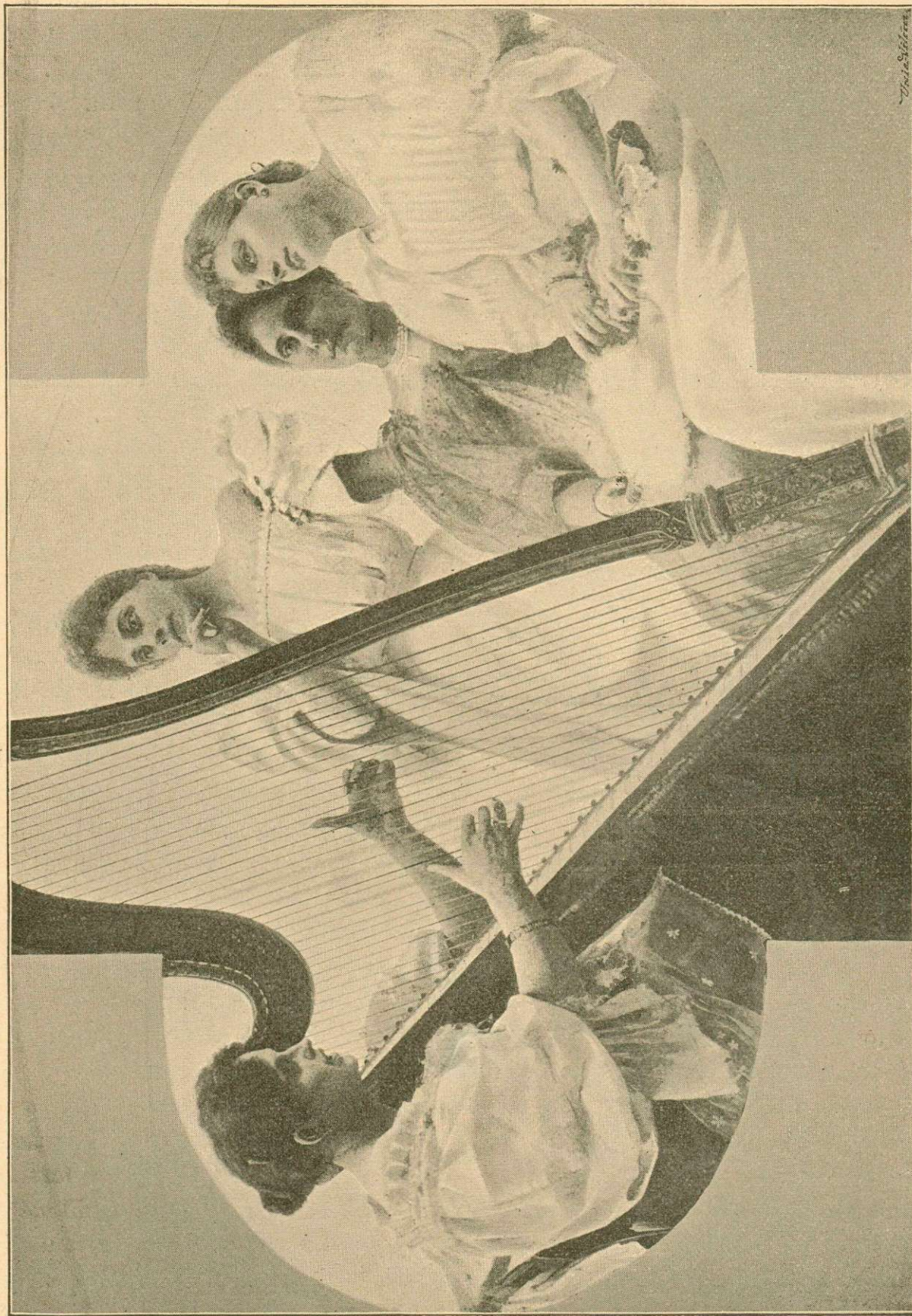
Dolgan ni opazil, da prihaja skozi okno vedno manj svetlobe, ni slišal, da hodijo ljudje z dela tam zunaj po cesti mirno domov, in tudi ne, da se oglašajo ne daleč tam od stolne cerkve večerni pozdrav zvona, ave Maria...

Ne, vsega tega ni slišal, ni maral slišati.

Ali se ni pripravil, da začne nocoj roman „K Nirvani!“?

Da, da, to svoje največje delo mora začeti, mora je dovršiti, preden pride višji nadzornik pregledavat društveno blagajnico, iz

plaval v oddaljenih doživljajih nekdanjega in sedanjega boja za kruh, sanjal je o prihodnjih uspehih senzačnega romana, o krvi

Ivan Tisov.

Glasba.

Iz knjige „Spomen - cvieće“; izdala „Matica Hrvatska“.

katere je izginil za prvim še drugi stotak in tretji in četrti...

Stemnilo se je že in Dolgan ni še mislil, da bi bilo treba prižgati luč. Njegov duh je

„Dom in Svet“ 1901, št. 10.

pisateljevi in njega pisateljski slavi. Videl je že, kako se mu pod roko grmadi pola na polo, za poglavjem poglavje, vse izbornou urejeno, vse resnično. Kaj šele tragični konec?

To ga je dvignilo na noge.

Napravil je luč, jo zaslonil z zelenim porcelanastim klobukom ter jo postavil na mizo, kjer je ležala pred njim — prazna pola, a ne daleč od pole — blagajnična knjiga...

Vse domišljije je bilo hkrati konec.

*

France Dolgan - Branimir je že zarana čutil, da se bo brez njega le s težavo pomikal naprej voz slovenske književnosti. Če mu je ciganka prorokovala, kakor baje Jurčiču, srečo in slavno bodočnost, in ako ga je pevska Vila sprejela v svoje pobratimstvo in častno službo, o tem je sam najrajši molčal, zlasti z ozirom na to, da je najbolje govoriti resnico. Vzrok, da je čutil potrebo včasih spravljati svoje misli na papir, je moral biti nekje globočje, v dnu njegove nravi. Začel je pesniti — kakor doslej že marsikdo izmed nas — v peti šoli, le s to razliko, da je marsikdo v peti začel in v sedmi tudi nehal, a Dolgan je v peti pustil sicer šolo, ne pa pesništva. Varno, kakor bi se bal, da se hkrati polomi vsaj polovica tistih kruljavih stikov, je nosil s seboj drobno knjižico in jo pokazal le v zadostni varnosti samo najzanesljivejšim prijateljem.

Umrl mu je namreč tedaj oče, ki je le s težavo plačeval zanj nekaj hrane in borno stanovanje. Stric pa tudi ni zapustil materi njegovi družega kot nekaj hišne oprave; a sorodniki so pričakovali, da jim ostavi bivši kanonik — milijone.

Odličnjak Dolgan ni bil in je to svojo posebnost opravičeval z izgovorom, da tudi drugi večji naši duhovi in celo največji duhovi drugih narodov največkrat v nižjih razredih niso kazali poznejšega talenta. Dolgan ni mogel nadaljevati šole v višjih razredih, kakor bi jo bil rad že spričo priljubljenega pesništva, zato nam pa tudi nikdo ne more jamčiti, da bi pozneje ne bil — odličnjak.

Poslej je skrival svoje stare in nove pesmi po znamenitejših prodajalnicah glavnega mesta, koder je izkušal služiti si kruha, pa je izkusil v dolgočasnih komptoarjih več-

noma le življenja grenkost. Prav mnogo je čital in vztrajno upal, da vzide nekoč zvezda njegove pesniške slave. Boječ se, da je že blizu in da vzide celo brez njegovega začudenja in slavnostnega speva, je poslal nekaj svojih lepo pisanih prvencev raznim uredništvom leposlovnih listov —, na ogled. Zvezda slave se ni še marala prikazati. S svojimi prvenci je Dolgan doživel prvo razočaranje. Nekateri so mu jih vrnil kar gole brez vsakršnih opomenj, drugi so ga pa opozorili — brez vrnjenih pesmic —, da ima sicer dobro voljo, morda tudi zmožnost, in njegova bodočnost da obeta še mnogo, toda za sedaj še ti, dasi izvrstni prvenci, ne smejo na beli dan. Treba potrpeti, opazovati in učiti se, učiti, največ pa še — misliti...

Neki urednik je svetoval Dolganu, naj poizkusi poleg neznatnih liriških pesmic tudi balade in romance, in mladenič se je trudil noč in dan, da mu je bila glava polna samih balad in romanc, kaj šele listnica! Ko je zahtevala neka gospica v prodajalnici račun za nekaj metrov clotha, je Dolgan, zamišljen v bodočo srečo, vprašal: „Prosim, ste-li vzeli balade ali romance?“

To mu je izkvarilo srečo v trgovini.

Šel je za kruhom po raznih pisarnah, pa je našel dolgčas in nezadovoljnost. Slednjič je nekako zašel — kakor že neredko kdo — k finančni straži, kjer je sicer dobil kruha, pa je tudi nekaj let zastonj upal, da ga, upoštevaje njegovih pet šol, povišajo v nadpaznika.

V teh letih je zares zagledalo nekoliko njegovih omlednih prvencev luč sveta v mladinskem listu. Dolgan je mislil — tedaj v devetnajsti pomladi življenja —, da se mora vsled tega solnce odpočiti vsaj za nekaj dni ter sijati samo nad njegovo velezaslužno glavo —: pa se ni živ krst zmenil ne zanj, ne za njegove pesmice. Urednik mu ni niti odgovoril, dasi mu je Dolgan pisal zelo obširno pismo o svojih načrtih in osnutkih. Omenil mu je celo zasnovano dramo v verzih...

Znanci so trdili, da so prvenci zares le prvenci, a za prvenci pride kaj boljšega, popolnejšega. To je upal ter jim glasno pri-

trdil tudi France Dolgan in je začel tožiti o krivicah, ki se mu godé že sedaj vsled njegove prihodnje slave v finančni službi. Do konca so se mu zamerili in pa on svojim predstojnikom, trdečim, da je domišljav in siten. In neko lepo jutro je pozdravilo Dolgana ali pesnika Branimira — kakor se je podpisaval —, ko je kvaril papir in čas v neki pisarni deželne užitninske naklade.

Upal je, da mu bo življenje tukaj še najbolje ugajalo že zaradi vedne premembe in obilega občevanja z ljudmi. Z baladami in romancami se je poizkušal pa še brezuspešneje nego z liriko, dasi se je učil marljivo in marljivo tudi vršil svojo službo. Prebrskal je vse poetike, antologije in vse najboljše pesnike, poezije pa le ni našel. Svojim izdelkom ni mogel vlti onega duha, vsled katerega bi jih mogli drugi imenovati poetične. Nekateri so jih nazvali še dovolj posrečene fotografije, drugi policijske in geografske spise, hudomušneži pa — povezane otrobe ... Vsled premnogih neuspehov je za nekaj dni klonil duhom. Iskal je drugačne zabave.

Kakor je prej zasledoval pesniškim izdelkom resnično pesniško stran in vrednost, pa je le ni našel, tako je poslej z dušo in telesom begal za službeno zabavo. Proučaval je deželne režije praktično in teoretično stran ter obe primerjal z istino. Danes tukaj, jutri tam, večna prememba iz kraja v kraj mu je ugajala. Opazovati je začel razliko med stanovniki raznih krajev, potem razliko posameznih ljudi ter jih je tudi presojal po ti razliki. Tisto malo dušeslovja, ki ga je prelistal po nasvetu nekega urednika, je sedaj poiskal in zopet prebiral, pa se mu je zdelo premalo. Zaželel si ga je več, le več. Dobil je in čital, ne, požiral ... S tem se je pa tako izpopolnil v službeni praksi, da je prelahkomišljenemu sleparju ugenil misel kar izpred nosa. Ljudje so mu očitali, da je siten, a njegovi gospodarji, da je vesten uradnik in še preveč vesten v opisovanju raznih kaznivih slučajev.

„Vi pišete, kakor v noveli in romanu!“ mu je nekoč očital revident.

„E, tako se mi zdi potrebno. Kaj hočemo? Ali morete iz nekaterih čaček naših dacarjev spoznati stranko in njen namen?“

No, revident je mislil praktičneje:

„V tem se sicer vidi, da Vam ne manjka pevskega poleta, a brez tega — verujte mi — izhajamo pri nas prav lahko. Brez zamere!“

Dolgan je videl v ti opomnji dovolj očiten migljaj, naj se loti — pripovedništva ...

Opisaval je vse mogoče predmete, slučaje in doživljaje ter z nekaterimi spisi celo ugajal javnosti in raznim uredništvom. Toliko ga pa le niso pohvalili, kolikor je sam mislil, da je vreden. In tolažil se je: — To mora biti nevoščljivost, grda nevoščljivost — ter pisal naprej o vseh mogočih in nemogočih stvareh in dogodkih. Svoje premnoge izdelke je razpošiljal kakor podjeten tovarnar na vse kraje. Nekateri so mu njegovega „uma svitle meče“ spodobno vrnili, drugod so mu samo javili, da so njegovi „meči“ že zarjavili in premalo obdelani, tretji niso hoteli o njegovih „svitlih mečih“ vedeti prav ničesar ter so poslani popisani papir molčé porabili za — omôte.

„Vraga!“ je vzkliknil nevoljno, „ali tudi tukaj ne vem, kaj je poezija?“

In res ni vedel. Najbolj naklonjeni urednik mu je pisal nedavno: „Vaše povesti so vsakdanje, brez zapletka, brez razvozlanja; pripovedovanje mrtvo, pusto, brez vsakršnega življenja in zanimne sile — kakor jed brez soli. Vadite se, vadite se!“ ... Konec: Da njegova prihodnost šele pokaže sadove dolgoletnega truda — ta konec je znal iz glave, kakor amen v očenašu.

No, v službi je imel boljšo srečo. V nekoliko letih so ga izmed navadnih dacarjev dvignili na revidentski stol in mu s tem tudi povišali ugled in dohodke. Kmalu potem ga je obiskal višji nadzornik, našel vse v najlepšem redu ter ga vprašal slednjič šaljivo, kaj dela Pegaz.

Dolgan je zardel, kakor devojka o prvi snubitvi, in srce v prsih je začelo svoje delovanje v nekem hitrejšem taktu. Prijazno se je nasmehnil in odgovoril resnico: „Mar-sikaj, gospod višji nadzornik.“

Dolganu je bilo znano, da je gospod Slavec velik prijatelj in poznavatelj pa tudi pospeševatelj slovenske in slovanske umetnosti, zato se je nadejal: — To ali ono izmed mojih povesti bo vzel sedaj-le pod kritični nož. — Pa se je motil.

„Ko bi Vi pisali polovico manj in mislili, to se pravi, tvarino umetniško obdelali za polovico bolj, bi Vam čestital, da ste na pravem potu.“

Dolgan je bil poparjen; verjel pa ni in svojeglavno kvaril papir po noči in po dnevu — brez uspeha.

II.

Ko so bile zopet nekatere Dolganove stvari objavljene v domačih knjigah in časopisih, je na to opozoril njegov tovariš, revident, Dolganu podložne dacarje. Ti so ga začeli zaradi tega splošno spoštovati, nekateri pa zavidati in najskrajnejši nepopoljšljivci pa norce briti iz njegovih spisov in njegovega pisateljskega daru; vsi so pa radi pili na njegovo zdravje in njegov račun, ko je hvale in šale omamljen plačeval jed in še rajši pijačo, da so ga še in še povzdigovali v deveto nebo.

Ker se je včasih, zlasti predpoldnem, vendar zavedel iz sladke omamljenosti ter, bore novce odštevši od večernega računa, očital častivcem neiskrenost, so ga ti ob ustanovitvi podpornega društva izvolili svojim — blagajnikom. Ta dokaz spoštovanja je Dolganu zadoščal za nekaj mesecev.

Zopet je prijel za pero in zopet pisal. Redno je pobiral doneske za novo društvo in redno opravljal svojo službo, rad plačeval pijačo svojim častivcem in nerad prejemal od raznih uredništev nazaj plodove svoje muze — z opazkami in brez opazk.

Kot pregledovavec je imel vedno širji delokrog, zato se je razširilo tudi število njegovih oboževavcev in — izkoriščevavcev. Vsak, tudi poslednji dacarski vajenec, rusoglavi Puntarič, je že znal nacistirati nekaj naslovov na spisih „gospoda revidenta“. Vsi so vedeli, da to deluje z električno naglico; možje častiti in časti vredni so ob različnih

društvenih shodih sedeli za mizo, pili Dolganovo vino, pušili njegove smotke in cigarete, zbijali šale ter — Dolganu na račun — obdelovali — literaturo, kakor so mogli in dokler so mogli. Z različnih krajev in različnih nazorov, kakor različne naobraženosti možje, so se strinjali samo v tem, da piše gospod Dolgan tako, kakor je njim in mora biti vsakomur najbolj všeč.

*

Z višjim nadzornikom Slavcem sta hodila pomladnega popoldne med zelenečim drevjem po bližnjici v sosednjo vas. V logu se je oglašala kukavica redno in dolgočasno kakor stara ura. Kos je v goščavi kratkočasil s petjem svojo okolico in svojo boljšo polovico; petje drugih krilatih pevcev se je pa zlivalo s cvrčanjem cričkov in drugih žuželk, s šumljanjem potoka in šumenjem lahne sapice v vrhovih dreves v en sam mogočen spev, spev probujajoče se narave.

Slavcu in Dolganu je vrelo v srcu neko praznično-mehko čustvo. Nadzornik Slavec je bil danes po obedu zapalil debelo smotko ter začel pogovor o lepih umetnostih, zlasti o leposlovju, hoteč docela pretehtati Dolganovo zmožnost.

Z uspehom ni bil nezadovoljen.

„Ali veste, kaj je secesija?“

„Izrodek umetnosti na koncu devetnajstega stoletja, ki pa ne ostane brez vpliva na druge slovstvene smeri.“

„Dobro. Vas ne veseli ta slog?“

„Ne, gospod; jaz ljubim naravo in naravni razvoj.“

„Hm! Čudno, pa Vam očitajo neistinitost in neiskrenost! Glejte, ali je narava mrtva, neiskrena? Ta-le božji dan!“

In Dolgan je začel zopet o sreči, ki je potrebna, kakor povsod, tudi v poeziji, in o nevoščljivosti, ki ni potrebna nikjer, in o konkurenci in kritiki. A za vse to je bil Slavec skoraj gluh, dasi bi bil Dolgan rad govoril vsaj celo popoldne in do polnoči.

„Katera smer pa Vas najbolj veseli?“

„Vse in nobena, gospod. Oprostite, da govorim naravnost, kakor ste mi dovolili.“

„Dobro! To je nekaj. Torej samostojno. Pa čutite ob stvarjenju tudi, kaj je poezija — ali se Vam samo zdi, da morate znesti nekaj na kup, kakor otroci, ki zidajo danes iz kamenčkov hišo, a jutri iz istih kamenčkov oltar?“

„Zdi se mi, da čutim.“

Slavec je pričakoval obširnejšega odgovora. Molčé je pihal smodko, in molčé je stopal poleg njega revident Dolgan. Slavcu se je prvotno mnenje o Dolganovi zmožnosti in njegovem talentu zelo izpremenilo po zadnjem odgovoru. Mislil si je:

„Ta je tudi izmed tistih umetnikov, ki ne vedó, kaj je umetnost. Hm! Zidar hoče zidati, pa ne vé, kaj je stavbarstvo, čemu stanovališče, hiša?“ — Hkrati se je pa tudi spomnil, da prejšnji Dolganovi odgovori ne kažejo toliko nevednosti. Morda bo pa vendar le še kaj iz njega? Ko bi imel spretnega voditelja in pa pesniškega poleta!...

Došla sta že blizu vasi. Slavec je ponudil spremljevalcu novo smotko in ga opozoril, da se treba pripraviti na službene posle, pa dostavil še službeno-resno: „Vi se morate zaljubiti!“ In rahel nasmeh mu je zaigral okrog ustnic, da sta se osivela konca brk doteknila zarjavelih lic, potem je pa dobrodušno pogledal Dolgana, ki je že iztežka prenašal danes toliko težo presenečenj. Natihom je vzdihnil: „Moj Bog! O tem še nisem mislil! To bo pomagalo!“ — —

*

Dolgan je došel popoldne iz glavnega mesta in je zopet sedel v pisarni, gledal skozi okno na prašno cesto in po cesti tja naprej v nedozirno daljavo. Sladek nasmeh se mu je zibal okrog usten in pogled mu je nehoté ušel gori v srednje predalce, kjer so čakali nadaljevanja nebrojne povesti, novele, črtice, romani... Višji nadzornik Slavec je bil namreč ugenil, ko mu je svetoval, naj si poišče srce, ki ga bo umevalo in ki mu bo gonilna moč za slovstveno delovanje...

Nedaleč od njegovega stanovanja je bila gostilna, in v to gostilno je hodil Dolgan, če ni bil uradno zadržan, redno kakor ura,

vsak dan tolažit svoje notranje potrebe. Ker ni bil pretiran v nobeni stvari, je bil gostilničar, zlasti pa gostilničarka zadovoljna z mirnim, skromnim in rednim gostom, gost pa s hrano in postrežbo. Saj vsled prerazličnih misli in načrtov čestokrat ni opazil, da drega juho z vilicami in zajemlje za prikuho namesto praženega krompirja — solato z žlico.

Kdo naj se čudi, če ni zaporedoma več dni opazil niti tega, da mu prinaša jed in pijačo namesto gospodinje njena daljna pa lepa sorodnica, Lina, nedavno šele šoli odrasla mladenka, črnih obrvi, žarnih oči. Dolgan je zagledal to bistveno izpremembo komaj potem, ko je po nadzornikovem nasvetu jel gledati tudi že drugod po dekletih, kje bi kazalo bolje.

Izbiral pa ni tako, kakor sedanji materialni svet izbira neveste, izvoljenke. Bilo mu je samo za ljubezen, vzorno, čisto ljubezen, ki bi ga bodrila, vodila k popolnosti in k pisateljski slavi. Le nekoliko sitno se mu je zdelo — staremu mladeniču — to povedati svoji izvoljenki, katere pa še ni bil dobil. Poizkusil je tuintam pri znanih rodbinah, ki so bile ž njim v službeni zvezi. Ljudje so se čudili. Dacar Puntarič je naravnost ugenil: „Naš gospod revident se bodo menda ženili. Zdaj pa, adijo pijača! Vse bo pustil ženi!“ — Dekleta, ki so se nadejala, da gotovo misli nanje, so se pa pogovarjala na tihem med seboj: „Joj, kako je ta človek neroden!“ Vendar si ga je želela vsaka.

Dolgan je namreč mislil, da mora vso stvar pričenjati in igrati do pičice tako, kakor je čital in pisal v romanih in novelah. No, dekleta so se mu smejala. Lina pa se je dan za dnem dalje mudila pri Dolganovi mizi. Sedaj je popravila servieto, potem nož ali vilice, obrisala žlico, donesla kruh, dosolila juho in vztrajno pogledovala gosta z žarnimi očmi, za katere Dolgan ni mogel biti slep. Opazuje njen pravilni profil, si je mislil: — Ta je poosebljena poezija. Prav taka mora biti!

Gostilničarka je kmalu spoznala, da Lino zanima doslej tako tihi in redni preglednik.

Zato je ni nič posebno silila nazaj k sorodnikom, Lini se pa tudi ni mudilo.

Kolikor se je naučila in še ni bila pozabila, prišedši iz šole, je zadoščalo, da je umevala Dolganovo srčno rano. Tedaj je bil on že preko tridesetih let, in deklica se ni čudila, ako ni v njem tako kipelo, kakor so ji pripovedovale nekdanje prijateljice, da vre in kipi v mladeničih, ki še niso prekoračili vojaške dôbe življenja. Lina si je mislila: — Sicer ni živahen in vesel, kakor bi moral biti, a dober bo. Druge bodo čakale še takega, pa ne dočakale.

V nekoliko dneh je poiskala i ona nekaj naslovov in prečitala nekoliko njegovih spisov — po stari navadi — samo v začetku in na koncu. To ji je svetoval Puntarič, ki ji je tudi posodil tiste stvari. Poslej je pa Dolgan posedeval pri Lini vsaj še trikrat toliko časa kakor prej.

Tudi o tem, kaj je poezija, sta se kmalu ujemala popolnoma — seveda le v besedah. Vsa drugačna je bila o tem neoporečna istina: On je videl v nji svoj uzor, ki ga dovede do pisateljske slave, ona pa v njem živ steber, h kateremu jo zagotovo in čim prej priklene sv. zakon. Dolganu podložni dacarji so pa pozneje napivali vrhuncu njegove pisateljske slave in Lini Ločnikovi, njegovi nevesti. To mu je dobro delo in Lini tudi. Zato je bilo treba novo napitnico tudi vselej spodobno zaliti.

V nekoliko tednih je pa čutil Dolgan, da ga srce vleče k Lini tudi tedaj, kadar ima pisateljskega dela in drugega opravila. Čudno! Tega bi pač ne bilo treba. Toda nič ni pomagalo. Ljubezen — bolezen. To je kmalu uporabila tudi Lina ter z ljubeznivostjo vabila Franceta Dolgana vedno tesneje k sebi, potem pa — ko je imela ribico že v mreži — izkusila ž njim govoriti resno besedo. In govorila jo je, in Dolgan ji je pri-trdil. In srečen je bil, srečen, kakor še ni-

koli prej. V slasti bodoče, zagotovljene sreče pa ni opazil, da mu je za toliko prijatelj, toliko napitnic in toliko neporavnanih računov ter toliko dragocenih daril, ki jih je zahtevala Lina od njega dan za dnem — zelo premajhna mesečna plača. Segel je na posodo — v društveno podporno blagajno...

In tisti večer, ko je iz pisarne gledal skozi okno v daljavo, je videl v bližnji bodočnosti poleg sebe svojo Lino, bogato nevesto, poravnan dolg v blagajnici — z njeno doto — in še nekoliko tisočakov, s katerimi bo lahko sam zalagal svoja — nesmrtna dela.

Iz te sladke omame ga zdrami trkanje.

V pisarno stopi mali Puntarič, razoglav in rusih brk. Ko se je odkril, so mu strčali lasje na glavi tako, kakor žarki naslikanega solnca.

„To-le mi je izročila gospica Lina!“ Pred Dolgana na mizo položi dehteč ovitek. Ustnice se mu nerodno razširjajo v službeno prijazen posmeh, a brke se mu hkrati povesijo, kakor bodeča neža, ko se bliža dež. Revident namigne rusoglavcu, naj odide. Takoj je ostavil sobo, in za njim se je širil duh po slabih smotkah in po vinu...

Na lični vizitki so stale skrbno in srečno kakor za lep opisje v šoli dovršene črke, sestavljajoče za Dolgana usodne besede: — Kako koprnim po Vas! Ali ste prinesli obljubljeni nakit? Prav težko Vas čakam. Prídite skoraj! — Lina.

Dolganu se posvetijo oči, pa zopet stemné. Vizitko prime z obema rokama in jo nad uradnim zapisnikom sloneč gleda, dolgo gleda... Od vizitke mu je ušlo oko nehoté na blagajnično knjigo podpornega društva, in prišlo mu je na misel: Ta-le bo pomagala tudi za nakit. Saj potem, potem pa založim vse — — — Tovariši mi zaupajo: denarje preštevam sam!...

Vstal je in se odpravil v gostilno.

(Dalje.)

Marko Marulić.

(1450 — 1524)

V spomin štiristoletnice umetne hrvaške književnosti.

Napisal *prof. Ivan Steklasa.*

(Konec.)

III. Marulićeva latinska dela.

Marko Marulić se je bavil, kakor skoraj vsi tedanji boljši in učenejši književniki, poleg s hrvaško največ z latinsko književnostjo, v kateri se je proslavil po celem tedanjem učenem svetu. Posebno rad pa se je ukvarjal z zgodovino, s starinarstvom in pesništvom, a zelo se je zanimal tudi za bogoslovje in za krščansko filozofijo ter je v tem znanju¹⁾ kot posvetnjak na začudenje vsega duhovnega stanu nadkrilil s svojim znanjem najslavnejše bogoslovce svojega časa. Zato je potrebno, ako hočemo Marulića poznati kot pisatelja, da izpregovorimo nekoliko besedi tudi o njegovih latinskih delih.

Izmed bogoslovnih del Marulićevih je najvažnejši „Evangelistarium“. Kukuljević trdi, da je bilo to delo prvikrat tiskano v Benetkah l. 1501; dr. M. Šrepel pa je navel več razlogov proti tej letnici.²⁾ „Evangelistar“ je bil izdan v latinskem jeziku sedemkrat in enkrat v italijanskem prevodu. To Marulićevo delo obravnava tri bogoslovne čednosti: vero, upanje in ljubezen, a razdeljeno je na sedem knjig. Po temeljnih naukah sv. evangelja je sestavljena cela knjiga za pouk ljudem, kateri hočejo živeti krepko. „Evangelistar“ tedaj ni nič drugega nego poljudna krščanska etika v zvezi z mistiko, torej moder voditelj po težkem potu človeškega življenja; vsa smer mu je ta, da nagne bravca k nrvnemu in poštenemu življenju. Pisatelj, ki je prevel to knjigo na

italijanski jezik, jo je imenoval „sveto knjigo“, ker uči tako vzpodbudne nauke in je nekak zbornik vseh krščanskih čednosti.

Drugo Marulićevo delo: „De institutione bene beateque vivendi“ je bilo tiskano prvikrat l. 1511. V vsem je doživelo deset izdanj v latinskem in pet v italijanskem jeziku. Prevedeno je bilo pa tudi na francoski, španski in nemški jezik. Nemška izdaja je izšla l. 1583. v Augsburgu. Toliko izdaj in toliko prevodov dokazuje vrednost te knjige, ki je bila v visoki ceni skozi celi 16. in 17. vek po vsi zapadni Evropi. To delo je po smeri prav sorodno „Evangelistarju“, samo da je bolj bogato moralnih naukov in zgodovinskih primer, pa tudi po vsebini je obširnejše, četudi ga je samo šest knjig. M. Šrepel misli¹⁾, da je izdelal Marulić „Institucije“ po delu Valerija Maksima, ter pri tem tudi omenja, da je ravno anekdotski značaj temu delu pridobil popularnost po vsi zapadni Evropi. Kukuljević pa piše o tej knjigi tako-le²⁾: „S tem delom je pokazal Marulić, da ni znal na pamet samo sv. pisma starega in novega zakona, nego da je poznal tudi vse stare grške in latinske pisatelje, a posebno še cerkvene zgodovinarje, kakor tudi življenjepisce svetnikov. Z divnim trudom je zbral v tem delu čudoredne nauke iz sv. pisma ter iz vseh boljih pisateljev, ki so pred njim pisali v grškem ali latinskem jeziku; sestavil jih je v tako krasen sklad, da bi se delo zares lahko nazvalo „enciklopedija naukov moralnega življenja.“ V njem

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LIV.

²⁾ Znanstveno predavanje v proslavo štiristoletnice hrvaške književnosti v „Jugoslavenski akademiji znanosti i umjetnosti“ 5. junija 1901.

¹⁾ Znanstveno predavanje v proslavo štiristoletnice hrvaške književnosti v „Jugoslavenski akademiji znanosti i umjetnosti“ 5. junija 1901.

²⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LVII.

Kraljica presv. rožnega venca.

je vse, kar vzpodbuja k čednostnemu, pobožnemu in čudorednemu življenju v duhu onega časa.“ — Delo je posvetil Marulić svojemu najboljšemu prijatelju kanoniku in spletskemu vikariju Jeronimu Ciepiću.

Tretje delo Marulićevo „De imitatione Christi“ je posvečeno nadškofu Zanu, pri katerem je tudi ostalo v rokopisu, vsaj Kukuljević ne navaja, da bi bilo tiskano. Pač pa je izšlo v tisku četrto delo: „De humilitate et gloria Christi“ v Benetkah l. 1519. ter je bilo prevedeno na laško v treh knjigah in izdano v Benetkah l. 1596.

Peto bogoslovno delo Marulićevo je tiskano pod naslovom: „Polacithra Christianorum virtutum in libros sex districta“ v Kolinu l. 1686. — Fr. Natal navaja še tri rokopise bogoslovnih del Marulićevih: „Quaestiones utriusque Testamenti“, „De viris illustribus veteris Testamenti“ in „De ultimo Judicio.“

Med moralno-filozofičnimi deli Marulićevimi, ki so prepletena z bogoslovnimi nauki, so znamenite njegove „Parabole“, izdane prvič v Benetkah l. 1510. pod naslovom: „Marci Maruli quinquaginta Parabola.“ Drugo izdanje je sledilo l. 1517., a kasneje so „Parabole“ tiskane z „Evangelistarjem“ in „Institucijami“ v celokupnem izdanju Marulićevih del v Antverpeni l. 1601. pod naslovom: „Opera omnia Marci Maruli Spalatensis.“ „Parabole“ je posvetil Marulić svojemu sosomeščanu Tomažu Nigru. V posveti pravi, da je to delo napisal za preproste ljudi, kakor je tudi sam, ki radi sprejemajo pobožne nauke, če se jim nudijo v slikah in prispodobah, in da je v tem posnemal našega Odrešenika ter prebivavce Sirije in Palestine, kjer je bila navada govoriti vedno v parabolah. M. Šrepel je obrazložil v že omenjenem predavanju, kako je Alau sestavil svoje „Parabole“ v eligijskem duhu, in da jih je Marulić dobro poznal, ker so prišle na svetlo za njegove mladosti. Marulić pa svojih „Parabol“ ni pisal v verzih, nego v prozi, pa se je ž njimi hitro proslavil. Marulić je šel v svojih delih za Tomažem Kempčanom; da si je izbral vrednega učitelja, nam potrjuje

svetovni uspeh Marulićevih zbranih spisov, ki se še dandanes berejo kakor dela Tomaža Kempčana. Dokaz temu je najnovejši prevod Marulićevih „Parabol“, ki je izšel v Genovi l. 1882. Marulić je posebno rad poljudno pisal o krščanskih resnicah, kakor je zlasti razvidno tudi iz lepega, zgoraj imenovanega dela: „De humilitate et gloria Christi“, v katerem pripoveduje o Jezusovem življenju ter obenem v drugem delu dokazuje judom, da je Jezus pravi Mesija. V tem delu je samo razširil ono, kar je bil omenil v tretji „Paraboli.“

Marulić se je posluževal v svojih spisih tudi dialoga, ki je bil v dōbi klasičnega preporoda prav priljubljena književna oblika za preraslišne predmete. Tako je Marulić v obliki dialoga obdelal moralni predmet o krščanskih čednostih, in sicer v spisu „Dialogus de laudibus Herculis. Interlocutores Poeta et Theologus“. Delo je izšlo v Benetkah l. 1524., a Kukuljević misli¹⁾, da je bilo že poprej tiskano, kar pa ni verjetno. Tudi v laškem jeziku je to delce večkrat izdano. Kakor je pobijal v „Evangelistarju“ in „Institucijah“ filozofe, tako zbada tukaj pesnike, ki se držé starodavnosti, a ne marajo za vero. V tej obliki je napisal tudi zgoraj omenjeno delo „De ultimo Judicio“, ki pa ni izšlo v tisku, nego je shranjeno ostalo v Benetkah, kjer ga je našel pred nedavnim akademik Šrepel. Ta razprava je napisana v obliki propovedi (sermo), kakor je bilo v navadi v drugi polovici srednjega veka. Iz te propovedi razpoznamo tudi rodoljubno čuvstvo Marulićevo, kajti opisuje nam v živih bojah muke, ki so jih trpeli Hrvatje za turških napadov, ter nagovarja zapadne narode na složno delo, da odvrnejo to šibo od Evrope.

V tesni zvezi s tem spisom, ne po obliki, nego po vsebini, je Marulićeva poslanica papežu Hadrijanu VI. („Epistola Domini Marci Maruli Spalatensis ad Adrianum VI. Pont. Max. de Calamitatibus occurrentibus et exhortatio ad communem omnium Chri-

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LX.

stianorum unionem et pacem“), tiskana v Rimu l. 1522. To je historiško-politiški spis, ki ga je napisal Marulić na prošnjo Dominika Buče Kotoranina, dominikanca in učitelja bogoslovja, kateremu je delo tudi posvetil. V posvetitvi pravi Marulić, da je dolgo razmišljal, bi li ugodil Dominikovi prošnji ali ne; z ene strani so ga namreč priganjale solze in nadloge, da piše, z druge strani pa ga je odvracala od pisanja zavest njegove malenkosti. Slednjič pa se je vendar odločil po navdihnjenju sv. Duha, da piše. V poslanični slika z živimi bojami vse nadloge Dalmacije, ki je mogla že komaj svoja primorska mesta braniti; omenja tužnega stanja ostankov Hrvaške ter turških napadov v posavske in podravske kraje; napoveduje nevarnosti, ki preté Ogrski, Benetkam in vsej Italiji od Turkov. Zato nagovarja krščanske narode na složno delovanje ter prosi papeža, da izkuša s svojim vplivom pomiriti krščanske narode ter jih nagovoriti na splošno vojsko proti Turkom. — Oba zadnja spisa sta po smotru podobna Marulićevo „Juditi“, kakor bomo kasneje razložili.

Toda to še ni vse, kar je Marulić napisal iz rodoljubnega nagiba. Poleg krščanskega ideala mu je bil vedno pred očmi tudi narodni, in zato je prevel na latinski jezik staro hrvaško kroniko. „Regum Dalmatiae et Croatiae gesta, a Marco Marulo Patricio Spalatensi latinitate donata“, pod tem naslovom je priobčen prevod z zgodovino Ivana Lučića od Ivana Blaea (v Amsterdamu in Frankfurtu 1666 in pri Schwandtnerju „Scriptores rerum Hungaricarum P. III.“) To delo je prevel Marulić l. 1510. na prošnjo D. Papalića iz hrvaškega jezika; toda naslov, ki ga je dal svojemu prevodu, ne odgovarja vsebini, kajti v celem delu so omenjeni komaj trije hrvaški kralji in bani, ostali pa so izpuščeni, a namesto njih je v knjigi mnogo drugih nezgodovinskih imen knezov in županov. Lučić sam je dokazal, da je Marulić celo tekst na nekaterih mestih izpopolnjeval in popravljaj.¹⁾

¹⁾ Tam, str. LIX.

V Lučićevi zgodovini se nahaja tudi zgodovinska razprava Marulićevo o rojstnem mestu sv. Jeronima pod naslovom: „Marci Maruli Spalatensis in eos, qui beatum Hieronymum Italum esse, contendunt.“ Marulić brani v tem spisu, da je bil sv. Jeronim Dalmatinec, rojen v Stridonu, proti laškemu pisatelju Jakobu Filipu iz Bergama, ki je trdil, da je bil Lah. Kje je pa bilo mesto Stridon, seveda tudi on ni dokazal. Marulić je pisal o sv. Jeronimu tudi v hrvaškem jeziku.

Marulić se je za Petrarkom prvi baval z nabiranjem in proučevanjem starinskih napisov, pred vsem onih starodavnega Rima in drugih laških mest, potem pa tudi še Trsta, Pulja, Kopra, Nina, Trogira in drugih. Na prošnjo svojega prijatelja Dmine Papalića, ki je bil velik ljubitelj starin, je sestavil Marulić k svoji zbirki učen komentar: „In Epigrammata Priscorum Commentarius“. — Razen te zbirke je sestavil še drugo starih solinskih napisov, katere je prepisoval z Dmino Papalićem po razvalinah in zidinah prastarega mesta Solina. To zbirko je dodal Marulić prvi večji zbirki kot konec pod naslovom: „Inscriptiones Salonitanae antiquae, collectae et illustratae per Marcum Marulum“ ter jo je posvetil svojemu prijatelju v lepem pismu, v katerem omenja na kratko znamenitosti mesta Solina in svojega rojstnega mesta Spleta. Vsa zbirka je ostala v rokopisu in le poslednji del je uporabil zgodovinar Ivan Lučić ter ga priobčil tiskane brez Marulićevih pojasnil leta 1673. v svojem delu: „Inscriptiones Dalmaticae.“ Akademik Šrepel sklepa¹⁾ po svojih študijah o tem delu, da je pravo za pravo moralne stroke, kajti Marulić daje pri pojasnjevanju starih napisov o vsaki priložnosti moralne pouke, ki so za spoznavanje tedanjih družbenih odnošajev vrlo zanimivi. Šrepel je ocenil delo tudi le s te strani, dočim je o znanstveni njegovi vrednosti izpregovoril že poprej Mommsen.

¹⁾ Znanstveno predavanje v proslavo štiristoletnice hrvaške književnosti v „Jugoslavenski akademiji znanosti i umjetnosti“, 8. junija 1901.

Marulić pa ni bil samo moralist, zgodovinar in epigrafik, nego tudi znamenit pesnik. Marulićeve latinske pesmi obsegajo elegije, himne, ode, heroične pesmi, epigrame in nagrobne pesmi. Tiskanih je dozdej malo, a to navadno ob koncu njegovih večjih latinskih prozaiških del. Posebnega pesniškega vzleta ni v njih, ali mnoge pesmi so važne radi klasične oblike in dovršenega jezika ter radi moralne vsebine; saj jim je predmet večjidel nabožen, vzet po tedanji navadi iz sv. pisma in iz življenja svetnikov. Znamenit je njegov prevod Petrarkove laške pesmi o bl. Devici Mariji pod naslovom: „Ad Virginem beatam.“ Isto pesem je prevel po njem na hrvaški jezik Francišek Božičević, in nekateri so mislili, da je tudi ta prevod Marulićev. Največ Marulićevih pesmi je v rokopisu, in četudi jih življenjepisec Marulićev, Natal, navaja mnogo, bržkone ta popis ni natančen. Akademik Šrepel je prepisal l. 1897. iz rokopisa benečanske knjižnice nekoliko do zdaj še ne natiskanih Marulićevih pesmi ter jih nedavno objavil z nekaterimi že poprej tiskanimi.¹⁾ V svoji oceni latinskih pesmi pravi isti akademik²⁾, da je pesnik Marulić popolnoma v duševnem sorodstvu z latinsko poezijo v drugi polovici srednjega veka. To velja deloma tudi za ostalo njegovo latinsko književno delovanje pa tudi za njegove hrvaške pesme. Strogo religiozni značaj poslednjih nam to kaže.

IV. Marulićeva hrvaška dela.

Največja zasluga Marulićeva je pač ta, da je začel prvi pisati v tedanjem narodnem jeziku hrvaškem čakavskega narečja³⁾ za

¹⁾ Građa za povjest književnosti hrvatske. Na svijet izdaje „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.“ Knjiga II. Skupio i uredio Milivoj Šrepel. U Zagrebu 1899. Str. 13–42.

²⁾ Nastavni Vjesnik. Časopis za srednje škole. Na svijet izdaju dr. A. Mušić, O. Kučera. Knjiga VII. U Zagrebu 1899. Str. 346–355.

³⁾ O Marulićevu jeziku. Piše M. Kušar. Glasnik „Matice Dalmatinske.“ Zadar 1901. Str. 36 do 56. V tej obsežni razpravi je razjasnil M. Kušar, v koliko je bil jezik Marulićev različen od današ-

narod, in sicer v prozi in v verzih. Ne moremo reči, da ni bilo že pred Marulićem hrvaških narodnih pisateljev; toda ohranil se nam ni noben njihov spomenik niti ime. Pač je bila znatna cerkvena ali bogoslovna hrvaška književnost, toda te knjige niso bile pisane v čistem hrvaškem jeziku; hrvaščina je bila pomešana s staroslovenščino glagolske pisave. Taki spisi so bili tedaj narodu nepristopni. Zato je Marulić Hrvatom to, kar Dante Lahom, in Göthe Nemcem. Mogoče je, da je mnogo njegovih stvari bilo napisanih v hrvaškem jeziku, pa da so se izvečine pogubile po nezgodah, ki so tako pogosto besnele v njegovem rojstnem mestu. Kolikokrat je razsajala po Spletu kuga, in koliko strahu so povzročili turški napadi na Splet! Ni čudo tedaj, če se je mnogo spisov izgubilo. In to, kar je ostalo, ni bilo znano širšemu svetu. Vsa zasluga za poznavanje hrvaških del Marulićevih gre Ivanu Kukuljeviću Sakcinskemu; on je namreč leta 1854. v Trogiru našel v samostanu redovnic sv. Benedikta med mnogimi raztrganimi hrvaškimi rokopisi tudi dva zbornika, enega od Petra Lučića, očeta slavnega zgodovinarja Ivana, drugega od Ivana Lulića. Lučićev zbornik nosi naslov „Vartal“ (Vrtal) = „Vrt“, Lulićevemu pa manjka naslova, ker so prvi listi iztrgani. Ta dva zaslužna pisatelja hrvaška XVI. in XVII. veka sta prepisala sama ali pa dala prepisati v svojih zbirkah zbirko pesmi in pobožnih razprav starejših pisateljev, med njimi tudi Marulićeva dela, ter sta tako ohranila dragoceno blago stare hrvaške književnosti, ki bi bilo sicer za vselej propalo. Tvarina je seveda večjidel pobožne vsebine, ker je bil zbornik napisan za redovnice; vendar se nahaja med to tvarino tudi nekaj stvari posvetne vsebine.

njega književnega jezika hrvaškega s posebnim ozirom na spletsko narečje, ker se je Marulić brez dvoma držal v svojih spisih tedanjega spletskega narečja. — O Marulićevem jeziku je pisal tudi profesor Zorc v programu kotorske gimnazije za l. 1875. do 1876 in 1876–1877., kjer se nahaja alfabetični popis tujih in starih besedi „tuđinaka i starinaka“ iz pesmi Marulićevih.

Razen teh zbornikov je našel Kukuljević še nekoliko rokopisov Marulićevih. Pobožnim redovnicam trogirskim se imamo tedaj zahvaliti, da nam je večina hrvaških Marulićevih del ohranjena.¹⁾

Kukuljević²⁾ in Ljubić³⁾ navajata več hrvaških pesniških del Marulićevih, a Šrepel misli⁴⁾, da je mogoče pravo pristnost dokazati le pri „Juditi“, „Stumačenju Kata“ in „Suzani“. Mi soglašamo z Kukuljevićem, ker je verjetno, da so tudi ostali književni proizvodi zares Marulićevi. Razvrstil pa jih je Kukuljević po obliki in najprej navel epične pesmi, katere Marulić nazivlje „historije“. Med temi je najvažnejša, „Judita“, od vseh hrvaških del Marulićevih tiskana najprej, in sicer prvič l. 1521. v Benetkah.⁵⁾ Marulićeva „Judita“ je doživela do zdaj pet izdaj: prvo l. 1521., drugo l. 1522., za tretjo ne vemo letnice, četrta pa je sledila l. 1528. v Benetkah. Peto izdajo je preskrbel Kukuljević⁶⁾, posebno krasna s slikami okrašena pa bode šesta izdaja, ki jo kani spraviti na

svetlo „Matica Hrvatska“ med letošnjimi Maticinimi knjigami v spomin štiristoletnice.

V predgovoru pravi Marulić, da je historijo izvel „po običaju naših začinjevac i po zakonu starih poet“. Kukuljević misli¹⁾, da je hotel s tem reči, da so bili že pred njim drugi hrvaški pesniki; Šrepel pa je mnenja²⁾, da se prvi izraz tiče oblike verza, ker nahajamo že na početku XV. veka v Dubrovniku pesmice v šesterцу, a Marulićev dvanajestec je samo zveza dveh šestercev; za drugi izraz pa misli, da se ozira na kompozicijo in na slog, ki sta ukrojena po Vergilu in Ovidu. Marulić se je držal v „Juditi“ povesti sv. pisma, vendar je tuintam nekoliko drugače zasukal pripovedovanje. Tako je že v prvi knjigi — vseh je šest — razširil govore in opis vojske. Holofernova vojska je slična turški, kakor jo opisujejo benečanski poslanci v svojih poročilih, in nezgode mesta Betulije so nezgode Hrvaške; zato je tudi glavna misel cele pesmi, izražena v prvih šestih verzih, ta, da naj Bog čuva posebno mesto Splet. Bržkone je hotel Marulić pokazati svojim rojakom, koliko premoreta krepost in odločnost proti sovražniku, a hrvaški narod je ravno takrat potreboval poleg gmotne tudi moralne podpore proti sovražniku, ki mu je gazil domovino na vseh konceh. Zato je to delo tudi politično važno. Marulić je nameraval ž njim podkrepiti junaške Hrvate v zadnji borbi, v kateri so ga njegovi sosede zapustili. „Judita“ torej ni slučajno napisana „našim jezikom“, nego z namenom, da pokaže tlačenemu hrvaškemu narodu, kako bi se tudi on mogel osvoboditi Turka. „Judita“ je potemtakem tudi v zvezi z Marulićevim pismom papežu Hadrijanu VI., o katerem smo že izpregovorili. Zato je pesnik „Judito“ predstavil čitatelju, kakor da bere čisto posvetno povest; značajna je v njej amplifikacija misli, katero nahajamo tako pogostoma v Ovidovih

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LXV—LXVI.

²⁾ Tam, str. LXVI in nasl.

³⁾ Ljubić. Ogledalo književne poviesti jugoslavenske II. Str. 368—369.

⁴⁾ Znanstveno predavanje v proslavo štiristoletnice hrvaške književnosti v „Jugoslavenski akademiji znanosti i umjetnosti“ 8. junija 1901.

⁵⁾ Naslov prve izdaje: Libar Marca Marula Splichianina ukom se usdarsi Istoria Sfete vdouice Iudit u versih haruacchi slosena: chacho ona vbi voivodu Olopherna posrid u voische gne-goue: i oslobodi puch israelschi od veliche pogibili. Prodaui se v bneccih u markarii u stacun chi darsi libarza signao. Na koncu knjige izvršuje delo tako-le: Oudi sfaruiu Chgnige Marca Marula Splichianina sfarhu Istorie sfete vdouice Iudite. Stampane v bneccih Pognom i nastoianiem Petreta Szichicha Splichanina. Na suem bogu Huala. Amen.

In Venegia per Guilielmo da fontaneto de Monteferato ad instantia de Maistro Mario libraro al signo del libro. Nel Anno del Signor MDXXI. A di XIII. Agosto. L'inclito Antonio Grimano principe uiuente. — Prva izdaja ima samo eno sliko, druga pa devet in mnogo lepih početnih črk. Obe izdaji sta tiskani z gotskimi črkami.

⁶⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. 1—66 s predgovorom in tekstom, od 67 do 72 pa s tolmačem.

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LXVII.

²⁾ Znanstveno predavanje v proslavo štiristoletnice hrvaške književnosti v „Jugoslavenski akademiji znanosti i umjetnosti“ 8. junija 1901.

delih. Napolnjeno je delo s heroičnimi slikami; v njem se opisujejo strasti človeške z živimi bojami; vmes pa so vpleteni modri sveti in lokave spletke, kar daje pripovedi vrednost prave epopeje.¹⁾

„Judito“ je posvetil Marulić svojemu kumu Dujmu Balistriću, proštu spletskemu, kateremu piše v predgovoru, da je delo dovršil 22. mal. travna l. 1501.; temu je tedaj letos ravno 400 let in zato slavé Hrvatje letos štiristoletnico umetne svoje književnosti.

Druga epska pesem je „Suzana“. Ohranila se je v Lučičevem „Vrtlu“.²⁾ Tudi za to pesem je vzel Marulić snov iz sv. pisma. Ker je tudi v njej glavni predmet žena, je prav verjetno, da je zložil obe epopeji za svojo sestro Vico, redovnico sv. Benedikta v Spletu, za katero je po trditvi njegovega življenjepisca napisal mnogo del. Šrepele trdi³⁾, da se je Marulić pri „Suzani“ ravnal po Petru

¹⁾ Petar Kasandrić: O „Juditi“ Marka Marulića povodom njezine četiristogodišnjice. (M.D.I. XXII. aprila. M.D.C.D.I.) V Glasniku „Matica Dalmatinske.“ God. I. Knj. I. Svezak I. Izdaja „Matica Dalmatinska“ u Zadru. Zadar 1901. Str. 1 do 20. — V tej razpravi je mnogo čisto novih ali verjetnih nazorov o književnem delovanju M. Marulića; kogar zanima ta pesnik, mu je vsekako potrebno, da prebere razen Kukuljevićeve tudi to razpravo. Zaslužni pisatelj te razprave je nepobitno dokazal (str. 10—11), da je Marulićeva „Judita“ izvirna pesem in da ni v nobeni zvezi s Tornabonino „Storia di Giuditte“, ki je ostala le kot rokopis v knjižnicah florentinskih, in je Marulić gotovo ni dobil v roke. Tornabonina „Giuditte“ je vrlo mršave vsebine ter šteje samo 1216 stihov, Marulićeva pa ima skoraj tisoč verzov več in je mnogo bogatejša po vsebini. Trditev Kasandrićeva je deloma nasprotna zgoraj omenjeni Šreplevi.

²⁾ Suzana je vzeta iz Lučičevega „Vrtla“ str. 287. ter ima naslov: „Historia od Susane hchiere Hechie a xene Joachimoue, ouoy se zgodi u Babiloniji, buduchi tamozaueden u suxagnstuo puch izraelschi. Ouey verse sloxi Marco Marul Splichianin.“ — Kukuljević je izdal „Suzano“ prvič v zborniku: Pjesnici hrvatski XV. vieka od Ivana Kukuljevića Sakcinskog. I. Svezak. U Zagrebu 1856, Str. 3—12.; drugič pa v zborniku: Stari pisci hrvatski. Knjiga I. Str. 73—96 s tolmačem.

³⁾ O Marulićevim latinskim pjesmama. Nastavni Vjesnik. U Zagrebu 1899 Str. 355.

Rigiju, ki je priredil veliki bibliški pesmi „Judito“ in „Susano“ v latinskem jeziku.

Med poučne in nabožne pesmi spadajo: „Urehe duhovne“¹⁾, „Dobri nauci“²⁾, „Lipo prigovarjanje razuma i človika“³⁾, „Suprotiva slasti od blaga“⁴⁾ in „Stumačenje Kata“⁵⁾. Vsem tem pesmam je glavni smoter vzpodbujati ljudi k čednostnemu in pobožnemu življenju. Marulić je smatral za svojo nalogo, da s pomočjo knjige poučuje svet, koliko je vredno čisto in nabožno življenje, in koliko škoduje greh. Med naštetimi poučnimi deli je vsekako najvažnejše „Stumačenje Kata“. Modri Katonovi nauki so bili znani v srednjem veku po vsem zapadnem svetu; predavali so jih tudi mladini po šolah. Marulić ni bil prvi, ki je prevel te nauke na hrvaški jezik. Ivan Kukuljević je našel glagolski prepis starejšega prevoda iz l. 1468., in sicer v prozi pomešan s staroslovenščino. Vendar to ni prevod samega Katona, nego so v njem tudi mnogi izreki drugih filozofov in nauki sv. pisma. Marulić je bil zato prvi, ki je — ako izvzamemo češki prevod iz XIV. oziroma iz početka XV. veka — med Slovani prevel Katona po latinskem viru v verzih, izpustivši samo na početku kratke sentence, ki so v latinskem tekstu predpostavljene distihom. Kukuljević je tiskal tudi te distihe v celém obsegu. Marulić se pri prevajanju ni strogo držal vira niti gledé na obliko niti gledé na smisel. Rabil je navadne aleksandrine ter tako večkrat razširil prekratke latinske distihe, tako, da se večkrat težko razume prvotna misel izvirnika. Vrhutega je moral večkrat modre izreke pogana Katona izpremeniti tako, da so se ujemali s krščansko moralo in dogmo.⁶⁾

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. 99—101.

²⁾ Tam, str. 102—125.

³⁾ Tam, str. 150—161.

⁴⁾ Tam, str. 162.

⁵⁾ Tam, str. 126—149.

⁶⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LXVIII.—LXX. Posebno obsežno razpravo o „Stumačenju Kata“ je priobčil akademik dr. Fr. Maixner v „Radu jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti“. Knjiga 74. Str. 79—134. pod

Med duhovne in bogoljubne Marulićeve pesmi je uvrstiti vse one, v katerih poje o Jezusu, o Mariji, o svetih devicah in vdovah, o ljubezni božji, o desetih zapovedih božjih, o sedmih poglavitnih grehih, o sv. pokori, o sodbi; takisto razlago spevov „Miserere“, „Te Deum laudamus“, „Tuženje grada Hjerusolima“, in molitev proti Turkom. Vse te pesmi so tiskane pri Kukuljeviću.¹⁾ Med temi čisto pobožnimi pesmami bi se mogla nazvati ona „Svrh (= o) muke Isusove“²⁾ v 687 verzih zares, epična, ker je v nji prav naravno po sv. pismu zgodovinsko opevano trpljenje Jezusovo. „Naslidovanje Isukrsta“³⁾ je polno lepih naukov ter je zelo sorodno latinskemu in hrvaškemu delu, ki je pod istim imenom napisano v prozi. „Govorenje duše osujene“ bi z že zgoraj omenjenim delom „Prigovarjanje razuma i človika“ lahko smatrali za nekake početke pobožnih dram, pravi Kukuljević⁴⁾, to je, takozvanih „Responsorij“, ki sta jih proizvajali po dve osebi, duhovni ali posvetni, ali pa tudi duhovnik in ljudstvo v cerkvi. Pesmi: „Tuženje grada Hjerusolima“⁵⁾ in „Molitva proti Turkom“⁶⁾ bi uvrstili med historičko-politične, ker se v njih opisuje tedanje žalostno stanje kristjanov. Obe pesmi sta polni čistega domoljubja in krščanstva. Prvi manjka konca.

Marulić je tudi začetnik šaljivosatiričnih pesmi ali „pokladnic“ (predpustnic) in smešnic. Ta vrsta srednjeveške poezije je bila znana na Francoskem in Laškem pod imenom „Frottola“; v XV. veku na Francoskem „Farce“, a na Laškem „Farsa“; koncem tega veka pa „Contrasto“. Nemci so imeli

nekaj sličnega v svojih „Fastnachts-“ in „Schwankspiele“. Te igre so bile namenjene za predpustni čas. — Tudi Marulić je za svoje rojake sestavil dve taki pesmi: „Poklad i korizma“¹⁾ in „Spovid koludric (redovnic) od sedam smrtnih grihov“²⁾ za predpustne predstave redovnikov in redovnic. Semkaj je spadala gotovo tudi njegova izgubljena pesem „Frotule od buh“, katero je nekdo iztrgal iz Lučićevega zbornika. Kasneje se je ta vrsta pesmi v Dalmaciji jako razvila, vendar pa se mora Marulić smatrati za nje začetnika. Škoda, da manjka pesmi „Poklad i Korizma“ začetek. Da je tako resnoben mož, kakor je bil Marulić, zlagal tudi tako šaljive pesmi, tega bi človek skoraj ne verjel; tudi oblika verza je proti Marulićevemu običaju osmerka in ne aleksandrinec. Toda Marulić se sam izdaja za pisatelja teh pesmi v enem verzu na kraju „Spovidi“. Kukuljević je priobčil med temi pesmami tudi še pesem „Anka Satira“³⁾; vendar pa sodimo po obliki, da ni Marulićeva, nego bržkone dubrovniških kolednikov.

Pa tudi z resno dramo je začel v hrvaškem slovstvu Marulić. Na Laškem so bile že v srednjem veku znane takoimenovane „Rappresentazioni Festa“, na Nemškem pa „Geistliche Schauspiele“. Take predstave so imeli v srednjem veku v zapadni Evropi najprej v latinskem, potem pa v narodnem jeziku v cerkvi ali pa pred cerkvijo na javnih prostorih, posebno ob velikih praznikih, po katerih so te predstave dobile tudi še posebna imena. Ohranile so se celo note, na katere so pri njih peli. Hrvaški pisatelji so jemali najrajši laške komade, katere so zelo prosto prevajali in za svoje razmere prikrajali tako, da so se zdeli čestokrat kakor izvirni, domači spisi. Zvali so jih „Prikazanja“ ali „Skazanja“, a predstavljali so jih gotovo že v XV. veku v mnogih mestih Dalmacije.⁴⁾

naslovom: „Prievodi takozvanih ‚Disticha moralia Catonis‘ u hrvatskoj literaturi.“ Važna sta v tej razpravi dva oddelka, in sicer: „Prievod Catonovih disticha u glagolskom rukopisu otoka Krka“, stran 91–93. ter „Prievod Marulića“, str. 93–114.

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. 165–248.

²⁾ Tam, str. 172–190.

³⁾ Tam, str. 197–208.

⁴⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LXX.

⁵⁾ Tam, str. 241–244.

⁶⁾ Tam, str. 244–248.

¹⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. 254–258.

²⁾ Tam, str. 258–272.

³⁾ Tam, str. 252–253.

⁴⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LXXIV.

Smoter jim je bil pred vsem moralni pouk naroda. Zanimivo je, da so te predstave skozi stoletja radi gledali; tako je znano, da se je drama o sv. Lovrencu predstavljala še l. 1814. na otoku Hvaru.¹⁾ Torej tudi te vrste drami je bil začetnik Marulić s svojim „Prikazanjem historije svetoga Panucija“²⁾, „Skazanjem od nevoljnoga dne od suda“³⁾ in „Govorenjem sv. Bernarda od duše osujene.“⁴⁾ Prvo delo je vsekako Marulićevo, za kar imamo dober dokaz v Lučićevem zborniku, kjer se nahajajo na kraju sledeči Marulićevi verzi: „Marula Marka toj da je složenje znaj, — ki stiš, bogu zatoj hvalu i slavu daj. — A zame moli ga, da me prime k sebi, — tako bud' taj kniga na spasenje tebi.“⁵⁾ O ostalih dveh komadih pa ne moremo zagotovo trditi, da sta Marulićeva; vendar Kukuljević tako sklepa⁶⁾ iz duha in smeri iger, ki odgovarjata popolnoma Marulićevim nazorom, ter iz jezika in oblike v prvi igri.

Marulić je pisal tudi hrvaško prozo, in sicer taka dela, ki so bila namenjena za pouk onim, ki niso znali latinskega, dočim je znanstvene stvari, kakor smo videli, pisal le latinsko. Kukuljević misli⁷⁾, da so Marulićeva naslednja hrvaška dela v prozi: „Knjige Ivana Gersona kancelira pariškoga“, „Od naslidovanja Isukarstova i od pogarjenja taščin segasvitnjih“, potem „Nauci sv. Bernarda k sestri svojoj“ in „Život sv. Jerolima.“

¹⁾ Stari pisci hrvatski. Knj. I. Str. LXXV. Povjest književnosti hrvatske i srpske. Napisao dr. Djuro Šurmin. Zagreb 1898. Str. 71.

²⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. 273—278.

³⁾ Tam, str. 279—311.

⁴⁾ Tam, str. 312—339.

⁵⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LXXII.

⁶⁾ Tam, str. LXXIV.

⁷⁾ Tam, str. LXXV—LXXVII.

Šrepeš pa sodi¹⁾, da se more zagotovo trditi samo o prvem delu, da je Marulićevo.

Marulić je mislil, da je delo o „Nasledovanju Jezusa“ Gersonovo, vendar dandanes splošno trdimo, da ga je napisal Tomaž Kempčan. Sicer pa je ta prevod značilen za književno delovanje Marulićevo. Dopravi ga je Marulić — kakor pravi opazka v rokopisu iz XVI. veka — l. 1500 dné 20. rožnika na prošnjo istega duhovnika Dujma Balistrića, kateremu je posvetil svojo „Judito“. Potemtakem je smatrati ta prevod za najstarejše delo Marulićevo. V tisku pa ni izšel še do danes. Kukuljević²⁾ je razsodil po rokopisih obeh zadnjih navedenih spisov, da sta bržkone tudi Marulićeva. To svedočíjo pri „Životu sv. Jerolima“ že sami verzi na početku dela, ki so popolnoma podobni verzom njegove „Suzane“; pri drugem delu „Nauci sv. Bernarda“ pa moralna vsebina, kakor tudi slog hrvaškega jezika.

Hrvaški narod slavi dostojno znamenito štiristoletnico umetne književnosti svoje. Najprej se je zglasila „Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti“, kjer je čital akademik Šrepeš učeno razpravo o književnem delovanju M. Marulića. Za akademijo so se dvignila razna društva po celem Hrvaškem, ki prirejajo drugo za drugim lepe svečanosti s koncerti in predavanji. Slednjič bode proslavila ta znamenit dogodek „Matica Hrvatska“ s posebno krasnim izdanjem Marulićeve „Judite“ in s primernim življenjepisom Marka Marulića. Naj bi bilo vse to slavlje na slavo in korist hrvaškemu narodu in celemu Slovanstvu!

¹⁾ Znanstveno predavanje v proslavo štiristoletnice hrvaške književnosti v „Jugoslavenski akademiji znanosti i umjetnosti“ 5. junija 1901.

²⁾ Kukuljević. Stari pisci hrvatski. Knjiga prva. Str. LXXVI.

Planinske pesmi.

1.

Ko večerni tihi dihi
nad goro trepečejo,
takrat pravljice duhovi
si v vrhéh šepečejo . . .

In poslušal deček rožni
sem v mladosti njih glasove,
ko snežnikov mračne glave
je objemal vetra šum.

Pa sem sanjal, sanjal sladko
o gradovih, o meglicah,
o življenju, polnem rožic —
tamkaj gori v alpskem snù . . .

A sedaj v večernih urah
hodim sam in zrem v daljavo,
kjer se dvigajo snežniki
v mraku v biserno nebo.

In v srce mi plava misel,
tako žalostna in hladna,
kot jesenske nočne megle
mračni in drhteči dih . . .

2.

Kakor pravljica prelestna
noč na zemljici sloni,
in igra se vetrc šumljajoči
z nje dehtečimi lasmi.

Kakor zvesti zaročenec
jo objema krog vratu
in šepeče ji besede sladke,
spev pokoja, spev mirú . . .

In šumi ji vse pozdrave,
ki jih naročile so
oj planine drage, ko se solzne
od njega ločile so . . .

Pa posluša noč šumeča
tiho šepetanje to
in vzdrhti v neskončnomili sreči — —
solza ji rosí oko . . .

3.

Jutro speje čez poljano
kakor angelc zlatokril
in poljube smehljajoče
ročam v lica diha mil . . .

V neizraznem trepetanju
pa drhtijo cvetke vse,
njih zahvala v rosnem jutru
tja pred prestol božji spè . . .

Ah, da mogel jaz bi enkrat
z jutrom mladim v novi dan,
tja k planinam, tja k planinam,
na prelepo mojo stran!

Tam bi molil, sveto molil
v rosno jutro, v tiho noč,
pa drhte bi planine,
bajke mi šepetajoč . . .

4.

Tam v daljavi snežne gore
tiho so se javile
in z meglico plavajočo
mene so pozdravile . . .

Pa jim lice bilo tožno,
ko so semkaj gledale —
Ah, saj vem, planine, kaj bi
rade mi povedale!

Tu v tujini, v svetni blodnji
zábila je duša vas,
tu v tujini, daljni, daljni
vaš izgubil sem obraz . . .

Pa sedaj ljubezen zemska
plaho je izginila:
vaša poezija sveta
dušo je prešinila . . .

Cvetko Slavin.

Oranže in citrone.

Pod italijanskim nebom utrgal *Fr. S. Finžgar*.

(Dalje.)

XII. Za hrbtom karabinjerjev.

Z nekim Slovakom sem se pogovarjal. Tožil je bridke razmere svojega naroda in z bridko ironijo celo sam moral dostaviti: „— Tudi jaz sem z Mažari, sicer sem ob kruh“ . . . Njegovo lepo lice je pri tem stavku osvetlil žarek dušne bolesti.

„Da, da, kruh, kruh — ta tvori prepričanje na ulici in v parlamentu.“

Izpila sva čaši, ki sta tako otožno zazveneli, kot poljub dveh nesrečnih bratov.

Nakrat se vrata hrupno odpró, in pred mano je stal signor Francesco — vodja našega hospica. Oči, ustnice, mišice na obrazu, izredno dolge roke — vse je vibriralo, in hitel je v rimskem dialektu, da sem komaj umel, kaj hoče. Posnel sem toliko iz gest in besedi, da me nekdo zahteva. Ročno odidem za njim po marmornatem hodniku proti vratom. Bile so zaklenjene. Hitro odpre; stopim na prag, signor Francesco me pa predstavi: „Ecco, il signor direttore!“ — Tako so nas nazivali v Rimu, voditelje posameznih romarskih oddelkov.

Hotel sem vprašati, kaj želé. Toda moja severna počasnost ni dobila steze v italijanski burji.

S strahovitim vikom in krikom me obkoli petnajstoric ljudi jako nevabljevih krojev; govorili — pravzaprav kričali so vsi hkrati, dvigali pesti, kleli, zdihovali, da ni bilo umeti ne besedice. Tako blizu so se stisnili k meni, da sem že čutil na lastnem telesu drgetanje njihovih mišic, vame so pa sevale ognjene, črne oči, spaljeni obrazi, zardeli od jeze, in cele vrste belih in počrnelih zob, čez katere je hrumela ploha vzklikov, pretrganih stavkov in meni nerazumljivih besed rimskega moba. Odkritosrčno povem, da mi je začelo gomazeti po mozgu nekaj takega,

kar nazivljemo s prozaično besedo — strah. Oči so lovile samo dvignjene roke in iskale, kdaj se zablisne v kaki pesti ostrina noža in mi brez pravice in dovoljenja odpre tok krvi, ki je plula po meni, da mi je šumelo po ušesih. S precej krčevito napetim kolkem sem odrinil za seboj stoječega kričaća in vpil kot Manzoni jev don Abbondio:

„Abbate pazienza! Abbiate pazienza!“

Ko sem se že stisnil k vratom in si zavaroval hrbet, se posvetita pred mano dva velika šopa petelinjih peres, rezek glas zadoni v tolpo — in kot bi trenil, je nastal mir. Prišla sta dva karabinjerja, prizvana k silnemu hrupu. Ali molk je trajal komaj par trenutkov. Naval se je obrnil na orožnika, ki sta nekaj hipov s čudovito mirnim licem poslušala, kot bi se vršila najnavadnejša rimska poulična scena. To mi je dalo poguma, in posebno še tista lepa in varna senca petelinjih peres . . . Iz trpne oblike sem se prelevil v tvorno. Zahteval sem mir in ukazal, da govori samo eden, a ne z menoj, ampak s karabinjerjem, in ta naj meni pove, kar zahtevajo. Molk — predlog sprejet.

Kmalu sem izvedel, za kaj se gre. Ti ljudje so bili namreč izvoščki, ki so bili naročeni za tretjo uro popoldne pred hospic. Ali dotičnih potnikov niso dobili, ker so odšli pred tremi peš v katakombe. Zato so drevili za njimi, iskali in lovili jih celo popoldne do pozne noči in jih še niso dobili. Na večer so pa vkljub temu zahtevali plačo, ker bi jih sicer ‚padrone‘ spodil in dal vozove drugim. V Rimu, kot sem izvedel kasneje, oddajajo vozove in konje bogati lastniki za gotovo odškodnino na dan. Kar izvošček več zasluži, to je še le njegova plača. Če pa domenjenih lir zvečer ne izroči, potem adijo! — čaka že deset drugih lačnih revežev, da zlezejo na kozla in lovijo po mestu kruha.

Iz tega je bilo pač razumljivo vedenje teh siromakov. Bil je boj za obstanek.

Ko torej spoznam jabelko pravde, povem jasno in odločno, da smo mi sicer imeli voznike, pa da sem pred temi durmi vse pošteno plačal, da torej od mene ne morejo zahtevati ničesar.

S tem sem dregnil iznova v sršenovo gnezdo, in orožnika sta me morala s silo braniti, da sem prišel med vrata. Tedaj še le pade signor Francescu pametna misel na um, in pove jim, da je še en „vojvoda“ v hospicu. Naj potrpe, da pokličeva še onega.

Stanovali so z nami res tudi Ogri. Ergo — k njim! Ker dotični načelnik ni umel laškega, sem bil tolmač ter mu povedal, kaj je zunaj. Mož mi je odgovoril v nemščini, ki je bila strahovito „na orgle“, da je res naročil voznike, da so si pa njegovi ljudje premislili in hodili peš. Torej ga vsa stvar nič ne briga.

„Dobro, pojdiva k njim, povejte to zunaj!“

Mož se dvigne, dobro prepričan, da se mora Mažara vse bati in gre vun. Jaz sem si pa mislil: „Čak, Mažar, zdaj boš izkupil!“

Stopiva vun. Bili so mirni. Povem jim, da jih je naročil on, a pravi, da ne plača nič. Nato sem smuknil nazaj in poslal Ogra v ogenj!

Ali so zatulili, kot volcje, in navalili nanj s toliko ihto, da bi ga bili razcefrali na kosce, da nista potegnili orožnika sabelj in zaprla vhoda — signor Francesco pa zaklenil vrat. Tedaj je bil Mažar mehak kot premočena ilovica. Hitro je napisal vizitko, naslovil jo na nekega grofa v bližnji hôtél ter me lepo prosil, naj jo izročim.

S to belo zastavo miru in sprave grem zopet med nje, izročim enemu karto ter mu hudomušno pomežiknem, naj temu grofu, ki je dosti bogat, računajo par lir več za sitnosti in čakanje. Poskakali so na kozle, biči so zatleskali, in petnajst kočij je odbobnelo po tlaku.

Do enajstih sva s Slovacom sedela pri vinu „dei castelli Romani“ — izvoščkov pa ni bilo nazaj. Dobili so mezdo.

XIII. La bella bionda.

Na Bledu smo sedeli „Pri litru“ ob litru. Dijaški kvartet. Brigali se nismo za nikogar, prepevali smo, drobili dijaške, tedaj moderne dovtipe, smejali se kot se smeje poštena dijaška duša. Ko so nam pesmi že skoro pošle, smo začeli tisto laško: „La bella bionda“...

Kdo bi si bil mislil, da pojoč zabavljamo!

Na koncu naše dolge mize sta sedeli dve dami — mati in hči — črnolasi Italijanki. Ko sta slišali krepki „la mora no“ — sta vstali ogorčeni in odšli ter nas zatožili restavratorki, ki je prišla prosit, naj ne žalimo s petjem gostov.

Naivno smo se spogledali, plačali in šli.

Tega dogodka se domišljam, ko mi prihaja v spomin „la bella bionda“ iz Rima.

Pozno je bilo, ko sem prišel, vračajoč se iz Neapola v neki hôtél. Bil sem zelo utrujen in želel hitro večerje in pokoja. Toda tako naglo ni šlo. Čakal sem sam, edini gost v obednici. Pri majhni mizici, ob kateri je stala odprta omarica, založena z razglednicami, smodkami in pisemskim papirjem, je sedela gospodična. Blondinka! Kolikor toliko zanimivo za globoko Italijo. Brala je knjigo in večkrat izza nje pogledala name, ki sem korakal po dolgi dvorani, mameč se s hojo, da ne bi pred večerjo zadremal in si izkvaril teka. Hodil sem in hodil, pogledal mimogrede kak časnik, vrgel ga zopet na mizo ali obesil na klin in hodil iznova. Kadar sem šel mimo mizice, spogledala sva se z blondinko, a oba takoj povsila oči — ona v knjigo, jaz v tla. Toda čim bolj sem sklepal, da ne začnem pogovora, bolj me je vleklo in tudi zvleklo. Pristopil sem k omarici, začel opazovati razglednice, vpraševati za ceno smotk — in pogovor je bil razpreden. Kupil in prižgal sem smotko, izbral nekaj razglednic, prosil črnila in peresa, prisedel k mizici in napisal prvo karto.

„Kam jo pošljete?“

„V Ljubljano.“

„Kje je to mesto?“

„Na Ruskem.“

Hitro sem se zlagal, ne iz hudobije, ampak radi bridke izkušnje. Naveličal sem se bil docela razlagati Lahom, kje so Slovenci — in zato sem se prekrstil za Rusa, kjerkoli sem bival v Italiji.

„Tedaj ste Rus! Velik narod so Rusi!“

Takrat sem jo pogledal prvič odločno v lice. Nekaj izvanrednega. Po hôtelih ne srečavate takih obrazov. To ni bila tista roža, ki jo dobiš zjutraj, zbudivši se po hrupni veselici, zvenjeno in brez duha v gombnici, ne, to je bila sveža, v jutranji rosi dehteča cvetka. V meni je zanimanje dvigalo peruti.

Odkritosrčno izjavljam, da ne razumem ljudi, ki potujejo samo zato, da pripovedujejo kasneje o inozemskih kuhinjah, ljudi, ki nočejo v dotiko z narodom, med katerim bivajo, ki se naučé nekaj imen iz Baedekerja, pogledajo nekaj mrzlih soh in se z velikanskim pompom vrnejo domov — s prazno dušo in mrtvim srcem. Na potovanju je moje načelo: „Govôri, da te bom videl!“ V elegantni hôteli in zaduhlo beznico, med parfimirane šetalce in umazano svojat, na široke in jasne ceste pa v zvinkana zakotja moraš, da spoznaš življenje, luč in temo, solnce in senco!

V meni je torej zanimanje dvigalo peruti.

Odložil sem pero in začela sva govoriti to in ono.

Gledala mi je toli prostodušno v lice, in njene velike oči so se lesketale v čistosti jutranjih briljantov na mladi gredici.

„Kako ste srečni, ker lahko potujete! Jaz še nisem bila iz Rima!“

Obraz je za žarek stemnila majhna meglica, ki je priplavala iz jezera — siromaštva. Nekoliko sva pomolčala. Prekinil sem molk in povprašal oprezno po njeni zgodovini.

Odkritosrčno mi je razodela, da je čisto sama na svetu, da stanuje pri neki teti, ki je pa sirota, in da je silno nesrečna.

„No, takih je mnogo na svetu, da jim poumrjô zgodaj stariši. Hudo je to, ali vzrok tolike nesreče ne more biti.“

„Res ni to vzrok moje nesreče. Vzrok tičî drugod. Bila sem namreč v neki kon-

gregaciji, kjer sem se vežbala v farmaciji, da bi imela posla v lekarni dotičnega ustava. Toda vlada je tako morila redovniško imetje, da so sestre čisto obubožale in so nas morale precejšnje število odpustiti. In sedaj sem zunaj in bijem boj za obstanek. Ah, te službe, to je strašno!“

Obraz si je zakrila z rokami, naslonila se na mizico in globoko vzdihnila.

Ta vzdih je povedal vse. Srce me je zbolelo, in v duši sem klel ljudi, ki so samo živali — drugega nič...

„Pustiva to! Pripovedujte mi o Rusih!“ Igrala se je s svinčnikom, črtkala po listku papirja in nekaj časa ni dvignila oči.

Jaz sem nekaj jecljal in začel pripovedovati, a moja duša je trpela — ni mi tekla beseda.

Vrata se odpró.

„Diavolo!“

Blondinka je siknila to besedo z groznim stidom in gnevom, stisnila krčevito ustnice, čelo se ji je stemnilo kot viharna polnoč — a vse samo za trenutek.

Predno sem se mogel ozreti, kdo je prišlec, je že stal pri mizici in nosljajoče pozdravljal blondinko.

Ta mu je prijazno odzdravila — igrala je komedijo.

Prišlec je bil že dokaj prileten, tolstih udov, bogato opravljen. Lice je bilo skoraj zabuhlo in grdo. Na njem bi ne dobil z mikroskopom potezice duhovitosti. Vame je zabodel oči kot prerijski bivol. Vzdržal sem pogled in mu vrnil tako prezirljivega, da se je okrenil in mi obrnil hrbet ter zopet govoril z gospodično.

Natakar je prinesel večerjo. Jedel sem naglo.

Po meni so šumele romantične misli.

Vstopi hotelier. Veselo si sežeta s poznim gostom v roke, ponudi mu stol ob moji mizi — še danes ne vem, zakaj — in začeli smo se razgovarjati. Spoznal sem, da je prišlec bankir in dober prijatelj gostilničarjev. Ker sem hrepenel po dogodjajih, zato sem samo-umevno zamolčal, kaj sem, in sem bil glumač, igraje ulogo — slikarja. Vedel sem, da obadva

nimata pojma o umetnosti, zato sem bil brez skrbi, da bi prišel v zagato.

Bankir je sicer govoril z nama, a njegove oči so se vsesavale drugam.

Pili smo vino spumante, krasno kapljico, vredno Horacijeve ode. Bili smo čim dalje glasnejši.

Bankir se je presedal na stolu, nemirno, nervozno.

Kmalu vstane in povabi blondinko, naj prisede k mizi. Ko vidim, da vstaja, naročim hitro še eno čašo in novo buteljko zase. Bankir je gnocalil in šklendral okrog signorine, a v tem je že počil čep, in vino je šumelo v čašo — pripravljeno za gospodično.

„Favorisca, signorina!“

Dvignila je čašo, in pili smo na zdravje. Bankir me je pa pogledal čez nagnjeni kozarec, kot vampir vročo kri. Najrajši bi me bil pogoltnil.

„Ali sem te prehitel, diavolo!“ Srce se mi je smejalo.

Kmalu sem spoznal, da sem bankirju odveč pri mizi. Toda nalašč nisem hotel proč.

Naročal sem buteljko za buteljko in bil vesel, da sem večji junak kot Italijana. Zakaj silno se jima je že zapletal jezik. Parkrat smo se celo v govoru spopadli. Bankir je začel pikati. Njegova jeza je bila še večja, ker je signorina bila za moje nazore, a njemu vedno contra.

No, nazadnje je bilo dosti komedije in vina; vstali smo, in poslovil sem se ter šel v tretje nadstropje do svoje sobe. Toda spat nisem šel. Prižgal sem cigareto in slonel vrhu stopnic. Zdelo se mi je, da se igra še eno dejanje.

Naenkrat začujem od spodaj bolesten krik. Tako zakriči duša, če zasadi satan vanjo kremplje. V hipu sem preskočil nekaj stopnic — hotel sem na pomoč. Ali v tem je zbežala tiha senca po veži, vrata so se zaloputnila.

Hitim v sobo k oknu. Po cesti je brzela blondinka.

Moja duša jo je častila in ustnice so šepetale:

„Slava zmagalki!“

Drugi dan ni bilo več signorine k mizici. Vprašal sem po njej.

Oštir je skomizgnil z rameni in porogljivo rekel: „Hm, prismoda! Noče dobro živeti!“

Strašni ti „moderni“ pojmi o — dobrem življenju!

XIV. Dom volkov in — jagnjet.

Visoko v brezmesечно noč so štrlele razvaline Kolizeja. Ogledoval sem ga že dvakrat, toda po noči še ne. Strahoviti kolos! Amian Marcelin res ne pretirava, ko trdi, da se mu je nekoč komaj videlo do vrha: „Ad cuius sumtatem aegre visio humana conscendit.“ Prava izjema med rimskimi stavbami! Vse so zidane proti vrhu z opeko, Kolizej pa je ves kamenit. Koliko tisoč človeških žrtev je obnemoglo ob tej zgradbi, če trdijo zgodovinarji, da je pomrlo samo zaslužjenih Judov nad dvanajst tisoč!

Ura odbije deset. V Kolizeju vlada grobna tema. Pri vratih nasproti Titovemu slavaloku brli nekaj lučic. Ljudstvo skrivnostno vrši in se polglasno govoreč zgrinja pod mogočnimi loki v areno. Kakor strahovi se razločujejo v temi visoke odprtine na tretji, korintski kolonadi. Neka groza spreleta človeka.

Ljudstva se je vse trlo v areni. A bilo je tiho, slišalo se je le šumenje in mrmranje zamolklega govorjenja. Vsakega se je pollaščal isti grozni spomin davnih dni. Zavil sem se v plašč in naslonil na prelomljen steber.

Mogočno zabučé rogovi v treh krepkih sunkih. Ljudstvo obmolkne. Vzduh pretrese pok kakor iz topa. V istem hipu šine proti nebu truma švigavcev, ki se nad Kolizejem razpršé s silnim prasketanjem, in v areno je deževalo milijone zvezdic, ki so pa vse dogorele, preden so padle na tla. A že so švistale druge rakete kvišku in sipale novih luči nad razvaline. Hkrati je zagorelo vse zidovje v rdeči bengalični svetlobi, godba je udarila mogočno himno — ljudstva pa je stalo kakor okopano, brezdušno v areni.

Krvava luč je trepetala po lokih in stebreh, črne sence so se gibale po stenah, kakor bi se odpirala vrata sandapilaria — vrata mrtvih, in bruhala iz sebe tisoče in tisoče v areni poklanih bitij, ki plezajo iz arene čez mramornati podij in se drevé z dvignjenimi rokami proti loži cesarjev, a ne kličejo več: — Ave, caesar, morituri te salutant! — ampak bulijo pesti in iščejo osvete.

Da, če hočeš oživiti domišljijo, če želiš videti pred seboj morje, v katero se je stekalo grozovito pagansko življenje, proučuj kulturno zgodovino Rome, preberi povestničarje — očividce amfiteatraličnih iger, potem pa pojdi v Kolizej, nasloni se v kak kot, glej nemo razsvetljava Kolizeja, in vstajale bodo pred teboj zapored tako grozne slike, da te bo tiščalo v sencih, davilo v vratu, in koleno ti bo drgetalo — — —

Dan iger.

Imperatorska vrata se odpró, in cesar stopi ponosno na podij ter zasede z mehkimi baržunastimi blazinami prestrto častno mesto. Za njim vre množica snežno-belo oblečenih vestalk — ‚blagih‘ paganskih devic, — katerim žarí lice radosti in zre oko pohlepno na beli pesek arene, ki bo kmalu plavala v krvi... Vse sedejo na prostore v obližju cesarja. Za njimi prihajajo na podij močočnih korakov senatorji v težkih, z zlatom vezanih togah. Potem se odpró vsa vrata, in narod vre po galerijah in stopnicah neprenehoma cele ure. Po Kolizeju odmeva smeh, krik, govorica, šumenje sandal po kamenu, po zraku se pretaka opojen duh dišav in mazil — iz pozemeljskih prostorov pa grmi zamolko rjojenje zverjadi, katero zbadajo in dražijo gladiatorji, da tuli in se peni v divji besnosti... Ljudstvo buči glasneje. Nestrpno vstaja in cepeta. Naenkrat šepet... Cezar sam vstane in gleda na prekrasni, s težkimi preprogami pregrnjeni balkon. Matrone prihajajo! Cvet plemenitih Rimljanek zaseda blesteči balkon med jonsko in korintsko vrsto stebrov.

Brez konca je njih vrsta. Sijajen venec tvorijo krog in krog Kolizeja. Njihova obleka

— najfinejši bisus, beljen v egiptovskem solncu, in feniški purpur, posut z dragulji. Njihove roke — slonova kost, opasana z zlatimi obročki. Valovi najdražjih dišav plavajo od tega krasnega venca, v amfiteatru vonja kot v kelihu mlade rože — —

Kolizej je napolnjen. Krog stotisoč ljudi zre v areno in čaka nervozno začetka...

Kot bi trenil — molk, slovesen molk. Veliki duhovnik Jupitrov pride v areno. Počasi se bliža sohi glavarja bogov, da strese kadila na žrjavico. Pretorianci položé lepega mladeniča pred altar, flamen dialis prime za nož, kri brizgne visoko, mladenič vzdihne in izdahne. Jupiter je počesčen s človeško žrtvijo, vestalke zaploskajo, ljudstvo zašumi — videlo je prvi curek krvi...

Bučne fanfare zadoné. V areno stopi vrsta venatorjev. V rokah imajo biče. Razvrstijo se po areni v dve stranki, obrnejo se vis-à-vis in čakajo bestiarijev, ubogih žrtev, ki jih bo zmlel zob levov, raztrgala šapa panterjev in tigrov, razmrcvarila moč tevtonskih medvedov. Sedaj prihajajo! Obleke so oropani, obrazi blede, izmučeni. To so ubegli sužnji. Venatorji jih bičajo, a oni molčé. Čuje se le škrtanje z zobmi — — Za njimi nastopi druga vrsta. Kreпки udje, močna rast, po telesu še ne zaceljene rane; kot tetiva so napete njih junaške mišice. Njihovi obrazi so mrkli, iz oči jim šviga ogenj, ustnice stisnjene in posinele kot žolč. Glave nosijo po koncu. To so bojni ujetniki od cele periferije rimskega cesarstva. Borili so se junaško, branili so svobodno zemljo — a zlo mila je njihovo silo premoč, in sedaj morajo levom pod zob — —. Za njimi prihaja pisana množica. Po Kolizeju šine vzklik slasti, vestalke se same radosti konvulzivno stresajo, matrone se nagibajo naprej, med vrstami doni, kot bi hrulil tartarus: „Christianos ad leones!“

Vrsta belih limbarjev — krščanskih devic — stopa v areno. Povite so v mreže, da s težavo hodijo. Oči sramežljivo povešajo; nobena nima razpuščenih las. Skrbno imajo spete z zalasnicami, ker ne pristuje,

da bi mučenica trpela zmršenih las — v znamenju žalosti. Umreti hočejo vesele, kot bi šle na svatbo. Njih lice je jasno kot solnčni dan, z ustnic plavajo tihi zvoki: „Ecce, sponsus venit — exite obviam ei! — Ženin, katerega smo vzljubile, že prihaja. Hitimo mu naproti!“ ... Venatorji dvigajo biče, udarjajo silneje kot prej, krvave lise se pojavljajo na nežnih životkih — a junške mučenice pojó glasneje: „Ecce sponsus venit“ — —

Za njimi žene. Kako so blede prve tri! Kako se opotekajo! Ah, nocoj so povile v ječi in sedaj stiskajo uboge črvičke na materinske prsi; kot sence se vlečejo s težavo, z rokami objemajo dojenčke in nastavljajo bičem sebe, da bi branile deteta. Ljudstvo jih zagleda. Strasti zatuli, matrone drgetajo užitka ob tem pogledu ... — In za temi prihaja četa za četo, mladeniči, starci in starice belih las, dečki in deklice — vsi skozi biče venatorjev.

Zdaj so razvrščeni v areni na skupine. Klicar stopi pred deklice, vse se priklonijo, in klicar vikne: „Ave, Caesar, morituri te salutant!“

Tedaj se odpre železno omrežje, stebri se stresejo od strašanskega rjojenja, iz skrivališč planejo levi, tigri, pantri, volcje, hijene, medvedi. Ljudstvo tuli, ploska, cepeta z nogami, v areni pa teče kri, pokajo okostja, se razlega krik in jok, proti nebu pa plava zadnji zvok umirajočih deviških grl: „Ecce sponsus venit“ — — — Vestalke se krohotajo v razkošnem slaju ...

Končano je prvo dejanje. Zveri se vračajo v brloge, arena je nasičena s krvjo, strte kosti, oglodani udje so razmetani po krvavem pesku. Ljudstvo je napravilo prvi požirek krvi. Oddiha se — —

V areno stopijo konfektorji. S kaveljni vlečejo trupla skozi smrtna vrata v spoliarij. Med trupli pa hodita dva moža z razbeljenim železom in se dotikata teles. Če se

telo gane, dobi silen udarec s kladivom na glavo, da se mu razdrobi črepinja.

A glejte, pred cezarjevo ložo obstaneta. Zadela sta ob telo prelepe deklice. Na prsih ima rano. Na njej ima sklenjene roke, ustnice se premikajo. Ko se je dotakne razbeljeno železo, odpre oči, nežno telo zadržeta silne bolečine in iz prsi privre rezek vsklik. Matrone in vestalke so pozorne. Konfektor pogleda njih vrste. Vse obrnejo palce navzdol. Konfektor potegne kratek meč, veli mučencici, naj ga prime z rokami za ostrino in si ga nastavi na grlo. Še en pogled, še en vzdihljaj — Perpetua prime za ostrino, rabelj divje sune, in beli vrat je zalila kri. Vrste vestalk in matron pa je prešinila iskra neskončno sladkega užitka — — —

Vsa trupla so požrla smrtna vrata. Lepo oblečeni sužnji pridejo z novim belim peskom potresat areno. Iz kaluž krvi se kadi, in ta duh ne ugaja ‚blagim‘ Rimljankam. Tudi solnce močno pripeka in vzduh je nasičen duha po krvi. Tedaj se odpro zlati petelinčki na skritih cevkah, po Kolizeju se vzpnó kvišku tanki curki kot nitke, in na celo občinstvo roslja v drobnih praških žafran in balzam. Numidijski plezavci nategnejo vrvi, škrlatno, z zlatimi zvezdami posuto zagrinjalo nad Kolizejem se začne gibati kot gigantska pahljača, in rahel vetrc hladi razkošna telesa po krvi hlastajočega naroda.

Arena se zopet belí opranega, čistega peska. Ljudstvo zahteva krvi, krvi, vroče človeške krvi — —

Na stotine gladiatorjev se bije in mesari v areni, trup za trupom izginja skozi vrata sandapilaria. Zveri se ščuvajo na zveri, sužnji se pošiljajo med nje v areno — samo da gleda Rimljan kri. Trinogi, ni vas zastonj dojila volkulja! — — — — —

Nad Kolizejem je počila zadnja raketa. Razsvetljava je minula; komaj sem se zavedal, kako sem prišel iz doma volkov in jagnjet.

(Dalje.)

Do zmage!

Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.

(Dalje)

XXII.

Stara pesem. — Sreča v nesreči. —
5. dan majnika. — Peripetija in katastrofa.

Na Dunaju dné 6. vel. travna 188 ..

Ljubi prijatelj!

— Napoleon reče: „Ilirija, vstan’!“ Vstaja, izdiha — Te besede Vodnikove so mi prišle davi na um, ko sem po nemirnem spanju odprl oči ter se ozrl okrog sebe po sobi... Tovariš je bil že na vse zgodaj odšel k predavanjem; sam sem ostal. Prijatelj! danes so vse moje misli, kakor plašne ptice pod vtisom včerajšnjega večera. Sinočnji dogodek v gostilni „Pri treh krokarjih“ je šinil kakor božja strela v temnico moje duše. V duši moji je nastal požar, a na razvalinah se že začenja novo življenje...

In baš 5. dan vel. travna je bil včeraj! Velepomenljiv dan je 5. dan vel. travna v svetovni zgodovini; saj je na ta dan izdihnil svojo dušo vladar-orjak — Napoleon, na pozabljenem otoku Sv. Helene. Nedosežno lepo je v poeziji ovekovečil ta dan slavni Manzoni s svojo odo „Cinque maggio“, ki je biser italijanske lirike. A poslušaj, prijatelj moj: Več nego je svetovni zgodovini ta dan, je letošnji 5. vel. traven meni!

Strmeč morda motiš to-le pisanje, na tihem pa si misliš: Fant je poblaznel. Res, priznam, čudno je, da nisem. Sicer je pa tudi mogoče, da sem res blazen, zakaj naši medicinae studiosi, z majhnimi izjemami sami oboževatelji darvinizma, zatrjujejo vsakomur, kdor jih hoče poslušati, da je vsled podedovanja tako nekako tri četrtnine ljudi norih. Če torej pri čitanju teh-le vrstic spoznaš

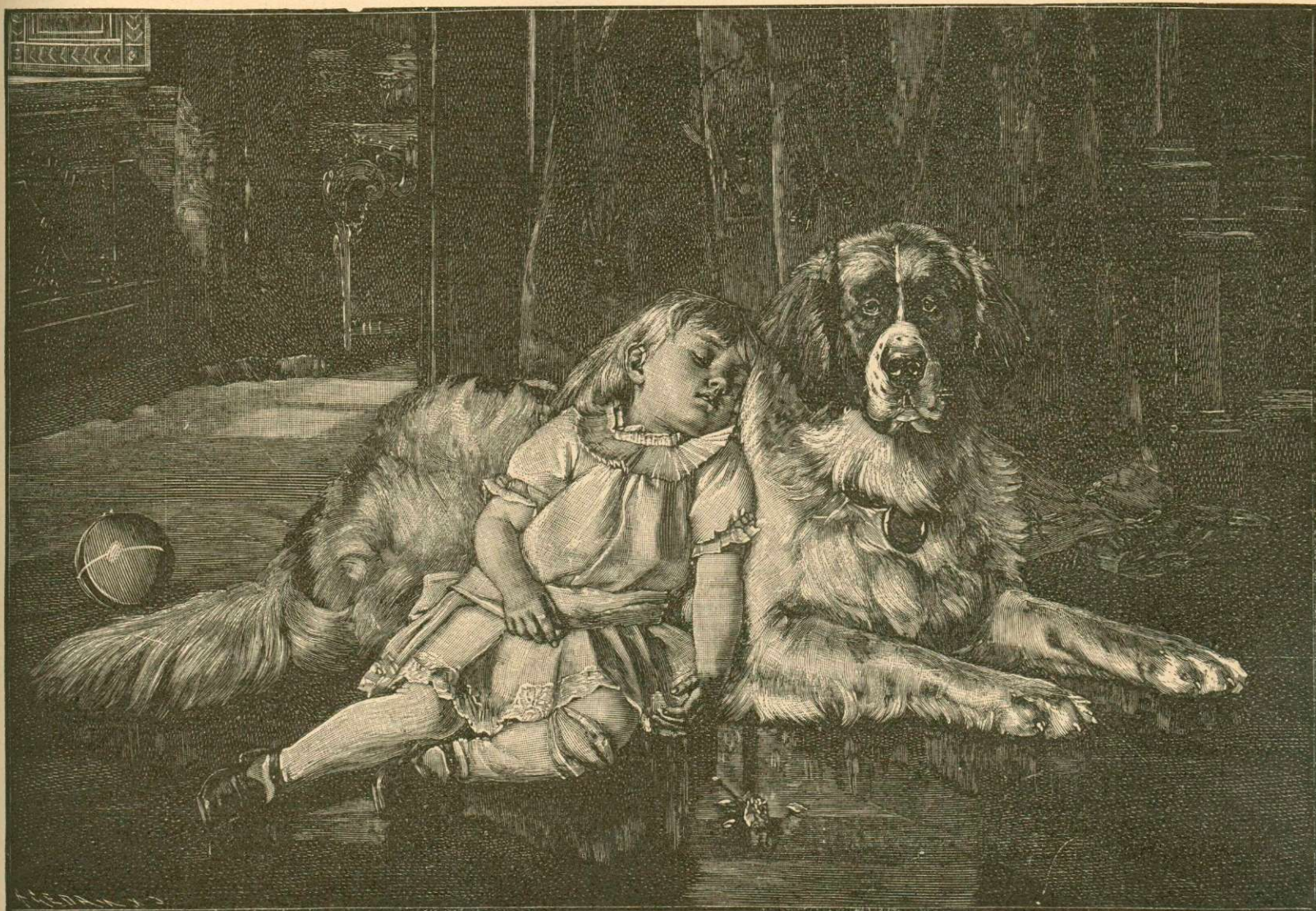
simptome ali celó bacile blaznosti, bodi potolažen —: saj sem tam, kjer je večina, in pri večini je vendar prijetno biti, ali ne? Vendar prej sódi!

Vsekako se Ti je moralo čudno zdeti, da se je kmalu po Božiču pretrgala poštna zveza z Dunaja do Tebe. Jaz sem sicer dobil dve pismi od Tebe, a nisem hotel več odgovarjati. Mislil sem si: čemu? Z menoj je itak pri kraju. Kranjska dežela me ne bo videla več — ergo je najboljšje, da pretrgamo vse vezi in zveze. Prišlo je bilo namreč nad-me polagoma toliko gorja, toliko bede, da sem bil na robu črnega obupa... Svečana meseca, še bolj pa sušca, sem v pravem pomenu besede stradal, stradal kakor pes. Ves ta čas sem se samo enkrat do sita najedel, neki večer, ko je prijatelj Obad povabil nekaj slovenskih članov tiste tajne, po vsem svetu razkropljene družbe, ki se zove „miseria... plebs“, na „opulentno“ večerjo. Imeli smo se izborni. Jed je bila sicer samo ena, a ta je bila — fižol, pravi pravcati kranjski fižol, ki so ga našemu prijatelju poslali z doma za priboljšek. Pa ne misli, da so mu poslali morda kuhanega, ne, skuhala ga je Obadova gospodinja velik, velik lonec, in mi smo posedli okrog njega v Obadovem kabinetu in sedeli smo zadovoljnih obrazov, kakor Stritarjevi slovenski pisatelji v Eliziju o Prešernovem godu okrog košare kranjskih klobas, in vse naše želje so bile popolnoma utešene, nobene tožbe ni bilo čuti, razen, da je nekdo pripomnil: „Škoda, da niso tudi nekoliko boba primešali fižolu!“

Nič ni motilo naše harmonije, in „reševali“ ter reševali smo razne probleme, o Pitagorejcih n. pr., zakaj neki niso jedli boba, kar je znano vsakemu gimnazijalčku iz stavka v slovnici: „Pythagoraei faba abstinebant“...

Ta večer torej je bil edina zelenica v puščavi mojega stradanja. A prišlo je takoj po pregovoru: „Za jedan časak radosti — hiljadu dana žalosti.“ Pritisnila je zopet — bolezen. Moral sem k zdravniku. Hotel sem k najbližjemu, dr. Deutsch-u, ki stanuje par hiš pred našo „domovino“. A s čim naj ga plačam?! Šel sem torej na kliniko, kjer zdravé zastonj trpeče človeštvo. In res so

pogled mrk, srce mrko, veselja do življenja nič, prav nič, smeh mi je postal neznan, še govoriti se mi ni ljubilo... Na „Ringu“ so drdrale krasne kočije, v njih je sedela gospôda, vesela, rejena, sita, jaz pa tako zavržen, onemogel... In začel se mi je vzdigovati srd do vseh bogatinov, sitežev, razvaljencev. Ej, brate, vladar, ki hoče imeti zveste, zadovoljne podanike, mora poslušati

Dobra prijatelja.

me preiskali. Zdravil nisem dobil, ampak, misli si, strogo „dieta“! Kdo je bil bolj vesel, nego jaz!! To je bila res sreča v nesreči. Oj, ti ljubeznivi doktor, kar objel bi te! Kako razumno si rešil težko vprašanje mojega želodca in mojih financ!

Takó smo živetarili... V podzemski „Mihaelski kleti“ sem bil opoldne vsak dan gost pri čisti juhi... Tako dobrih štirinajst dni. In res pokazale so se čudovito posledice:

tudi glas njihovih želodcev! Če človek nima prav nič svojega, še koščka kruha ne, mu boš zastonj govoril o vzvišenih stvareh.

*Etwas muss der Mensch sein eigen nennen,
oder er wird morden und wird brennen —*

pravi Schiller, pa bo menda tudi resnično.

Sredi sušca so profesorji nehali s predavanji za prvo polletje. Ker jaz domov nisem imel iti s čim, kakor drugi srečnejši

tovariši, sem si sladil življenje tako, da sem se družil redno vsak dan z razcapanimi, slaboglasnimi „pilharji“, ki so spremljali „dvorno muziko“ ob eni popoldne. Ondi sem se čutil svoj med svojimi...

In ko sem se takó s težavo vlačil liki senca po dunajskih ulicah, so znanci zmajevali z glavo nad menoj ter mi dajali razne dobre svete. Medicinec Grog Zorin, n. pr. znanec še iz Ljubljane, mi je rekel to-le: „Ko bi bil jaz vladar kakšne države, bi takoj prvi dan potrebil vse slabiče in hiravce iz svojega ozemlja. Taki ljudje kužijo zrak in kradejo drugim, ki so sposobni za eksistenco, živež!“

„Takó misel je imel že Platon“, sem pripomnil jaz.

„In ta je bila najbrže tudi edina pametna, kar jih je zapisal“, je bil Grogov odgovor.

Gostin, „stara hiša“, mi je pa filozofiral tako-le, ko sva se sešla na cesti: „Po mojih mislih ima človek, ki čuti v sebi kal neozdravljive bolezni, čisto prav, če si požene kroglo skozi glavo. Takega življenja pač ni vredno živeti — —“

Takó sem dobival, bratec, razne dobre svete in resno sem premišljeval, kako bi jih izpolnil. Možnost životarjenja mi je podaljšal prijatelj Drzen, ki mi je dobil pri odvetniku dr. G. mesto pisarja, kjer si zaslužim vsaj toliko, da živim.

Lahko si misliš, kakšno je bilo moje duševno stanje! Utehe iskati ondi, kjer sem je iskal kot gimnazijec, nisem maral več — Saj takó nič ne pomaga — to prepričanje se je bilo počasi vgnezdilo v srce in v glavo. Svoje dušno razpoloženje bi morda najboljšje označil z nemškim: „Hinbrüten...“

Tu pride včerajšnji dan. Zvečer smo sedeli skupaj prijatelji in znanci „Pri treh krokarjih“. S počitnic so se bili tudi že vsi povrnili. Bilo nas je precejšnje število. Prvo besedo je imel, kakor vedno, Ivan Grozni. Pogovor se je sukal baš o naših domačih homatijah tam doli na Kranjskem in Goriškem, o „novih prorokih“, ki so vstali med Slovenci, o liberalizmu in klerikalizmu itd. Mene vsa stvar ni zanimala. Zakaj ne,

razumeš lahko iz vsega, kar sem Ti dozdej povedal.

Tu stopi v sobo, burno pozdravljen od vseh — Milan Rosén, exbogoslovec ljubljanski, torej tvoj znanec vsaj, če ne prijatelj. Takoj Ti moram omeniti, da se je mej slovenskimi dijaki na Dunaju pred enim tednom kakor blisk razširila novica: — Rosén je dal ljubljanskemu „lemenatu“ slovó in je prišel na Dunaj, študirat naravoslovje. — V Ljubljani midva s Rosénom nisva občevala menda nikoli, slišal sem pa vedno mnogo hvalnega o njem: Kako je njegov značaj nenavaden, globok; da mož veliko molči, a kar reče, to da je duhovito; da je izvrsten glasbenik, na gosli da igra kakor drugi Ondriček, takó, da je vse zaljubljeno vanj, kamorkoli pride, kjerkoli se dá preprostiti, da zaigra nekoliko. Te dni, kar biva na Dunaju, smo ga vedno pričakovali, kdaj pride v našo družbo. In to je lahko umeti; že sam na sebi je zanimiv ta človek, per accidens pa še bolj, ker je bil že dve leti in pol v bogoslovju, in zdaj sredi leta ob začetku letnega semestra, pride na Dunaj. Kaj ga je napotilo k temu koraku? Sentimentalno zaljubljene duše med nami trdijo, da ima kaj pri srcu, česar ne more pozabiti... Drugi, politične, prebrisane glavice, pa mé-nijo, da je Rosén v semenišču izgubil vero, spoznal, da tisto, kar se uče ondi, vse skupaj ni vredno piškavega oreha, in je zato obrnil hrbet tisti hiši. Kaj ne, zanimivo na vse strani? Ali je torej čudno, če smo ga vsi pričakovali takó željno, kdaj pride med nas, da izvemo pravi vzrok njegovega koraka? Res, da so mnogi drugi tudi že izstopili iz bogoslovja, a to so bile često navadne, prozaiške duše, za katere se svet ne méni, in ki so šli za svojimi materialnimi cilji. Naš junak pa vse tako idealen, lep dečko in tako družaben — to je kaj drugega!

On je torej vstopil v sobo! Gromoviti živio-klici! Kar je ožjih znancev, prijateljev njegovih, mu hité naproti, mu stiskajo roke, ga peljejo na prvo mesto. Toliko sem opazil, da ta hrupni sprejem novodošlec ni prav čisto nič ugajal niti „imponiral“, ampak popolnoma malomarno, kakor da se ni zgo-

dilo nič, je postal nekaj časa ter iskal z očmi nečesa, praznega prostora ali morda kakšnega znanca. V tem se je videla njegova visoka, vitka postava; za eno glavo je bil skoro višji, nego vsi drugi.

Novi prišlec si naroči merico piva in sede prav skromno na kraj mize k nam drugim. Tedaj pa vstane oblastni medicinec Ivan Grozni in ga pozdravi s temi-le besedami:

„Nekje smo včasih čitali ali samo slišali — ne vem več dobro — da bo v nebesih (ne smejajte se!) večje veselje nad enim grešnikom, ki se spreobrne, kakor pa nad devetindevetdeseterimi pravičnimi, ki pokore ne potrebujejo. Tako veselje vlada danes med nami. En „grešnik“ se je spokoril, spreobrn timeril. Že smo mislili, dragi prijatelj Rosén, da si za večne čase izgubljen za nas, za svet, za življenje, za narod; že smo obžalovali, da plesni tak talent v plesnivih shrambah živega grobišča tam v Ljubljani. A glejte! o pravem času je spregledal naš prijatelj, o pravem času se je še spreobrn timeril in prišel k nam.“ — In zdaj čitaj pazno to grozno predrznost: — „Upamo, da ostaneš odslej naš, naš zvest prijatelj. Prepričani smo, da te je privedla vun iz kraja temè vedoželjnost, hrepenenje po luči, po resnici.“ — In zdaj s slovesnim glasom: „Milko Rosén! dve leti in pol si študiral sveto teologijo, v dveh leti in pol si gotovo spoznal vso hinavščino, vse zavijanje katoliških laži-učenjakov; v dveh letih in pol so te brez dvoma popolnoma posvetili v svoje misterije, ki so nam navadnim zemljanom prikriti; gotovo so ti vse zaupali, misleč, da si njihov, da ostaneš njihov vse večne čase; zaupali so ti svoj skrivni nauk, ki ga imajo med seboj, dochnia esoterica, kakor jo menda sami zovejo; spoznal si gotovo, da f . . . sami ne verujejo nič, temveč le slepé in strašijo ubogo ljudstvo z groznimi nauki o grehu in peklu. Ti si vse to spoznal, ti si z bistrim očesom prodril v to pajčevino laži in s studom si zapustil kraj gnusobe . . . Ti boš sedaj govoril kot mož resnice, kot mož, ki je mnogo, mnogo izkusil. Tvoja beseda bode imela vso drugo veljavo, kot nas drugih, ki nismo študirali

bogoslovja. Mi sicer vsi že davno vemo, da na celi stvari bogoslovske vede ni nič, a vendar so nekateri med nami še takó bojazljivi, omejeni, ali kako bi rekel, da si ne upajo dati slovesa vsem tistim strašilom o Bogu, peklu itd., strašilom, ki so jih dobili od svojih mater in duhovnov v svoji mladosti. Milko Rosén, govôri zdaj ti! Povej tem-le omahljivcem, polovičarjem, kajne, prijatelj, da — Bogá ni?“

Tiho je postalo v sobi, tiho kakor v grobu. Že med „pozdravom“ so bile oči vseh vprte v Milka, ob koncu teh besed pa so zrle oči vseh nepremično edino v njega. Bil je nenavaden, slovesen trenutek, od katerega je bilo — takó se je čutilo — odvisno marsikaj. Vladala je nekako taka tišina kakor takrat v dvorani velikega duhovna Kajfe, ko je ta slovesno vprašal, da, zarotil pri živem Bogu Zveličarja: „Povej nam, če si ti Kristus, sin živega Boga!“ Tudi takrat so bile oči vseh navzočih sovražnikov vprte v zvezanega Kristusa.

Kar je dalo trenutku posebno resnost, je bilo to, da je Rosén ostal miren, kakor da se vse to njega nič ne tiče, in da je ves čas mirno gledal govorniku v obraz. Nekaj trenutkov je še molčal, kakor da bi čakal, če ima govornik še kaj vprašati, potem je pa odgovoril z mirnim, navadnim glasom vedno obrnjen le proti govorniku:

„Jaz verujem in spoznavam: Bog je!“

Kratek premolk; še vedno vse tiho . . . Ozrl sem se po tovariših. Velikanski vtis je napravil na vse ta odgovor, a javil se je različno, v tem namreč, da so eni pogledali v tla, druge je dušilo v grlu in so hiteli popravljati ovratnik, tretji so postali pa nekam pogumni, in neki tajen ogenj se je zasvetil v njih očeh. Toda ni bilo časa dalje opazovati teh fizioloških izprememb po obrazih, kajti Rosén je nadaljeval odločno z neizprosno logiko:

„Bog je! In če hočeš, ti dokažem matematično, da mora bivati. Lej jo črte, ki sem jo potegnil s svinčnikom preko mize. Podaljšam jo lahko na obe strani naprej, a slednjič morata vendarle oba konca zadeti

skupaj, in dolgost črte lahko zmerim v metrih ali kilometrih, kakor hočem. Vse na svetu je omejeno, končno, tudi čas. Zemlja se vedno izpreminja. Opozarjam le na dejstvo, kako stalno se ohlaja. Vkljub znanemu zakonu prirode, ki smo ga v gimnaziji v četrti in osmi šoli zvali „das Gesetz von der Erhaltung der Kräfte“, po katerem se nobena sila v vesoljstvu ne izgubi, se vendar izgubi pri vsakem prehodu gibanja v gorkoto, in narobe gorkote v gibanje, nekaj toplote v svetovni prostor. Ta sila se ne vrne nikdar več. In tako se dá z matematično gotovostjo določiti, da se bo zemlja enkrat shladila. Iz tega pa sledi, da ne more biti večna, ker kot taka — bi morala biti zdaj že hladna... kar se sploh misliti ne dá. Torej enkrat se je začela; torej, logično dalje sklepam, torej mora biti neki vzrok, da se je začela...“

„Dobro, dobro“, mu seže Ivan Grozni z vidno nevoljo v besedo, „saj to vsi vemo, da mora biti neko bitje, ki mu pravimo Bog. Toda to je pa gotovo, da pekla in tacih reči ni!“

„Tudi pekel je!“ odvrne Rosén hladnokrvno kakor prej. „Že stari Grki in Rimljani so bili prepričani o tem. Čitaj le VI. spev Eneide, ali pa Platonovega Fajdona, pa boš videl, kako je zdrava pamet že tedaj sodila. In tako sodi še sedaj. Na svetu ni mogoče, da bi dobile vse hudobije, vse nesramnosti zaslužen kazni, torej mora...“

To strogo logično dokazovanje je pa ubogega Ivana Groznega spravilo ob vso dobro voljo. Pozabil je, kaj je rekel malo prej; jezno je udaril s pestjo ob mizo ter zavpil: „E, hudiča, jaz ne verjamem nič, ne pekla ne Boga.“ — Tableau!

S tem je bil razgovor o tem predmetu končan za enkrat. Nekaterim je bilo postalo vroče, kar pa ni čudno, ako se govori o — peklu. Nekdo je predlagal, da eno „zakrulimo“, in zgodilo se je. Vrstile so se še druge napitnice, in zabava se je nadaljevala, kakor da ni bilo prej nikakih znanstvenih „disputov“. Rosén je bil ves večer vesel, govoril zdaj s tem, zdaj z onim, pušil, pel, vse. Večer je bil njegov: njegov možati nastop

je imponiral vsem. Sinoči nas večina ni šla v kavarno, ampak iz gostilne naravnost domov. Imeli smo nekaj tvarine za duševno delo... Po noči dolgo nisem zaspal; mislil in mislil sem o tem, kar sem slišal in videl „Pri treh krokarjih“. Na vsak način se moram z Rosénom seznaniti.

Prijatelj, če imate kaj dosti takih ljudi v vaši sredi, vas zavidam. Sicer pa mislim, da se je sinoči zame zgodila peripetija in katastrofa življenja!

Srčno pozdravljen!

Tvoj

Ivan.

XXIII.

Na bregu sinje Donave. — »Daleč, daleč so planine!«

Na Dunaju, dné 10. vel. travna 188..

Mili prijatelj!

Že davno, davno me je vleklo s tajno silo vun iz mestnega vrvenja dunajskega tja proti severu, gledat staro, častitljivo, v slovanskih narodnih pesmih tako pogosto opevano Donavo. Jeseni ni ne bilo časa ne volje, da bi rekel za trenutek: „Za mano ostani, o mesto, — z veselo te dušo pustim!“ Pozimi pa ne pride nikomur na misel, iti tako daleč vun iz mesta. In tako je šumela široka Donava tam nad mestom dalje in dalje, ne da bi jo prišel jaz pozdravit... A danes se nisem mogel več ustavljati. Glava in srcé sta polna misli in čuvstev od odgovora Rosénovega. Te misli moram zbrati, urediti, pomiriti in — odločiti se k novemu življenju.

Krasno pomladno popoldne je bilo danes. V pisarni dr. G. sem opravil vse že zjutraj. Prost vseh vezi sem se napotil sam — oj, divna, srečna samota, kdor te najde vsaj za trenutek! — po prašni Nussdorferici gori proti široki Donavi. Okrog mene seveda vse polno življenja, vóz, konj, ljudi, električnih tramvajev itd. Tudi mnogo izletnikov — z istim ciljem, kakor jaz.

Po poti sem premišljeval to-le: Da vera vendar-le ni samo zadeva razuma, ampak tudi volje... Razlogi, ki jih je navajal Rosén, so bili točni, mirni — in vendar je stvar nekatere spravila v nevoljo, v srd. Odkod to? Ali ne igra tukaj volja svoje vloge? — In tudi to sem premišljeval: Vera, življenje po veri naredi človeka značajnega, velikega, močnega, vesellega, skoraj da — srečnega.

Sam ne vem kdaj sem došel do cilja — Pred menoj je šumela široka, slovanska Donava!

Ko sem pred toliko in toliko leti kot učenec tretjega razreda ljudskih šol prvič gledal Savo, — kakó sem jo pozdravljal! Kakó mi je njeno mogočno šumenje tam pod črnuškim mostom zbuvalo domišljijo, kako sem v svoji preprostosti blagroval ljudi, ki živé v teh lepih krajih... In človek ostane pravo za pravo v nekem oziru vedno otrok! Da, po toliko letih, letih učenja in trpljenja, spoznavam, da se je n. pr. gledé vodá in rek drugim ravno takó godilo, kakor meni. Pri predavanjih svojih je naš profesor Jagić omenil enkrat svoje razprave o Dunavu, Donavi, v svojem zborniku „Archiv für slav. Phil.“ I. zvezek. V slovanskem seminarju sem si knjigo izposodil in s pravo slastjo čital, koliko so nekateri slovanski rodovi sanjarili o „tihem“ — to je namreč njegov najnavadnejši epiteton ornans — Dunavu, pred vsem Malorusi. Kolikrat Kozak

na tihomu Dunajevi sivogo konja napuvaje (napaja)!

Svojo nevesto pelje daleč strani od nje domačije:

Pojdemo u mij (moj) kraj,
pojdemo za Dunáj...

In nevesta zdihuje po svoji materi, zakaj jo je omožila takó daleč, daleč tja za Donavo:

Dala sj mene, moja mati, za Dunaj za Dunaj!

Donavi zaupa maloruska mladenka vse svoje srčne boli:

Oj, vijdu (grem) ja Dunaju (k Donavi),
stanu podumaju (obstanem, premišljuje),
ščo dolji ne maju (zakaj nimam sreče)...

Tudi svečenik Hrízes, kakor pripoveduje Iliada, zaničevan, odgnan od Agamemnona, je na obali penečega se in šumečega morja iskal tolažbe svojemu žalostnemu, razburkanemu srcu... Jaz bi na bregu „tihega“ Dunava stal ure in ure in zrl v valove, podeče se dalje, vedno dalje proti vzhodu in jugu, po samih lepih ravninah... Ah, kje so časi, ko so naši pradedje prvič prekoračili Dunav! S kakšno močjo so nastopili, kako je tedanji rimski svet občudoval njihovo silo! Koliko se je izpremenilo! Malo nam je ostalo, nekaj zemljice ob Dravi, Savi in Soči, to je vse — a zato te ljubim tem srčneje, zemlja slovenska!

„Pesniško rešeto“ je priplavalo na nebo, ko sem se poslovil od ljubega Dunava; pri tem pa se mi je s čudno silo obudilo hrepenenje po domu, po slovenskih rekah, po Savi, in na tistem sem si pel ono znano Tomanovo:

Tiha luna jasno sije,
duh moj misli na svoj dom;
srce zanjga strasno bije,
Bog ve, kdaj ga videl bom?
Vmes so hribi in doline,
vmes šumenje bistrih rek,
daleč, daleč so planine,
daleč Save je iztek.

Takò je zdihoval bržkone že marsikateri slovenski dijak tu gori v svetovnem mestu ob sinjem Dunavu... Vendar jaz sem se ob njem nekoliko pomiril. Duh se mi je zopet zbral, ustalil, da bo — tako upam — sedaj sposoben za nove sklepe, nove čine.

Bog s Teboj!

Ves Tvoj

Ivan.

Nad mojim grobom . . .

Nad mojim grobom bodo rože vzcvete,	V večer poleten bodo šepetale
čeprav jih nihče ne vsadi —	o srcu, ki ga kril bo groba hlad,
iz pesmi bodo rože te priklile,	o srcu tem ljubezni polnem, polnem,
iz pesmi mojih mladih dni.	o tisočih v njem davno mrtvih nad . . .

Popotnik morda čul bo šepetanje.
 ko ga privede trudna pot mimó;
 srce mu bo objelo tožno čuvstvo,
 solza mu porosila bo oko . .

Ivo Danič.

V vrt ljubeče duše moje . . .

V vrt ljubeče duše moje	Sôlze vroče, vríte, vríte,
dih strasti je zapihljal,	operíte prah teman,
in na prej sneženobelih	dušo, žalosti meglice,
lilijah — je prah ostal . . .	v črn zakrijte pajčolan!

Leo Levič.

Zofkin srček.

Ej, da bi mogli
 videti v srček
 Zofke zvedave,
 kadar sprašuje
 rože na polju,
 kadar druguje
 pticam po logu —
 Ej, da bi mogli!

Slišal sem, slišal,
 da je njen srček
 z zlatom prevlečen,
 s cvetkami vezen . . .
 Slišal sem, slišal.

Kdor je hudoben,
 segel bi v srček —
 zlato oplnil,
 cvetke potrgal,
 kdor je hudoben.

Jaz bi pa želel,
 da ne dovoli
 take si zlôbe —
 slabo bi skupil!
 Angelček spančka
 v Zofkinem srčku
 pa bi se zdramil
 v varnem zatišju,
 s silo bi branil
 zlato in cvetke . . .

Jož. Bekš.

Na skrajnih mejah vročine in mraza.

Spisal *prof. dr. Simon Šubic.*

(Dalje in konec.)

Jako visoko vročino, ki znaša okoli 2000°C , proizvaja pokalni plin, ki je sestavljen iz enega dela kisika in dveh delov vodenca, kadar gorita njegovi sestavini. Kemiki in obrtniki so zato v plamenu pokalnega plina topili platin, ki se ne stopi v nižji vročini. Pokalni plin je pa jako nevarno raznesilo, in zato so iz strahu pred njim preiskovali kemiki, ali bi ne mogli na drugačen, bolj varen način doseči enake vročine. Poizkusi so pokazali, da se platin stopí tudi v plamenu svetilnega plina, kadar gorí v čistem kisiku.

Svetilni plin je pač splošno znan, in vsakdo ve, da ta plin, kadar gorí v zraku, ne daje posebne vročine. Zakaj je njegova vročina v čistem kisiku tako visoka? Zato, ker je ne znižuje v zraku primešani dušik. Naj nam to pojasni sledeči zgled! Vzemimo v eno posodo čistega spirita, v drugo pa spirita, ki smo mu prilili štiri dele vode! Plamen čistega spirita je mnogo živahnejši in gorkejši, kakor pa plamen pomešanega spirita. Štirje deli vode hladé del gorečega spirita. Isto se godi, kadar sežigamo svetilni plin v čistem kisiku in v zraku, ker v petih delih zraka so enemu delu kisika primešani štirje deli dušika. Ta poslednji hladi plamen svetilnemu plinu enako, kakor voda plamen spiritu.

Zanimanje za proizvodjanje visoke vročine je vedno rastlo, poizkusi so se množili, in med drugimi je nastopil tudi Janez Goldschmid v Essenu s svojimi „vročino pomnožujočimi zmesmi“. Pri zborovanju elektrotehničnega društva v Lipskem in pozneje pred nemškimi kemiki v Darmstadtu je razpravljál Goldschmid l. 1898. o raznih lastnostih aluminija in njegove spojine z okisanim železom (železni oksidul). Aluminij se imenuje „kovina prihodnosti“, ker ima jako znamenite prednosti pred drugimi kovinami. Svetel je kakor srebro, rja se ga ne prime, in ker

ima majhno težo, je pripraven za hišno uporabo. Izpočetka je bilo seveda pridelovanje te kovine sila drago, a sedaj se je tudi to ugodno izpremenilo; prej je kilogram aluminija stal čez 30 K, dandanes se dobi že skoro za 3 K. Goldschmidovi poizkusi so pokazali, da se aluminij silno poželjivo spaja s kisikom. Kakor neka skrita stvar vleče aluminij h kisiku, tako da niti druge kiskove svojine ne morejo preprečiti spojitve teh dveh prvin. Ako pride n. pr. kisik v podobi okisanega kroma v dotiko z aluminijem, razdere aluminij takoj spojitev kroma in kisika in se spoji s kisikom. Ako se v mešanico kromovega oksida in aluminija posveti z gorečo magnezijevo žico, razdere se v trenutku spojitev kisika in kroma, in pred seboj imamo aluminijev oksid, a krom je osamljen. Pri tem hipnem kemičnem procesu se dela silna vročina. Dr. Köhler v Hamburgu sodi, da poskoči za trenutek vročina celo do 3000°C .

Razne obrtne stroke potrebujejo visoko vročino posebno pri izdelovanju kovinskih predmetov; zato so se takoj polastile teh iznajdeb. Goldschmid je sestavil iz rejnatega železa in aluminija tako zmes, da, če damo v njo palec debel žebelj in jo prižgemo z gorečim magnezijem, se žebelj v dveh minutah hudo razbeli.

Pri tem ima obrt tudi še drug dobiček: Rejnate ali okisane kovine se hitro in po ceni čistijo pri tem delu. Doslej je bilo pridelovanje čistega kroma in mangana silno drago in težavno. Sedaj pa po Goldschmidovem načinu pridelujejo ti prvini v Essenu po tovarnah v veliki množini, in je postala izdatno bolj po ceni. Ugodno je tudi to, da se dajo ostanki dobro porabiti: okisani aluminij ostane v obliki korinda, ki je trši od vseh tvarin, katere se rabijo za poliranje razen demantovega prahu.

Najhujša vročina pa se proizvaja dandanes v električni peči, in sicer z žarnim oblokom, ki ga tvori električni tok, kadar preskoči med dvema malo narazen potegnjenima kon-

do strani. V razoru ležita premogova konca. Spodnji kamen ima na sredi malo jamico, v katero se dene tikoma pod žarni oblok kovina, ki jo hočeš zelo razgreti ali razto-

Živali v braziljanskem pragozdu.

cema elektrovodne žice. Za manjše poskuse v laboratoriju se vzameta dva apnena kamena, ki ležita drug na drugem, kakor opeka na opeki. Spodnji kamen ima razor od strani

piti. To je Moissanova električna peč. V tej peči se proizvaja z električnim tokom najhujša doslej znana vročina, katero ceni H. Moissan na 3500°C . Ta peč je

tako vroča, da se v njej spajajo z ogljikom tudi take kovinske prvine, ki jih ni moči spojiti nikjer drugod. Če se dene v to peč drobno zmleta zmes apnenca in ogljika v obliki koksa, se spojita kemično obe prvini, da nastane kalcijev karbid. Ta je pa tista znamenita spojina, s katero se izdeluje novi svetilni plin acetylen.

Kalcijev karbid, na trgu sploh imenovan karbid, je neznatna tvarina, podobna temno-rjavemu kamenu. Če košček karbida deneš v vodo, začne izhlapevati in se kaditi; pri tem se razvija iz njega mnogo svetilnega plina acetilena.

Čim trdnejša je električna peč, čim močnejši električni tok, tem hujša je vročina. Da pa silna vročina $3500^{\circ}C$ ne pokvari naprave in ne raztopi električne peči same, naredi se peč iz neugašenega živega apna. Neugašeni apnenec vodi gorkoto tako slabo, da ostane dobro 3 cm debel pokrov zunaj tako hladen, da ga smeš v roke vzeti, ko se znotraj že začneja tajati od hude vročine. Ta lastnost neugašenega apnenca pomaga, da se vročina obdrži in povečuje v peči.

Ko čvrsti električni tok prižene vročino do $3500^{\circ}C$, se apnenec sicer ne raztopi, a zgornji v kamen vrezani obloček se jame topiti od prehudega plamena električnega ognja. Razbeljeno površje se nekoliko stopi ter se preobleče gladko s svetlo mreno, kakor bi bil obloček polit s svetlo steklenino. In tak steklenemu zrcalu podobni svetli obloček odbija vročino dol na tisto stvar, ki se je položila v jamico spodnje ploče, da se razgreje.

Spodnja jamica se utegne toliko povečati, da se vanjo postavi majhen topivnik iz premoga, v katerega se dene tista stvar, ki se razgreva. Med premogov topivnik in med apneni kamen pa se dene plast magnezije, da se pri hudi vročini iz apna in premoga ne naredi omenjeni kalcijev karbid.

V tako zgrajeni električni peči je delal Francoz H. Moissan čudovite stvari. Najbolj čudno in zanimivo pa je pridelovanje umetnih demantov. V naslednjih vrstah hočemo seznaniti čitatelje z nekaterimi poizkusi.

Z rudninami in kovinami je Moissan delal mnogovrstne poizkuse. Naj jih omenimo vsaj nekaj!

Če deneš kos bakra, ki je težak 100 g, v topivniku pod električni oblok, se pokažejo v dveh minutah na obeh straneh prodora, v katerem ležita žična premogova konca, svetla plamena, obdana z rumenkastim dimom, ki ga provzročuje sežiganje bakrenih soparjev v kisiku; žareči ogenj je tako hud, da v petih minutah izpuhti 25 g bakra!

Da srebro izpuhteva pod vplivom hude vročine, to ni nič novega, novo pa je, da v električni peči srebro celo zavre! Zavrelo srebro se destilira, kakor druge vrele tekočine, n. pr. siratka, kadar se kuha brinovec. Seveda srebro ne priteče iz cevi, če se prav ohladi, v podobi tekočine, ampak njegovi sopari se posedajo in nabirajo v podstavljeni posodi v podobi sivega prahu.

Platinasta žica se raztopi v električni peči v trenutku. Na vse strani se razleti v svetlih iskrah, kakor šviga iskreči ogenj iz razbeljenega železa pod kovaškim kladivom. Na podstavljeni mizi, ki ima visok rob, se nabira čisti platin v podobi okroglega svetlega drobiža.

Če v topivnik deneš sto g zlatá, ga razbeli vročina tako, da ga v petih minutah izpuhti 50 g; zlato izpuhteva v podobi zelenkasto-rumenih soparov. Zlati sopari se posedajo v pristavljeni mrzli posodi v podobi temnikaste sipe škrlatne barve.

Če imaš na razpolago električni tok, ki ga dela sto konj močen dinamičen stroj, dosežeš v Moissanovi peči tako vročino, da izpuhti v petih minutah 100 gramov apnenega peska, ki si ga v topivniku postavil pod plamen električnega obloka. Dim, ki uhaja iz predora, je spojina apnene prvine kalcija s kisikom; kemik jo imenuje kalcijev oksid.

Še več energije električnega toka je treba, da začne izpuhtevati magnezija. Ta se pa poprej izpremeni v tekočino, se raztopi, in potem še le se izpremeni v sopar. Enaki poizkusi z drugimi kovinami in rudninami so pokazali, da se v električni peči raztopé ali pa v sopare izpremené tudi grafit,

granit in sploh vse tvarine našega svetá, če je le peč zgrajena po potrebi in če je električni tok dosti močen.

Take peklenske vročine, ki ti raztopi in razkadi vse, kar pride v njeno okrožje, ni poznala ne fizika ne kemija, dokler ni Henri Moissan iznašel svoje električne peči.

IV.

Kako se izdelujejo umetni demanti.

H. Moissanu menda ne bi bilo prišlo nikdar na misel, da začne v električni peči izdelovati umetne demante, če bi ne bil izvedel, da se v aerolitih, ki padajo z neba na zemljo, med železom nahajajo tudi demanti.

Fizik Friedel v svojem spisu: „Sur l'existence de diamants dans le fer météorique de Cañon Diablo 1892“ je opozoril geologe, da ima aerolit „Cañon Diablo“ v sebi črne demante. H. Moissan si je prisvojil kos aerolita „Cañon Diablo“, preiskal ga je kemično in fizikalno ter potrdil Friedlovo odkritje. Moissan je našel v njem prozorne svetle in neprozorne črne demante in nekaj premoga, največ pa železa.

Prvi aerolit, v katerem sta Jerofejev in Latchinov našla črne demante, je oni, ki je padel dne 23. meseca vel. srpana 1883 na Ruskem v Krasnoslobodsku. Tudi od tega aerolita je dobil Moissan majhen odlomek v roke, v katerem je s strogim preiskovanjem našel tudi črne demante.

V kamenju zvezdnih utrinkov je Moissan zapazil sledi, kako izdeluje priroda sama demante.

Ogorki utrinkov, ki imajo v sebi razen drugih prvin tudi železo in ogljik, hranijo včasih v sebi tudi demante; H. Moissan se je popraševal: Kako so prišli demati v utrinek? Niso-li morda nastali na sledeči način: V gorečem utrinku se je pri hudi vročini spojil ogljik z železom. Ko se je utrinek ohladil, se je ohladilo tudi železo. Ohlajeno železo pa ne more vzdržati v sebi toliko ogljika kakor razbeljeno železo; prenapojeno je z ogljikom, torej se oprasti nekaj ogljika in sicer pod tistim velikim tlakom, ki pritiska

na notranjo že raztopljeno sredino od zunanje skrčujoče se skorje. Pri taki vročini in pod takim tlakom oproščeni ogljik se strdi in se kristalizira v demante.

Tako je sklepal Moissan ter začel posnemati prirodo. Njegovi poizkusi so ga prepričali, da je sklepal prav.

Že Lavoisier je bil dokazal, da čisti demant ni nič drugega, kakor kristaliziran ogljik.

A kdo zna raztopiti čisti premog ali ogljik, da bi se mu potem kristaliziral, ko se strdi? Priroda ga zna raztopiti v zvezdnih utrinkih. H. Moissan je zasledil in posnemal njeno delovanje. Iz aerolitov je spoznal H. Moissan, da je razbeljeno železo najboljšo sredstvo za raztajanje in kristaliziranje ogljika.

V plavžu se sirovo železo, raztopljeno pri vročini 1700°C , napije ogljika. Ko se raztopljeno železo ohladi do 1100°C , se strjuje pri tej toplini, in tedaj stopi iz njega nekaj v večji vročini sprejetega ogljika, ki se kristalizira v podobi grafitu.

Grafit se po Berthelotu imenujejo vse tiste ogljikove tvarine, ki naredé sive svetlikaste črte ali proge, kadar se drgnejo ob papir. Razločujemo pa troje vrst trdega ogljika: brezlični ogljik, in v podobah grafitu in demanta kristalizirani ogljik. A kaka razlika je med brezličnim ogljikom v sajah, med grafitom v svinčnikih in med čistim kristaliziranim ogljikom v demantih!

Jacquelin je l. 1847. dokazal, da se demant, ki se razgreje v električnem obloku, izpremeni v grafit. Zakaj bi se grafit ali ogljik sploh s hudo vročino ne mogla izpremeniti v demant?

Najprej se je Moissan s poskusi prepričal, da se vsakatera ogljikova snov v vročini električnega obloka izpremeni v grafit. Taki poizkusi so Moissanu odkrili, da je grafit tista oblika ogljikova, katera se ne izpremeni pri navadnem tlaku tudi v največji vročini (3500°C). Vročina električnega obloka med premogovima ostema na koncéh žice izpremeni premogova konca sama v grafit, raztopi ju pa ne, dasi ju skrajšuje ob konceh z izpuhtevanjem premoga!

Moissanu je prišlo v misel, da bi za umetno pridelovanje demantov rabil vročino električne peči, v kateri se raztopljeno železo napije čistega ogljika, ki se potem med ohladitvijo kristalizira pod pritiskom hudega tlaka. V tisto jamico v električni peči, kjer proizvaja električni oblok največjo vročino, dejal je kos kovaškega železa in ga obsul z drobižem čistega premoga. Ko se je železo pod žarečim oblokom raztopilo, se je napojilo popolnoma s premogovim ogljikom. Potem, ko je nehal električni tok, se je peč ohladila, in žnjo se je ohladilo tudi železo in se strdilo. Skorja se je naredila zunaj na železu, ko je bilo znotraj še mehko, a hladneje kot poprej, ko se je napilo ogljika. Omenili smo že, da železo, ki se je napilo ogljika v raztopljenem stanju, ne more obdržati v sebi vsega ogljika, kadar se ohladi. Torej se je med ohlajevanjem in strjevanjem pod tistim velikim tlakom, s katerim pritiska pas skorje ob vjeto mehko železo, izločeval v sredini čisti ogljik; njegovi atomi, oproščeni železne snovi, so se združevali med seboj po svoji prirodni potrebi, in čisti ogljik se je kristaliziral v podobi prirodnega demanta!

Moissan je izpočetka tako dobival črne demante; pri opetovanih poizkusih pa se mu je naredilo nekaj drobnih, čistih, svetlih demantov.

Ljubi bravec naj nikar ne misli, da so zdaj demanti postali takoj cenejši, ko so začeli prihajati umetno iz električne peči! Cena umetnih demantov je več kot desetkrat večja od cene prirodnih demantov, ker je priprava tako draga in izdelovanje tako težavno. Zato se ni bati, da bi kdo sleparsko prodajal umetne demante za prirodne!

V.

Moissan in njegovi predniki.

Odkar je Lavoisier dokazal, da demant ni nič drugega, kot čist kristaliziran ogljik, poizkušali so kemiki in fiziki, kako bi mogli izdelovati demante umetnim potom. A kadar koli si je kdo domišljeval, da je izdelal

demant, vselej ga je natančnejša preiskava pripravila ob to veselje, ker se je pokazalo, da so ga varali ostri kristali kake druge snovi. Zato, da ne zapelje poizkuševavec samega sebe, je Moissan določil za presojevanje kristalov gotove znake, ki jih ima demant.

Samo ona kristalizirana snov nam velja za demant, ki je tako trda in ostra, da očrta rubin in katera ima gotovo gostobo; a to ne zadostuje, zakaj tudi nekatere titanove spojine so tako goste. Nazadnje odločuje to, da vsak gram demanta, sežganega v kisiku, dá 3,66 gramov ogljikove kisline. Le ena posamezna teh lastnosti ne zadostuje; če snov nima vseh treh lastnosti na sebi, pa ni demant.

Leta 1828. je J. N. Gannal predložil akademiji „des Sciences“ razpravo, v kateri trdi, da se kristaliziran ogljik ali demant, ki je debel kakor pšeno, utegne izdelati s tem, da se fosfor raztopi v žveplenastem ogljiku, če ta raztoplina stoji tri mesece pod vodo. — Kemik Goré je ponavljal ta poizkus, pa ni dosegel nič. Tudi H. Moissan se je ubijal s tem poizkusom, a zastonj, nikdar ni pridelal kaj drugega kot drobiž ostrih kristalov kremenove kisline. Bržkone je ta snov s svojo trdostjo zapeljala Gannala, da je mislil, da ima pred seboj demante.

Leta 1849. se je razglasilo, da dela Depretz demante z vročino električnega obloka. V resnici pa ni pridelal demantov, ampak le nekak tako trd prah, ki mu je očrtal rubin. Pozneje se je pokazalo, da ta prah ni kristaliziran ogljik, ampak spojina kremenena z ogljikom.

Slavnoznani kemik Berthelot, ki je učil razločevati prah, ki se dela iz brezličnega ogljika, od prahu iz grafitu, iz kremenove kisline in iz drugih rudninskih snovi, je preiskal posebno natanko več svetilnic, v katerih sveti električni med premogovima koncema razpeti oblok, pa ni našel v njih nobenega sledu ne demanta ne sploh kristaliziranega ogljika. To pa je znamenje, da vročina žarečega električnega obloka pri navadnih razmerah ne raztopi ogljika, da

bi se mogel kristalizirati v podobi demanta. — Leta 1880. je objavil Marsden svoje zanimive poizkuse v razpravi: „*Sur la préparation du carbone adamantin.*“ Ta bistroumni prirodnoslovec je kos srebra, ovitega s sladkorjevim premogom, razbelil v vročini raztopljenega jekla. V taki hudi vročini raztopí srebro v resnici nekaj malega ogljikove snovi ter posrka va-se nekaj ogljika. Ko se srebro pozneje zopet ohladi, ne more obdržati v sebi vsega ogljika; in ta ogljik, ko se oprosti srebra, se kristalizira v podobi demanta.

Marsden je pač po pravici tako sklepal, a to se mu ni posrečilo, da bi bil dokazal resnico te trditve s poizkusi. Moissan, ki je ponavljal Marsdenove poizkuse, sicer tudi ni imel več sreče, pa vendarle pripoznava Marsdenu posebno zaslugo v tej stvari in trdi, da se po naključju po Marsdenovem načinu utegnejo narediti črni demanti. Njegova električna peč je namreč Moissanu pokazala, da, če bi se s premogom in srebrom napolnjeni topivnik v velikem ognju pred kovaškim mehom močno razbelil, potem ogenj hitro pogasil in topivnik z vsebino se hitro ohladil, bi se ta ogljik, ki ga je srebro v vročini požrlo, kristaliziral pri ohladitvi ter bi utegnili nastati črni demanti. Svetlih prozornih demantov pa po tem Marsdenovem načinu nikdar ni pričakovati.

Zanimivo je vprašanje, kje in kako pa priroda sama dela demante? Preiskuj, kakor hočeš in moreš, kraje, kjer se nahajajo demanti, nikjer jih ne najdeš navezanih na kako drugo tvarino, kakor se to opazuje pri drugih kristaliziranih snoveh. Moule pa je dokazal, da se v južni Afriki nahajajo demanti v družbi granitovi. Geologi trdé, da se je granit delal pod silnim tlakom globoko v zemlji. Morda je tudi demant nastal tako, saj se nahaja tudi v globočini ondašnjih rovov.

Moissan opominja, da se v modri prsti po južnem predgorju afriškem nahaja kristaliziran grafit, in opozarja na svoje poizkuse v električni peči, ki uče, da lepo kristaliziran grafit najrajši nastane v raztop-

ljeni kovini, nikdar pa ne pri izpuhtevanju. Zato on misli, da se je demant tudi na zemlji porodil v raztopljenem železu, kakor v utrinkih. To slutnjo potrjuje tudi demantov pepel, ki ni nikdar brez sledi in znakov železa.

Moissan rabi za pridelovanje demantov tlak, ki nastane v železu, ko se raztopljeno železo strdi povrhu. Čisto srebro, in železo se skrčita, ko se strdita; srebro, ki ima kaj ogljika v sebi, in sirovo železo pa povečata svojo prostornino, ko se strdita — A od kod pride tlak? Gruda se strdi začetkom povrhu, ko je znotraj železo še raztopljeno. Če se pretrga trda skorja, sili tekoča kovina iz razpokline. Če ne more uiti drugače, razžene skorjo, ki jo tlači. Če pa tekočina vun ne more, se dela še večji tlak v notranji grudi. In pod takim silnim tlakom kristalizira ogljik v podobi demanta. V tistih grudah, iz katerih je izteklo preveč sredice, pravi Moissan, je manjkalo potrebnega tlaka, in zato ni bilo najti v njih nobenega demantovega zrna.

Marsikateri potrpežljivi bravec bo vprašal, kako je neki Moissan mogel izvršiti take poizkuse v svoji električni peči? Tako-le: V premogov topivnik je dejal 200 gramov sirovega švedskega železa in je zasul železo s sladkorjevim ogljem. Tako napolnjeni topivnik je posadil v jamico spodnje plošče svoje peči. Na pomoč je vzel 100 konjskih sil in še bolj močen dinamičen stroj, ki ga je preskrboval z močnim električnim tokom. V peči se je v vročini 3000 do 3500 °C železo raztopilo ter je sprejelo na-se nekaj raztajanega ogljika iz sladkorjevega oglja.

Čez šest minut je vzel topivnik iz peči ter ga je potopil v vodo. Topivnik in raztopljena žarita v njem še pod vodó več minut. Moissan se je začetkom bal, da se ne razpoči raztopljena vsebina, ko se na čez 3000 °C razgreta hipoma potopi v mrzlo vodo. Pa k sreči se ni pripetilo nič drugega, kot da se je nekaj mehurčkov pognalo kvišku iz vode. Hitro se znižuje toplota v vodi stoječega topivnika, vsebina njegova se ohladi, in žar mine. Če je topivnik le preveč raz-

beljen, se naredi v trenutku toliko vodenih soparov okrog njega, da ni nobene dotike med njim in med vodo. Da se hitreje ohladi, se topivnik ne postavi v vodo, temuč v jamo, narejeno iz pilnega železa; pilni drobiž odvaja hitro vročino in dobro hladi, dasi se sam topi v tej toplini.

Kovinska gruda, ki se je ohladila in strdila v ohlajenem topivniku, je imela v sebi železo in ogljik v njegovih različnih oblikah: nekaj grafita, nekaj rjave ogljikove vlakovine in pa nekaj druge precej težke ogljikove snovi. V tej ogljikovi snovi je H. Moissan našel izpočetka neprozorna kristalasta zrna sivkastočrne barve, enaka črnim demantom. Ta zrna so bila tako trda in ostra, da so očrtala rubin; imela so 3 do 3,5krat večjo gostobo, kakor jo ima voda; v kisiku močno razgreta pa so zgorela in proizvajala ogljikovo kislino. Te lastnosti pričajo, da so ta črna zrna — demanti.

Čim marljiveje je Moissan poizkušal, temveč demantnega zrnja je pridelal. Lahko si misli vsakdo, kako je bil vesel, ko so se zraven črnih pokazala tudi lepo kristalizirana prozorna zrna v podobi drobčkenih navadnih demantov!

H. Moissan je s svojimi poizkusi v električni peči dosegel sijajen uspeh, dasi je bil ves demantni drobiž kaj majhen. Kristalizirana ogljikova zrna so bila večinoma mikroskopen drobiž. Pridelal je pa tudi nekaj večjih belih, svetlih in prozornih demantov, ki so merili na debelost okoli pol milimetra.

Moissan je svoje umetne demante tudi branil pred ugovori. Z vsestranskimi poizkusi je dokazal, da imajo ta zrna vse lastnosti prirodnih demantov. Najlepše kristalizirani so imeli gostobo 3,5, črtali so rubin; najmočnejše ujedne snovi, ki delajo rjo, n. pr. vroča žveplena ali kadeča se salpetrova kislina, niso imele nobene moči do teh zrn. V kisiku so zgoreli pri toplini 900°C , in iz vsakega grama njihove snovi se je razvilo 3,66 ogljikove kisline. Takih lastnosti pa nima nobena druga nam na zemlji znana tvarina; torej so te lastnosti zanesljive priče, da je Moissan pridelal umetnim potom

prave demante, popolnoma take, kakršne dela priroda sama.

Z marljivim poizkušanjem je Moissan zasledil tudi vzroke, zakaj so različni izvorni demanti, ki se nahajajo v prirodi. Dokazal je, da ogljik kristalizira v podobi čistega demanta tedaj, ko se dela demant pod dosti veliko silo tlaka. Če je pritisk na oproščeni ogljik preslab, se pa naredé črni demanti. Če je tlak primeroma velik, pa vendar nekoliko nedostaten, dobi demant ogljikove pege. Ta prikazen na umetnih demantih je kaj zanimiva. Tudi priroda je delala demante s pegami, in to je znamenje, da je tudi prirodi včasih primanjkovalo izdatnega tlaka pri izdelovanju demantov.

Celo v obliki podolgaste prozorne kaplje se mu je kristaliziral ogljik v električni peči. Moissan pa, ki je imel na razpolago in na ogled prirodne demante z vseh stani svetá, je opozoril na to, da tudi priroda sama tu in tam dela take demante; saj se nahajajo enaki gladki podolgasti demanti v južni Afriki in v Braziliji.

VI.

Demanti v kremenenih skalah.

V južni Afriki so velika „demantna polja“, za katere se zdaj že čez dve leti bi-jejo Angleži z neupogljivimi Buri. Tam so demanti nastali semtertje v modri prsti (Tuff).

Moissan je mislil, da je naredila priroda te demante z velikim tlakom med ohladitvijo v poprej raztopljeni železni rudi.

A ravno tam se dobivajo demanti skoraj še bolj pogostoma v kremenovih skalah ali v silikatih, in sicer tako pogostoma, da veljajo silikati za pravo z i b e l k o d e m a n t o v.

Vprašanje je torej, kako so demanti prišli v kremenove skale?

Kemik W. L u z i je dokazal z neovrgljivimi poizkusi, da se tam, kjer pride premog v dotiko s kremenom, ko se raztaja, stopí tudi nekaj ogljika, in tega ogljika se napijejo raztopljeni silikati. To je pa vzbudilo I. F r i e d l ä n d e r - j u sledečo misel: Kaj

pa, če bi se bil morda v raztopljenem kremenu raztajani ogljik med ohlajevanjem in strjevanjem silikatov kristaliziral v podobi demantovi?

Zibelka demantov, njih materno kremeneno skalovje poleg južnega nosu afriškega, domovina tako zvanih „kimberlejskih demantov“, ki ležé v modri zemlji (blue ground) obstoji večinoma iz olivina. Friedländer ni imel mirú, dokler ni poizkusil, kaj je na tem. V Moissanovo električno peč je dejal suhega železa in čistega premoga, in dodal še magnezije in kremenove kisline v tisti meri, kakor se nahajajo te snovi v pravem kremenu.

In kaj mislite, da je pridelal? Vsa ta zmes se je raztopila v topivniku, in naredila se je iz nje gruda. Ko se je ta gruda ohladila, jo je vzel iz topivnika ter jo prekuhal v močni žvepleni kislini. Ta huda kislina je snedla vso tisto tvarino, ki se sploh spaja

z žvepleno kislino; česar pa ni mogla snesti in raztopiti, to se je dobro izpiralo, dokler ni ostalo nekaj trdega kristalnega drobiža.

Ta kristalna zrna so se po vseh svojih znakih in lastnostih izkazala za prave demante. A ta demantna zrna so tako drobna, da ni videti nobenega s prostimi očmi! Dobrega drobnogleda je treba za ogledovanje teh umetnih demantov, ki so več kot desetkrat drobnejši od Moissanovih demantov.

S Friedländerjevim poizkusom bi se torej dalo razlagati, kako so nastali izvirni demanti v kremenovih skalah južne Afrike.

Dasi se tudi Friedländer-ju ni posrečilo umetno izdelati demante take velikosti, da bi imeli kaj več vrednosti za trgovino in obrt, kakor prah, s katerim se brusijo izvirni demanti, vendar se je dokazalo z njegovimi poizkusi toliko, da se demanti niso porodili le v železnih, temveč tudi v kremeninih zibelkah.

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Slovenske Matice“ za leto 1900.

Slovenske narodne pesmi. Uredil dr. Karol Štrekelj. Peti snopič. — V tem snopiču se začne drugi del te velike zbirke. Prvi del je obsejal pripovedne pesmi, zdaj so pa na vrsti zaljubljene. Dr. Štrekelj se je držal načela, da podá celotno zbirko narodnega pesništva, in zato je prišlo vmes tudi mnogo pesmi, katere imajo pač več folkloristične, kot estetične vrednosti. V lanskem snopiču je bil dr. Štrekelj razložil načela, po katerih je zbiral narodne pesmi, in tam pravi (str. VI.): „V to zbirko sem sprejel vse dosedaj zapisane, zares narodne pesmi, ki so mi bile pristopne v pisanih ali pa tiskanih virih. Ker sem hotel biti kritičen izdajatelj, mi ni bilo gledati na estetično dovršenost ali nedovršenost kake pesmi; marsikdaj je „estetično“ nedovršena pesem za znanost večje cene, kakor najglave tekoča varijanta. Znanstvenemu preiskovalcu sta obe enako ljubi in dobro došli; saj on ne gleda na nju s stališča estetike, kakor ne gleda na primer botanik znanstvenik na divje rastoče cvetlice z očmi vmetalnega vrtnarja ali na plevel z očmi polje-

delčevimi... Mene ni nikoli bilo misel, napraviti iz naših narodnih pesmi to, kar imenujejo naši časnikarji „lepo knjigo“, nekako narodno pesmarico, ki naj bi krasila redko salonsko mizo slovensko. Tudi to prepuščam rad drugim; jaz sem hotel in hočem podati samo kritičen prispevek k slovenskemu folkloru, t. j. k znanosti o slovenskem narodu, kakor se nam kaže v svojih pesmih. Moja knjiga hoče torej biti pred vsem znanstvena; upam, da jo narod, če tudi ni lepa, vendar sprejme prijazno.“ — Tako sodi dr. K. Štrekelj sam — in po pravici. Ko sem listal to knjigo, imel sem res občutek, kakor da listam po lepo urejenem, z etiketami skrbno oblepljenem herbariju, kjer je vse na svojem mestu, vsaka bilka raztegnjena, vsak listič razgrnjen, lepi in grdi, debeli in tanki, vsi razporejeni po vrstah in razredih. Da, nekdanje bile žive te rože in vijolice, ti trni in koprive — zunaj so duhtele in bodle, razveseljevale in opekale; a ljubezen botanikova jih je nabrala in preparirala — in ta skrbna ljubezen jih je posušila. Kdor se hoče veseliti cvetic, se izprehaja med gredicami; kdor jih hoče proučevati, poišče jih na določeni strani herbarija. Kdor hoče uživati narodne pesmi, posluša jih na travnikih, v

gozdu, ob luninem svitu, pri žetvi, pri ženitbi; kdor hoče iz njih proučevati jezik in zasledovati njih snovi in razlike, bo pa vzel v roke Štrek-ljevo zbirko. Ko je pred leti izdal Scheinigg ko-roške narodne pesmi se je proti njemu dvignil precejšen odpor: Zbirka je imela značaj beletri-stične knjige in se je zato sodila po zakonih leposlovja. Dr. Štrekelj pa se je že naprej zava-roval zoper tako umevanje svojega znanstvenega truda. In res: Najbolj strastna erotična pesem po-stane mrzla in krotka, ko pride izpod secirskega noža znanstvenega anatoma. Ta zbirka „zaljub-ljenih“ pesmi ni erotična zbirka, ravno tako, kakor njegova knjiga pobožnih pesmi ne bo molitvenik, ampak folklorističen zbornik v znanstvene namene.

Če pa knjigo sodimo z znanstvenega stališča, moramo izreči g. profesorju vse priznanje za veli-kanski trud in za občudovanja vredno natančnost, s katero je uredil tako obširno tvarino. On ni le zbral pesmi, ampak jih je po strogih načelih, ki se lajiku zdé celo pedantična, proučil, razkosal, preiskal do zadnje pičice v vseh variantah, v ka-terih jih je mogel zaslediti. „Napraviti narodni pesmi novo redakcijo, se pravi, grešiti zoper na-rodno pesem; zapisati novo varianto, pa se pravi, pridobiti nov kamen za zgradbo poslopja narodne poezije; znanost prvo obsoja, drugo pa priporoča“ (4. snopič, stran IX.). Po tem pravilu je delal dr. Štrekelj. Vsak zapisek ima zanj vrednost znan-stvenega dokumenta, katerega uporablja z vest-nostjo kritičnega zgodovinarja; vse primerja, ni-česa ne izpreminja, ničesa ne dodaje, tako da imamo tu v celoti ohranjene tudi vire. Ne gledé na večjo ali manjšo vrednost pesmi samih, mo-ramo to zbirko imenovati najnatančnejše in znan-stveno najpopolnejše delo v slovenskem narodo-znanskem slovstvu.

Dr. E. L.

Sad greha. Drama v štirih dejanjih. Spisal Engelbert Gangl. „Slovanske knjižnice“ 102.—104. snopič. — Kdor prebere to najnovejšo pisate-ljevo delo, mora reči: To ni več Gangl! Vsak pisatelj pokaže navadno prav kmalu, kaj je njegova smer, kaj prija njegovi muzi. Iz labirinta mlade-niških sanj in negotovih poizkusov pride na neko pot, katere se stalno drži, ki se prilega njegovim močem, njegovemu duhu in značaju —; njegovi spisi so in morajo biti individualni, in mi pra-vimo: „Tu je pisatelj doma, to je njegova stroka.“ Ne tako Gangl. Vsakdo pozna njegove sentimen-talne, često mehke, včasih nekoliko meglene pesmi. Tudi njegovo dramo „Sin“ je prav dobro ocenil tisti, ki je rekel: „Kakor je oče, tako je ‚Sin‘!“ Meni se ta beseda zdi nekaka pohvala, ker je jasen dokaz, da je pesnik črpal iz sebe, ne pa kompiliriral iz vesoljne literature. Zakaj vsi tisti, ki hočejo, da bi bil pesnik, vsaj epik, tako-le čisto

zunaj pozorišča, ne umejo tvarjajoče pesniške duše popolnoma nič. Kdor zataji v umetnosti svoj jaz, ta ni umetnik, ta je rokodelec. Opili in ogladi ter polika lahko spis, a vkljub temu bo brez srčne krvi, omleden in mrzel, kakor kamen.

Ganglova drama „Sad greha“ je taka, da je v njej vse pomešano: idealizem (profesor Klemenčič), ateizem, najgorje močvirje, pobožnost, moraliziranje — cel labirint. Vsakdo mora reči, da v pisatelju nekaj vrè in se kuha, a se še ne vé, kaj pride iz tega, in sam bržkone tudi ne vé. Ali ga je pre-tresel dunajski velikomestni vzduh tako silno, kakor Samson mališki tempelj? Ali ni nevarno, da bi bil podsut pod razvalinami, liki Samson? Torej — to ni Gangl — ali če hočete — ni tisti nam znani Gangl. Če je ta drama odsev njegove duše, se mora v nji kmalu zjasniti, ali pa bodo padle močne sence nanjo. Samo s tega stališča zapišem nekaj stavkov v kritiko. Zakaj kritikovali so drugi že obširno, a pikro in vničujoče.

Junakinja Pavlina — sad greha — ali sad dekadentne domišljije, je nekaj strašnega. Osemnajst-letna institutka govori od prvega do zadnjega de-janja vedno o tem, da „se bo prodala“ in „se bo prodala“, da „se je prodala“ — vuninvun! In to brez stida v lice tujcem in domačim, materi in sorodnikom — in tudi brez vzroka. Vzroka zastonj iščemo v značaju, v razmerah; iskali bi ga edino v vzgoji, a tam ga Gangl zanika. Vzrok je prava paglavska trma, neka maščevavnost nad materjo, češ, če si ti, bom pa še jaz! In to žensko vidi Klemenčič prvikrat v življenju, ona mu pové od-krito svoje nazore — in ta ubogi profesor, pri-letni samec — blaga duša, jo v istem hipu za-ljubi in zaprosi roke, da bi jo rešil. V treh tednih je poroka; Pavlina ga vara, ga suje od sebe, po-speši celo smrt njegove matere — revež pa caplja in joka brez energije in nazadnje se celo obesi — siromak! Edini poštene duši v drami dene Gangl sramotno vrv za vrat, mater Pavline, ki vsaj na videz nosi vso dramatično krivdo, pa zadene „božji žlak“. To ne gre in ne gre! — Solnca, luči treba, varne smeri, sicer se človek opoteče in pade!

F. S. F.

Prvi listi. Spisali slovenski in hrvatski učiteljski abiturijenti. Tiskala Narodna tiskarna v Ljubljani 1901. — To so res „Prvi listi“, prvi mladeniško-nezreli poizkusi, spisani v ozkem obzorju človeka, ki še ne pozna življenja, marveč stopa šele vanje, poizkusi, ki bi k večjemu spadali v kake pisane „Vaje“, nikakor pa ne v krog tiskanih knjig, namenjenih duševnemu užitku. Za nas bodi ta slovstveni pojav resen opomin, da se povzpremo do strožje in natančnejše literarne kritike. Težko bi bil Levstik kdaj bolj na svojem mestu, kakor v sedanjih časih, „ko že na Kranj-skem vsak pisari“.

Knjiga ima dva dela, slovenski in hrvaški; priznati moramo, da je zadnji mnogo boljši od prvega. Tu se pozna, da Hrvati niso zabredli tako daleč v brezmiselnem hlepenju po „modernosti“, kakor nekateri Slovenci. V slovenskem delu se hoče zlasti odlikovati pesnik Zmagoslav s cikli, ki nosijo čudne napise, kakor „Libele“, „Priliznjena mačica“. Nomen est omen! Res, da je mnogokrat ta stavek neresničen, ali v tem slučaju lahko sodimo pesmi po napisih. Bombastičen simbolizem, vedno in vedno ponavljajoče se neumljive primere, ki se naravnost upirajo zdravemu razumu, hlastajoče samo po efektih („Aj srce, so li tvoje črne sence postale kori kerubimov pevajočih“, str. 45; „Ogrodje srečnih dni“, str. 49; „Mimo okna mojega prijahal na konju črnem genij črn je“, str. 51); puhle misli, katerih vsakdanjost naj bi zakrile bliščeče besede v nezmiselnih zvezah, in prazne puhlice: to so značilne poteze Zmagoslavovih pesmi. Mi gotovo nočemo pretiravati, a vsakdo se sam prepričaj in priznal nam bo, da sodimo še jako milo. Da je simbolizem v obče v poeziji nezdrav pojav, ki svedoči očitno pešanje in rakovo pot že samo radi tega, ker je nasprotnik glavnemu pravilu prave umetnosti, plastiki in jasnosti —: tega pameten literat ne more tajiti. A da bi se ravno mi Slovenci morali zadovoljevati z vsem, kar je okuženega, in privzemati od drugih same izrodke, tega nam tudi nihče ne sme prisojati. Značilno je za Zmagoslava, da v njegovih pesmah nismo našli ne ritma ne rim. Kjer smo naleteli na stike, so se mu primerili samo slučajno, kakor se dogaja mnogokrat tudi v prosti govorici. Ko bi bil Zmagoslav poznal zlato Goethejevo pravilo, da se pesnik kaže šele mojstra v mirni umerjenosti, ko bi bil vedel, da je baš ritmično gibanje in srokovanje pravemu pesniku blagodejna spona nebrzdani njegovi domišljiji in tako prvi pogoj poeziji, bi bile njegove pesmi malo boljše, nego so. Seveda njemu so stiki nepotrebna Prokrustova postelja. Zato beremo v zbirki pesmi, kakor sta naslednji dve, ki ju damo čitateljem za primer Zmagoslavovega „pesnikovanja“:

T a t.

Dobro jutro, tulipe rosne!
Ste dobro spanjčkale,
lepo sanjčkale?
Dobro jutro, tulipe rosne!
No, kaj vam pa je,
pisane cvetke,
kaj tako se name ozirate,
poglede stroge vame upirate?
„Ti nam ukradel si mamico,
našo lepo mlado Julijo,
ti tatič, tatič, tat!“

(Iz cikla „Libele“ str. 26.)

P r i v i n c u.

E, bil je lep večer,
in z muciko priliznjeno
sedela sva pri vincu...

„No, mucika priliznjena,
povej mi zdaj, če veš,
čegav sem jaz!“

„Čegav si?“

In zbrala čelo
je v gube filozofične,
nato pa se je nasmejala:
„Hi, ljubček, moj si, moj!“

In luna je videla nekaj...

(Iz cikla „Mačica“ str. 34.)

To pač ni „pesnjenje“, ampak pravo „pesnikovanje“. Naša sodba o pesnih pesnika Zmagoslava je: Rimana proza, da, niti rim ni!

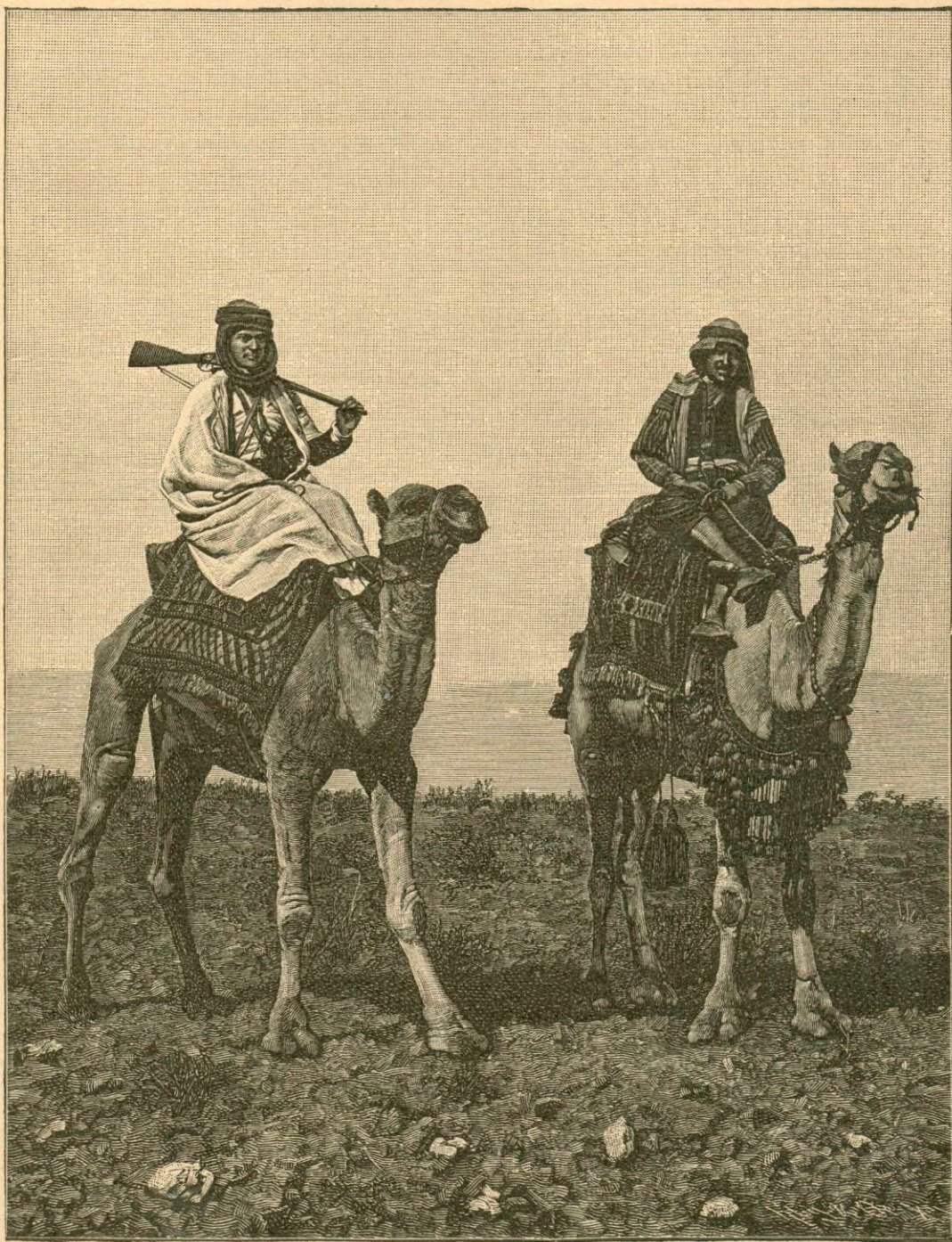
Razen Zmagoslava sta priobčila v knjigi še dva druga slovenska učiteljska abiturijenta plodove svoje muze Hotimir in Kompoljski, oba v prozi. Prvi izmed njiju je zagazil še dalje, nego njegov prednik v nejasnost in brezmiselnost. Ne moremo si kaj, ali tudi tukaj so — „nomina omina“. Kajti tu označujejo naslovi spisov še jasneje njih nezmiselno vsebino. Najsi čitamo nadpis celega cikla — mladi pesniki radi pevajo v ciklih —: „Trepetajoči zvoki“ ali najsi pogledamo naslove posameznim delom, izmed katerih imenujemo značilnejše: „V nirvano“, „V poznih nočnih urah“, „Le pri živih dušah“, „Blazno hrepenenje“, in beremo njih začetne vrste, povsod nam veje nasproti pesimizem, seveda popolnoma drugačen in različen od onega, ki ga najdemo pri velikih pesnikih, n. pr. Puškinu, kjer izhaja iz življenja, kjer ga pesnik s silo svojih stvarjajočih misli pretvarja v tožno melanholijo. Tukaj pa imamo ljudi, ki jadikujejo nad življenjem, predno so ga okusili. In ta slog! Stavki kratki, raztrgani, nejasni do skrajnosti, brez logične zveze, vsiljivo hlastajoči po učinkih, ob njihovem koncu skoro redno tri pike, za temi klicaj, včasih vprašaj, premnogokrat oboje skupaj, in za navrhek eden, dva, neredko pa cela vrsta pomišljajev, to je slika one znane pisave, pri kateri začnejo človeka boleti oči, predno prebere stran. Taka je oblika. In vsebina? Prazne besede. Človek čita in čita, dokler ne pride do konca, in sedaj mora začeti iznova na prvi strani, da bi izvedel, kaj je bral. Kdor se hoče prepričati, čitaj „Blazno hrepenenje“ na str. 65! Same nejasne, nezdrave konture, „sestradane“, „izsesane“! Hotimirova posebnost so zlasti prazne, če le mogoče, tuje besede. Kdo se ne spomni Goethejevih besed: „Wo Begriffe fehlen, da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein“, čitaje o „čarokrasnih dnevih pol razcvelih sanj“ (55), o

„tužno-melanholičnih molakordih črnih orgel“ (56), o „Rosi mystici“, ki jo je čutil „v prvih srebrnih nočeh“ (76). Škoda tako lepih bliščečih besed, če jim manjka vsebine!

Drugi pisatelji so večinoma malo boljši od prvih dveh. Pri njih stopimo vsaj z eterskih, neumljivih nam višin ter se gibljemo kolikor toliko

nekrolog, ki bi ga mi prištevali še med najboljše spise v knjigi. Hrvaški del je, kakor smo rekli, v obče bolji od slovenskega, vsaj v tem, da kaže resno voljo. Turkove pesmi so vsaj ritmične in rimate, dasi negodne.

Precej na široko smo ocenili knjigo, ki od daleč ne zasluži tolikega zanimanja. A to je bilo

Beduina na velblodih.

na realnih tleh. Dasi tudi vsebina ni bogve kaj vredna — o tehniki ni govoriti — vendar imamo pred očmi prijetno pisavo brez pik in pomišljajev in — kar se mora pohvalno priznati — lahek slog ter lep jezik. Vidi se, da so si prizadevali vanj vliti svoja čustva in ustvariti nekaj boljšega, dasi iz vsakega stavka gleda mladeniška nezrelost. Kompoljski ima med svojimi spisi precej dober

potrebno, da Slovenci spoznajo, kako daleč jih je že privela njihova popustljivost in literarna mlačnost. Mi smo hoteli samo pripraviti pot drugemu Levstiku. Slovenski listi pa naj radovoljno odprejo svoje predale strogi kritiki, saj s tem pripomorejo k delu velike važnosti za naše slovstvo in nam pridobijo spoštovanje pri drugih in — pri nas samih!

Kajetan Orlov.

Kaj mora znati vrla gospodinja? Spisala M. L., učiteljica uršulinske šole v Ljubljani. — Ta sestavek nadaljuje razpravo, priobčeno v lanskem letnem poročilu uršulinske ljudske, oziroma meščanske šole v Ljubljani. Pisateljica govori o hrani in o pijači. Celo tvarino pa razpravlja v štirih glavnih delih: a) Kateri namen ima hrana? b) Kako naj gospodinja odbira hrano? c) Kako naj se pripravlja hrana? d) O najznamenitnejših živilih.

Prvi del razlaga namen hrane. Ako hočemo živeti, moramo jesti. Jed je neizogibno potrebna k ohranitvi našega življenja. Vsled sopenja in pottenja izgubimo dan za dnevom znatne sestavine svojega telesa, in vse te obrabljene snovi nam povrača in namešča hrana. Velevažna dolžnost vrle gospodinje je, da vé, kako rabiti hrano, da se doseže pravi namen. Razen hranitbe pa mora živež tudi vzdrževati telesno toploto. V drugi točki našteva najboljša krvo- in toplotvorna živila. Ravno v izbiranju teh je potrebna gospodinji največja spretnost. Ona mora odbirati hrano gledé na njene človeškemu življenju potrebne snovi, mora pa tudi vpoštevati letni čas, delo in starost. Z ozirom na tretjo točko poročevavka ne navaja raznih receptov, ampak opozarja na velevažno nalogo vode, ki pretvarja tvarino na najrazličnejši način. Med „najznamenitnejšimi živili“ našteva vsakovrstna živila, njih lastnosti, sestavo in uporabo. — Gospodinja ali kuharica bi segla pač po kopi receptov, iz katerih bi se učila, kako mora različne hranivne tvarine pretvarjati, spajati, da dajo tečna jedila, nikakor pa se ne muči s prirodoznanskimi načeli. Celi sestavek ima bolj znanstveno vrednost, za praktično gospodinjo ne bo imel tolike cene. Pač pa bo ta razprava izvrstno služila vzgojiteljicam, sploh učiteljicam, ki se ukvarjajo z gospodinjstvom in se hočejo z istim temeljiteje seznaniti. Slovenskim mladenkam, bodočim gospodinjam, bi se storila velika usluga, ako bi se tem sestavkom o gospodinjstvu pridejali še primerni praktični navodi in recepti ter bi se vsa tvarina objavila v eni knjigi.

S. L. P.

Hrvaška književnost.

Znanstvena djela za obću naobrazbu, na svijet izdaje „Jugoslav. akademija znanosti i umjetnosti. Knjiga II. Bizantija i germanski zapad do smrti cara Justinijana I. (476—565.) Napisao Natko Nodilo. U Zagrebu. Knjižara Jugoslavenske akademije (Dioničke tiskare). 1900. Stran IV in 1—496. — O prvi knjigi tega zbornika smo izpregovorili na str. 703. „Dom in Sveta“ l. 1898. ter rekli, da bode drugi zvezek segel do Karola Vel., in da bo posebno zanimiv radi tega, ker bo razpravljal o južnih Slovanih. To se pa ni zgodilo. Učeni pisatelj je

končal drugi zvezek že s smrtjo cesarja Justiniana l. 565, a v celi knjigi ne govori nikjer o Slovanih, ampak le o Bizantincih in o Germanih, kar kaže že sam naslov knjige. Da je bizantinska zgodovina za južne Slované zelo važna in da se more zgodovina balkanskih Slovanov dobro spoznati le po temeljitem proučavanju bizantinske države, to je gotova stvar. Prvi zvezek tega zbornika je bil tudi urejen po tej osnovi, drugi pa ne. Priznati se mora, da je bizantinska zgodovina tudi v tem zvezku precej natančno opisana in sicer cesarji Zenon, Anastazij, Justin in Justinian (na str. 1—172 in 357—496). V ostalem delu knjige pa razpravlja pisatelj o Germanih z veliko natančnostjo, ki bi v Nemcih morda ugajala, a nam Slovanom se zdi nepotrebna v tej knjigi. O Odoakerju, Gotih, Frankih, Vandalih in Langobardih imajo Nemci napisano celo literaturo, ni torej potrebno, da se mi Slovani ukvarjamo z zgodovino teh narodov in da se za tisk take zgodovine troši denar iz slovanskih zaklad, ko imamo v slovanski prošlosti še toliko važnih, a nerešenih vprašanj. Učeni zgodovinar je mogel brez vsake škode popolnoma skratiti germansko zgodovino ter je omeniti le v toliko, kolikor je potrebna za splošni pregled Justinianove dobe. Ko bi se bil pisatelj držal te osnove, bi bil mogel dovršiti bizantinsko zgodovino do leta 800, in čitatelji bi imeli mesto germanske slovanske zgodovine v rokah. Razume se, da bi jo tudi z zanimanjem čitali, germanske pa ne bodo. Pri vsem tem se mora priznati, da je pisatelj neke odstavke bizantinske zgodovine prav lepo opisal. Posebno zanimiv je popis važnosti Bizanta in zakaj se je vzdržal tako dolgo (str. 11—22) in pa popis Justiniana kot obnovitelja rimske države (str. 357 do 496). Karakteristika Justiniana I. in njegove vlade je izvrstno zadeta, tako tudi popis njegovih vojskovodij Belizarja in Narzeja. Razjasnil je tudi pričo o Belizarjevem siromaštvu (str. 424 in 490 do 491).

Učeni zgodovinar je črpal podatke za svoje delo le iz tedanjih virov ter jih uporabljal po svojih nazorih; na najnovejša dela o tej dobi se ni oziral. Celo germansko zgodovino je opisal po virih brez posebnega ozira na znamenita nemška zgodovinska dela iz novejšega časa. Pisatelj sodi vse le s svojega stališča po dotičnih virih. In s tega gledišča je ta knjiga pri vseh posebnostih, ki se v njej nahajajo, zanimiva za strokovnjake, za širje občinstvo pa ni, ker ni pisana dovolj poljudno in ker obdeluje za Slovana preveč tuje gradivo.

Omenjeno delo se dobiva v zbirki knjig, katere izdaje akademija vsako leto za naročnino 10 gld.; sicer pa je knjiga tudi posebej na prodaj v vseh knjigarnah.

Iv. Steklasa.

Ruska književnost.

Nadarjen ruski pesnik, ki pa že štirinajst let ne piše več stihov, g. Andrejevskij, je čital pred kratkim v Petrogradu predavanje o „preživelosti ritma“. V tej svoji lekciji je prišel do zaključka, da, akoravno še ni napočil konec poezije, se je vendar ritem že preživel.

Na to trditev mu odgovarja J. Sementkovskij, urednik „Nive“, da je sodil pač preveč smelo. Nikdar — pravi Sementkovskij — se še ni pojavljala v Rusiji tolika množica poetičnih zbornikov, kakor dandanes. Zato o „preživelosti ritma“ ne more biti govora. Sicer pa res opazujemo, da zanimanje za te proizvode v stihih čimdalje bolj pojema. Ob svojem času je pesmi Kantemira, Lomonosova, Deržavina, Žukovskega, Puškina i. dr. prečitala vsa izobrazena Rusija, danes pa se občinstvo za novejšje pesnike zmeni le malo, in reči smemo, da so pripovedniki v prozi dokaj bolj priljubljeni, nego pesniki. Noben pesnik se tako ne čita, kakor L. N. Tolstoj, M. Gorkij, H. Sienkiewicz i. dr. Opravičeno se povprašujemo, zakaj sedanji (ruski) pesniki niso „lastniki naših duš“, in zakaj občinstvo čita še sedaj rajše dela prejšnjih pesnikov?

Na to vprašanje odgovarja kritik, da temu ni kriv izprijeni ritem, marveč izprijena vsebina, kajti še se dobé pesniki, ki pišejo gladko in lepo, kakor n. pr. Minskij in Mežerkovskij, toda ko prečitamo njih stihe, ostanemo hladni do dna duše, ker vsebina pesmi nas ne gane. Sedanji pesniki sami ne vedó, kaj hočejo, po čem koprni; zato je tudi njih pevanje nekako vodeno, ki ne more razgreti srca čitateljevega. To je krivo, da so ti pesniki, komaj pojavivši se na svet, med občinstvom že zopet pozabljeni.

Dasiravno je ruskih pesnikov po mnenju gospoda Sementkovskega dandanes mnogo, premnogo, vendar najznanjši izmed teh so naslednji:

N. Minskij, pesnik-filozof, mislilj. V njegovih pesmih hladna razsodnost nadkriljuje čutnost. Minskij piše vedno premišljujoče in uglajeno. Dokaj dobrih misli je razlito v njegovih znamenitih „*Bêlih nočeh*“. Včasih se pojavi tudi kako toplo čuvstvo iz njegovih zveneče ubranih vrst, kot n. pr. v njegovi „*Serenadi*“, ki je zares prekrasna. Minskij je izdal ravnokar zbornik pesmi z naslovom „*Novyja stihotvorenija: Getsamanskij sad i drugije*“. (Cena 1 rub.) Tam govori pesnik-modrijan predržno:

Nět dvuh putej¹⁾, dobra i zla,
Est dva puti dobra.
Menja²⁾ svoboda privela
K rasputju³⁾ v čas utra.⁴⁾

¹⁾ Ni dveh potov, ²⁾ mene, ³⁾ na razpotje, ⁴⁾ ob prvi jutranji uri.

I tak skazala:¹⁾ dve tropy,²⁾
Dve pravdy³⁾, dva dobra.
Ih vybor: muka dlja tolpy⁴⁾,
Dlja mudreca — igra.

Ako nam pride pesnik s tako drzno trditvijo, češ, da ni dveh potov, dobrega in zlega, mora se pač v čitatelju vzbuditi le pomilovanje do pesnika-filozofa, ki je s svojim nevtrnim koprnenjem po originalnosti dospel že do one skrajnosti, kjer ima od vzvišenega do smešnega le še en korak. „Tolpa“ t. j. prostaki ne znajo pogoditi stez v življenju, za pesnika-modrijana pa je to igrača. To je oni slaboglasni nauk o „nadčloveštvu“, ki je v modernem pesništvu rodil toliko slabega.

Drugi, njemu povsem enaki pesnik je D. Mežerkovskij. V gonji za „ideal“ tudi g. Mežerkovskij včasih potepta z nogami „bon ton“ prave poezije; zato je v njegovih „stihotvorenijah“ pravih cvetov nežne poezije jako malo. Najbolj še slovi njegova „*Vera*“. Po izobrazbi in po znanju, kakor tudi po gladkosti stihov, se mora Mežerkovskij prištevati prvim sodobnim ruskim pesnikom.

Tretji pesnik je K. Baljmont. Ta pesnik je zaslovel po svojih prevodih. Kot samostalen pesnik se je izpočetka pridružil dekadentom, katerim pa je menda sedaj dal slovo, ker piše zopet v splošno človeškem jeziku o splošno človeških rečeh. Lani je izdal knjigo „*Gorjačija zdanija. Lirika sovremennoj duši*“. (Cena 1 rub.)

Četrty pesnik je S. Frut, poet svetopisemskih motivov. V tej stroki se nihče ne more kosati z njim. Obelodanil je tudi nekoliko zalih liričnih umotvorov.

Peta je M. A. Lohvickaja. Njo ruska kritika imenuje naravnost „pesnico naslade“ (poetesa sladostrastja). Ona poje n. pr.

Ja naslaždenij znojnyh žaždu⁵⁾,
Ja ždu⁶⁾ božestvennago sna,
Zovu⁷⁾ išču⁸⁾ sgoraju⁹⁾ straždu¹⁰⁾
Prohodit žizn¹¹⁾ — i ja odná.¹²⁾

Ja vojdu v tvoij hram tainstvennyj
Laski bračnyja¹³⁾ gotov.
Moj prekrasnyj, moj edinstvennyj,
Utoli¹⁴⁾ moju ljubov.

M. A. Lohvickaja je izdala lani in predlanskim tri zvezke svojih „*Stihotvorenij*“, ki se prodajejo po rublju. Prvi zvezek je doživel že drugo izdanje, kar spričuje, da so te pesmi našle kmalu dovolj čitateljev. Pesnica je še mlada, torej rusko občinstvo še mnogo pričakuje od nje.

¹⁾ rekla, ²⁾ stezi, ³⁾ resnici, ⁴⁾ za prostake.

⁵⁾ Želim, ⁶⁾ čakam, ⁷⁾ kličem, ⁸⁾ iščem, ⁹⁾ gorim, ¹⁰⁾ trpim, ¹¹⁾ mine življenje, ¹²⁾ sama, ¹³⁾ laskanja v zakonu, ¹⁴⁾ pomiri.

Šesti pesnik je D. Rathaus. Ta je najzmernejši izmed sodobnih ruskih lirikov. Prostota, odkritosrčnost in nenavadna blagozvočnost njegovih umotvorov so obrnile ná-se pozornost čitateljev. Za osnovne motive njegovih „Stihotvorenij“ služi mu neizcrpna radost in žalost, ki nastane iz čiste ljubezni, ovita čestokrat s temno tugo. Njegovo najbolj sloveče delo je „*Pir Petronija*“. Njegovo „*Sobranje stihotvorenij*“ je izšlo lani v Petrogradu ter stane 1 rubelj.

Sedmi pesnik je K. Fofanov, poet tajnosti in senc. Fofanov je nekoliko dekadent, nekoliko simbolist, sicer pa odličen pesnik. Njegove pesmi so ovite z nadzemeljsko meglo ter pogostoma nerazumljive umrljivim ljudem. Na sliki je videti še jako mlad ter doslej bržkone ni zbral v zbornik „svojih udov“.

Osmi pesnik je K. Ldov, pesnik nepojasnljivih občutkov. Ta je edini in najboljši naslednik A. Feta. V njegovih drobnih pesmih, prodirajočih v dušo

in ogrevajočih srce, je razlito mnogo toplote in iskrenosti. Lani je Ldov izdal zvezek svojih pesmi z naslovom „*Otzvuki duši*“.

To poročilo zaključujem z besedami navedenega kritika Sementkovskega, ki pravi: „Iz povedanega se lahko prepričamo, da če se govori o „preživelosti ritma“ ali poezije, se sme to reči samo v tem smislu, da sodobni pesniki ne vedó ničesar več povedati, ali da ponavljajo samo to, kar je že itak znano. Ako pa vzamemo v roke dela takih pesnikov, kakor sta Lebedev in Afanasjev, ali takih, kakor sta Minskij in Baljmont, najdemo pri vseh mile in blagoglasne proizvode, ki pričajo o njih poetični nadarjenosti; toda umotvori podobne vrste kar tonejo v brezkončnih poizkusih, zaviti se v plašč nekega brezokusnega romantičnega veličja. To stremljenje je zlasti močno pri pesnikih tako imenovane nove šole, katera pa je, kakor smo se uverili, vendar-le zelo stara.“ i+a.

To in ono.

Družba sv. Mohorja je začela dné 18. septembra razpošiljati svoj letošnji družbeni dar. Vsak družbenik dobi šestero knjig, in sicer: 1. Zgodbe sv. pisma, VIII. snopič. — 2. Pamet in vera. I del. — 3. Za srečo! Povest. — 4. Umni kletar. — 5. Slovenske večernice 53. zvezek. — 6. Koledar za leto 1902. — Vsem udom skupaj se bode razposlalo 456.660 knjig. — Družba šteje letos **76.110 udov**, to je 2486 udov manj, kakor lani. Udje se razdelé po posameznih škofijah tako-le:

Škofije:

1. Goriška nadšk.	8.599 t. j.	11 manj	kakor lani.
2. Krška . . .	6.208 „	160 „	„ „
3. Lavantinska .	23.771 „	2.025 „	„ „
4. Ljubljanska .	29.587 „	519 „	„ „
5. Tržaško-koper.	4.041 „	25 več	„ „
6. Sekovska . .	598 „	34 „	„ „
7. Somboteljska .	351 „	7 „	„ „
8. Zagreb. nadšk.	479 „	66 manj	„ „
9. Senjska . . .	206 „	7 „	„ „
10. Poreška . . .	136 „	6 več	„ „
11. Djakovška . .	65 „	3 „	„ „
12. Bosniška . .	226 „	11 manj	„ „
13. Videm. nadšk.	185 „	9 „	„ „
14. Razni kraji .	541 „	15 več	„ „
15. Amerikanci .	908 „	104 „	„ „
16. Afrika in Azija	209 „	128 „	„ „

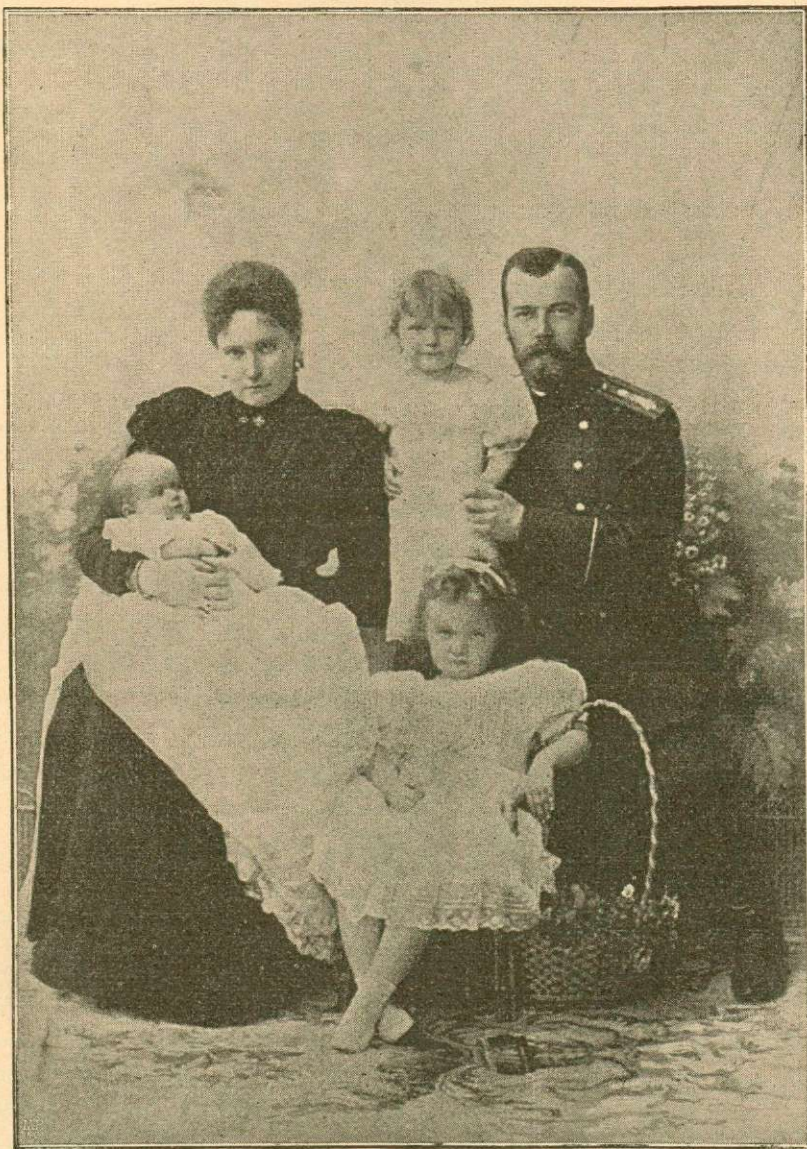
Udje bodo prejeli letos knjige po naslednji vrsti: Amerika, Afrika; lavantiska, krška, ljubljanska, tržaška in goriška škofija ter razni kraji.

O *novejših hrvaških pesnikih* je prinesel „Ljubljanski Zvon“ iz peresa Milana Marjanovića v hrvaškem jeziku pisan članek, ki je med Hrvati zaradi svojih čudnih idej zbudil pomilovanje, kateremu je dal duška zagrebški „Vienac“. Ta list pravi, da neče polemizirati z „jadnikom“ Marjanovićem, ker je na Hrvaškem znano, „kakova je u njega sprema i sposobnost za kritičara i literarnog historika.“ „Vienac“ pravi, da g. Marjanović, „zlosretni branitelj hrvatske ‚moderne‘, traži utočišta za svoju mudrost u slovenskom listu, gdje lakše može svoje fraze o hrvatskim književnim prilikama prokriomčariti. Nekoji naši ‚genijalni‘ modernistički pisci, koju su na sebe svratili pozornost modernističkim vignetama i medju Slovencima proglasiše Marjanovića svojim Bjelinskim, i eto ga sada, da iz stupaca ljubljanskoga „Zvona“ braći Slovencima premazava oči neistinama, koje ne može u nas unovčiti.“ „Vienac“ želi, da bi se Slovenci po tem spisu ne dali zapeljati, da napačno sodijo hrvaško književnost. Tu navajamo le glavne trditve „Vienčeve“. — Marjanović trdi, da se je hrvaška poezija „osobito u devedesetim godinama europejizirala i donijela par talenata prvoga reda“, „da je postala krepša, sočnija i originalnija“. „Vienac“ pravi, da Marjanović nima jasnega pojma o tem, kaj je krepost in originalnost v poeziji. „U čemu je bila poezija Šenoe, Badalića, Palmovića i drugih njihovih sovremenika neeuropejska: možda po tom, što u njoj nema „plavih lilijana“, „žuto-crvene magle, kilometričkih stihova bez sroka, bez smisla i bez poezije?“ —

Marjanović je trdil, da je Preradović bil „veliki retorik“, a Šenoa „društveni causer“ in „feljtonist“. „Vienac“ odločno brani ta dva odlična pesnika: „Preradović je bio čisti idealista bez patosa i retorike“... „Zar su divne Šenoine povjestice, zar su njegove neobično tople, originalne, vanrednom pjesničkom dikcijom ispjevane lirske pjesme, feljtonističke pesme? ... — Inače ljudi, u kojih je nešto drugačija sprema za prosudjivanje književnih proizvoda nego li u g. Marjanovića, tvrde, da bledje, sušičavije i slabije poezije nije u nas nikada bilo od poezije u doba neuspjelih

pokušaja hrvatske „moderne“ i razmetanja kritičara Marjanovićeve kalibra na kritičarskom polju.“ — Da bi Harambašić bil že utihnili, je po „Viencu“ neresnično. „Ta u najlepšim je ljetima, kada se stvaraju najbolja pjesnička dela, a sumnjamo, da će itko znati, tko je bio Milan Marjanović u hrvatskoj književnosti, dok će se još uvijek čitati Harambašićeve mnoge dosadanje i ako Bog dá i buduće pjesme.“ — Druge Marjanovićeve trditve o Trešiću in Kranjčeviću imenuje „Vienac“ „frazarske monstruoze“. „To je zbirka pojmova, razmetanje frazama, prokriomčarenje neistina u slovenskom listu, kada već za njih nema mjesta u Hrvatskoj.“ — Tudi nam so prišle iste

misli, ko smo čitali omenjeno razpravo v „Ljubljanskem Zvonu“. Opozorili smo na to repliko v „Viencu“ zato, da bi naši mladi „moderni“ spoznali, kako napačno delajo, če ošabno prezirajo stare umetniške tradicije in pohlepno letajo za vsem, kar je „novo“. Tudi mi smo v „Dom in Svetu“ že marsikaj privolili novim strujam, a pri tem smo si ohranili zavest, da „moda“ prehaja, a ostane le, kar je klasično, kar soglašá z večnimi, neizpremenljivimi zakoni lepote.

Ruska carska rodbina.

Ruski car Nikolaj II. Potovanje ruske carske dvojice po Evropi nas je napotilo, da prinašamo v tej številki sliko rodbine ruskega cara Nikolaja II. Porodil se je vladar širne Rusije dné 18. maja 1868, vlado je nastopil kot naslednik cara Aleksandra III. dné 1. listopada 1894. Poročen je z Aleksandro Feodorovno, hesensko princezinjo, ki mu je povila dosedaj četvero otrok, same hčerke velike kneginje. (Na naši sliki še ni najmlajšega otroka). Letošnje carovo potovanje po Evropi sicer ni kdove kolike politiške važnosti, ker se je udeležil car na povabilo nemškega

cesarja, in francoskega predsednika Loubeta samo vaj nemške, oziroma francoske mornarice. Kljub temu ga je francoski narod navdušeno pozdravil ob dohodu na francoska tla kot prijateljskega zaveznika in „poroka za ohranitev evropskega miru“. Ta pridevek si je zaslužil ruski car s tem, da se je po njegovi iniciativi vršila znana mirovna konferenca v Haagu na Nizozemskem. Razgovarjali so se tedaj po carovem nasvetu o splošnem razoroženju. Žal, da konferenca ni imela zaželenega uspeha, in je tako ostala carova želja neizpolnjena. Car Nikolaj je car prosvete. On vlada ljudomilo in skrbi za naobrazbo in kulturni napredek svojega naroda. Preosnova šolstva, si-

birska železnica, kanalska zveza med Vzhodnim in Sredozemskim morjem in preustrojstvo prognanstva v Sibirijo — vse to je znatno utrdilo vez mej carom in narodom. Poljakom se kaže car mnogo bolj naklonjenega, kakor njegov prednik Aleksander III.

Rusko politično časopisje. L. 1900. je izhajalo v Rusiji 88 političnih listov dnevnega značaja vsaj dvakrat na mesec. Do 18. stoletja nazaj segata „S. Peterburgskija Vedomosti“ in „Moskovskija Vedomosti“, oba vladna lista. Ker je v Rusiji 88 gubernij, prišel bi po številu na vsako gubernijo en

list, a v resnici izhaja v peterburški guberniji 14 listov in v Moskvi 7 novin, a največ pa v južnih pokrajinah. Med peterburškimi listi se razločujejo tri vrste: Prvi, veliki listi, ki razpravljajo važne politične novosti, so „S. Peterburgskija Vedomosti“, „Novosti“, „Novoje Vremja“, „Birževyja Vedomosti“ in „Rossija“ („Severnyj Kurjer“ je nedavno prenehal); potem prideta manjša lista bolj lokalnega značaja „Peterburgskaja gazeta“ in „Peterburgskij listok“; slednjič cenena lista „Svět“ in „Birževyja Vedomosti“ v drugem izdanju. Moskovski tisk ima dve vrsti: Veliki tisk spadajo „Russkija Vedomosti“, „Moskovskija Vedomosti“ in „Kurjer“, v mali tisk pa „Moskovskij listok“, „Novosti dnja“, „Russkoje Slovo“ in „Russkij listok“.

Reforma srednjega šolstva v Rusiji. Kako urediti srednje šolstvo, da bo vzgajalo za splošno izobrazbo in podajalo hkrati tudi temelj za nadaljne strokovne študije? To težavno vprašanje se že več let razpravlja v šolskih krogih. Rusija je imela doslej slične gimnazije, kakor jih imamo mi, a zdaj jih hoče novi dobi primerno preustrojiti. Komisija za izpremembo srednjih šol se je sešla dne 10. rožnika t. l., in „Pravitelstvennij Věstnik“ je objavil načrt reforme. — Ker je tudi pri nas zanimanje za to vprašanje vedno večje, podajemo tu glavne zahteve tega načrta: Sedanje ruske gimnazije ne prenehajo popolnoma, ampak pet z dosedanjim učnim načrtom jih ostane; le pouk v realijah in državno-pravnih vedah se izpremeni, ostaneta pa latinščina in grščina v onem obsegu, v katerem se poučujeta doslej: latinščina od prvega, grščina od tretjega razreda dalje. Teh petero gimnazij bode: v Peterburgu, v Moskvi, v Varšavi, v Kijevu in v Jurjevu, povsod po ena sama. Vse druge srednje šole se enotno preustroje. Namestu gimnazij in realk se vpelje le ena srednja šola s sedmimi razredi. Prvi trije so „nižja“, drugi štirje razredi „višja“ srednja šola. Grščina odpade kot obvezni predmet, latinščina pa ostane, a samo od četrte šole dalje, in je obvezna samo za one dijake, ki hočejo pozneje iti na univerzo. Oni, ki ne obiskujejo latinščine, se pa zato učé štiri leta zakonoslovja in domovinoznanstva. Francoščina in nemščina se bodeta poučevali obvezno, a tako, da imajo dijaki in njih stariši že v prvem razredu izbrati enega izmed teh dveh jezikov, katerega se mora potem dijak učiti. Katerega si izvolijo, ta ostane zanj „glavni tuji jezik“ skozi celo gimnazijo, drugi pa mu postane obvezen šele od tretjega razreda dalje. Grški in angleški jezik se učita prostovoljno, ako ima gimnazija zanja učiteljsko moč in ako se oglasi dovolj učencev. Namestu odpadlih klasičnih jezikov nastopi natančnejši pouk v ruskem jeziku in v ruski ter inozemski literaturi. Iz ruskega in staroslovenskega slovstva se bodo čitali: v IV. razredu Ostromirski evangelij; v V. razredu Kantemir, Lomonosov, Deržavin, Fonvizin,

Krylov, Karamzin, Žukovskij; v VI. razredu Gribojedov, Zagoskin, Puškin, Lermontov, Gogolj, Turgenev, Gončarov; VII. razredu Ostrovskij, L. N. Tolstoj, Aleksej Tolstoj, Dal, Grilovič, Dostojevskij, sv. Ciril in Metod, letopis Nestorjev, Slovo o polku Igorovem. Iz tujih slovstev so določeni: v V. razredu Iliada, Odiseja, Dante; v VI. razredu Schiller, Goethe, Byron; v VII. razredu Sofokles, Cervantes, Shakespeare, Molière. Od modroslovja ostane logika za najvišji razred, v katerem se uči tudi kosmografija (zvezdoslovje). Drugi predmeti ostanejo, kakor so zdaj. K temu predlogu komisije je car Nikolaj II. pripisal svojo posebno željo, da bi se dijaki srednjih šol navadili lepega obnašanja in da se naj posebno pazi na njih versko-nravno vzgojo.

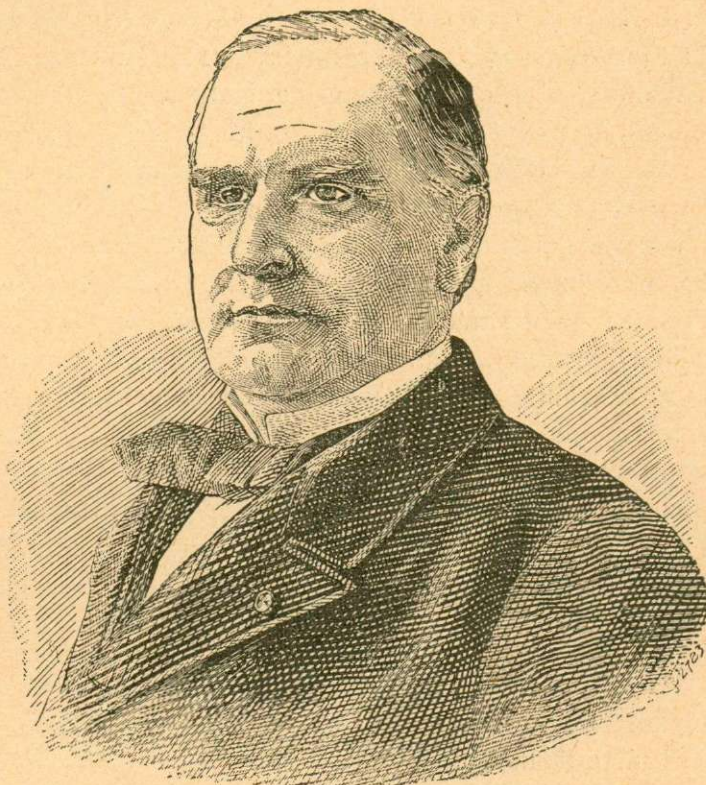
Bolgarske slovstvene razmere. Politično stanje bolgarskega naroda, zlasti mnogostoletno turško robstvo, je zakrivilo, da se dolgo ni moglo razviti bolgarsko slovstvo. Po zmagoslavni ruski vojski proti Turkom pa je vstalo tudi bolgarsko slovstvo. V tem razvoju vidimo dve dōbi, kateri sta jasno izraženi v celem slovstvu: dōba borbe za politično in cerkveno neodvisnost in dōba borbe za narodno edinstvo. Največji pesnik iz tega časa je Vazov. Pri ljubil se je bolgarskemu narodu, ker vse mišljenje in čuvstvovanje bolgarskih rodoljubov odmeva iz njegovih pesmi. Najslavnejše dogodbe iz velike narodne borbe je v živi besedi opel Bulgarom, bodisi poedine, kakor v „Epopeji na zabravenitē“, ali v celotnih zbirkah, kakor so: „Nemili-Nedragi“, „Hašove“, „Pod igoto“, „Nova zemja“. Dobil je kmalu naslednike, ki so ga posnemali, med njimi zlasti Strašimir, ki je zložil „Smutnoje vremja“ in „Srēd mraka“ in Milanov s svojim „Apostolom“. To je bila čisto narodna struja; tedanje pesništvo pozna edino le bolgarske razmere, a v mnogoštevilnih značajih nam dobro opisuje narodni značaj, njegove težnje in njegovo omiko. Šele polagoma se je Bolgarom razširilo obzorje. Za klasičnimi evropskimi pisci so spoznali sodobno slovstvo; zdaj se pa jako mnogo prevaja iz vseh modernih slovstev. Največji vpliv imajo pa na Bolgarsko Rusi; vse novodobne struje in vse zanimanje za slovstvene novosti dobivajo Bolgari iz Rusije. V najnovejšem času šele se je začelo razvijati gledališče. Dolgo so igrale gledališke igre le razne družbe, ki so hodile od kraja do kraja in v kaki dvorani kazale svojo preprosto umetnost. Bolje je postalo, ko je Mandrović uredil v Sofiji narodno gledališče. Ustanovilo se je dramatično društvo „Slzi i smēh“, ki predstavlja tudi moderne, zlasti Ibsenove igre. Bolgarski dramatik, med njimi zlasti Andrejčin in Milarov, posnemajo večinoma Francoze in popisujejo sarkastično socialne hibe bolgarske družbe. Ti „mladi“ so stopili v ostro nasprotje s „staro“ šolo Vazova. Pesnik Grozev je navdahnjen s socialističnimi

utopijami in peva pesmi o „bratstvu, enakosti in svobodi“, Javorov pa živi v sanjah in v domišljiji. Največ priznanja sta si izmed „mladih“ pridobila Hristov in Slavejkov.

„*Bessarione*“ o bodočnosti Slovanov. V Rimu izhaja že peto leto obzornik „*Bessarione*“, ki je namenjen za proučevanje vzhodnih vprašanj in ki hoče pripravljati združenje vzhodne razkolne cerkve z rimsko cerkvijo. V članku o georgijski (armensko-kavkaški) cerkvi govori Avrel Palmieri tudi o tem, kako potrebno je proučevati cerkvene in zgodovinske odnose slovenskih narodov, ter pravi: „Sedem milijonov Grkov, razkropljenih po vsem vzhodu, je obdano z velikansko množico sto milijonov Slovanov. Ti, oživljeni po spominu svoje nekdane slave, in spojeni po krvi in besedi, plameči mladostnega navdušenja, so namenjeni za to, da rešijo verska vprašanja prihodnosti. Žene jih potreba enote, in ker hrepené, da razširijo svoj delokrog, pripravljajo Slovani z občudovanja vredno taktiko svojo cerkveno in politično nadvlado v vedno bolj razpadajoči osmanski državi. Tu ne govorimo o tem, kako bodo Slovani dosegli politično nadvlado na vzhodu; a kolikor se tiče slovansko vprašanje verstva, smo prepričani, da bodo ob uri, od Boga določeni, Slovani izpolnili starodavne želje papežev v Vatikanu. Zato naglašamo, da je jako koristno za prospeh katoličanstva, ako proučujemo razne razmere slovanskih pravoslavnih cerkvâ in njih smotrov. A naše apostolsko delovanje se ne sme baviti le s sedanjostjo, ampak pozorno moramo zasledovati tudi tiste okolnosti, ki bi mogle v bližnji bodočnosti preprečiti naše namene. Moremo-li zbuditi ljubezen do katoliške cerkve v srcih onih, ki so napolnjeni krivičnega sovraštva do nje, ako ne začnemo temeljito proučevati idealov onih, katere hočemo klicati nekoč s sladkim imenom „bratje“? Potrudimo se, da proniknemo i v najbolj skrito čutenje njihove duše!... Problem enote krščanskega sveta bodo rešili Slovani. Zasledujmo jih torej, ko iščejo krščanstva, manj servilnega, manj nizkega in praznega, kakor je razkolno. Pokažimo jim, da se rimska cerkev ne protivi njih opravičenim zahtevam; pokažimo jim v dejanju, da se nam po krivici očita, da ne poznamo njih narodnih običajev, karakterističnih znakov njihovega duha, hrepenenja njihovega srca. In črni mrakovi bodočnosti se razpodé in jasneje zažari nebo pred očmi teh, kateri molijo, delajo in trpé za večno zmagoslovje Kristusovo in njegove cerkve!“

Predsednik Mac Kinley †. Ob anarhistovskem napadu na italijanskega kralja Umberta dné 29. m. l. travna lanskega leta si pač nihče ni mislil, da bo temu žalostnemu dogodku leto osorej sledil že nov napad na vladarja, in še celo v svobodni Ame-

riki. Predsednik severno-ameriških Zveznih držav Mac Kinley mu sledi kot prva, in Bog daj tudi zadnja žrtev anarhizma v letošnjem letu. — Bilo je dné 6. septembra, ko je predsednik v družbi nekoliko svojih svetovavcev obiskal veliko panameriško razstavo v Buffalu ter imel pri tej priliki politično važen nagovor na zbrane poslušavce, ko se okolu 4. ure popoldne skozi gnječo prerine do Mac Kinleya neki čedno oblečen človek s črno ovito roko. Neznanec poda po ameriški navadi roko na nekoliko vzvišenem mestu sedečemu predsedniku, malo trenutkov pozneje pa dvakrat ustrelji skozi črni robec na predsednika in ga smrtno rani. Ena krogla je zadela Mac Kinleya v prsi, a ni prodrla kosti, druga pa je prodrla želodec in obtičala v

Mac Kinley,
umorjeni predsednik Zedinjenih držav severno-ameriških.

telesu. Ranjenega predsednika so takoj odnesli v začasno bolnico v razstavi, napadovalca, 28letnega Leona Czolgosza, rojenega Poljaka, pa odvedli v zapor. Pri preiskavi je izjavil, da ni zadovoljen z Mac Kinleyevo vlado in da je bil napad nujno potreben. — Predsednik izpočetka ni čutil nikakih posebnih bolečin, in zdravniki so gojili vsak dan večje nade, da se jim posreči ohraniti predsednika. Le druge kroglice v telesu nikakor niso mogli zaslediti, da bi jo odstranili, in to je povzročilo predsedniku smrt. V groznih mukah je umrl predsednik Mac Kinley čez teden dni, dné 14. septembra zjutraj ob 2. uri. Zadnje njegove besede so bile: „Ne naša, marveč božja volja se zgodi!“ — Truplo njegovo so pokopali dné 19. sept. z velikim sijajem na državne stroške v Washingtonu. Pokojnik zapušča

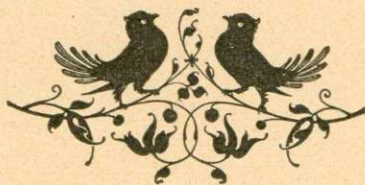
mlado, a zelo bolešno soprogo in četvero nedoletnih otrok. William Mac Kinley je dosegel starost 57 let. Porodil se je v državi Ohio ter se po dovršenih studijah posvetil odvetništvu. Kmalu se je priljubil ameriškega ljudstvu. Izvoljen je bil v kongres ter tu izposloval zakon o varstveni carini, ki donaša mnogo koristi ameriški trgovini in industriji. V letu 1891. je postal Mac Kinley guverner, po smrti predsednika Clevelanda pa je bil dné 2. decembra 1897 s 7.123.324 glasovi izvoljen za predsednika Zedinjenih držav severoameriških. V „beli hiši“ v Washingtonu je prevzel vodstvo vlade dné 4. marca naslednje leto. Ko je minila štiriletna doba, je bil dné 6. novembra 1900 iznova izvoljen na program: „Monometalizem in imperializem“ ter vladal do usodnega dne. Mac Kinley je Ameriko gospodarsko povzdignil in je iz Zedinjenih držav naredil mogočno velevlado. Za njegovega predsedstva so izvojevali Amerikanci krivično vojsko s Španijo, pa tudi s filipinskimi vstaši so pričeli novo vojsko, ki pa še danes ni končana. — Demokratska struja med ameriškim prebivalstvom z Mac Kinleyevo vlado ni bila zadovoljna, ker se je oziral bolj na koristi velike obrti, kakor pa na revnejše sloje; njen vzor je bil in je še Mac Kinleyev protikandidat Bryan. — Vodstvo vlade je za umrlim predsednikom do dné 4. marca 1905 prevzel podpredsednik, 41letni Roosevelt, ker se volitev predsednika redoma vrši le vsaka štiri leta. Ko je nastopil vlado, je sicer izjavil, da hoče v politiki slediti Mac Kinleyevim stopinjam, toda ker je skrajno radikalen in bojevit, je pričakovati v ameriški politiki marsikaterih izprememb.

„*Ritualizem*“ na Angleškem. Ko je Anglija odpadla od katoliške cerkve, so s silo odpravili iz cerkvá tudi katoliško bogoslužje in se ravnali po luteranskem načinu, ki neče poznati lepih katoliških obredov. Zdaj pa se je v Angliji v kljub nasprotnim naporom vladnih krogov jako razširilo versko gibanje „ritualizma“, ki zahteva zopet stare rimske bogoslužne obrede. Kako hitro se razširja „ritualizem“, se vidi iz sledečih podatkov, ki jih je objavil francoski protestantski dnevnik „*Siècle*“: Anglikanska cerkev ima v Veliki Britaniji 14.000 cerkvá. Kadilo se je rabilo l. 1882. samo v devetih, danes v 381 cerkvah; maševalo se je po rimskem obredu l. 1882. v 123, danes v 613 cerkvah; liturgična oblačila so anglikanski svečeniki rabili l. 1882.

v 336, danes v 2026 cerkvah; pri „poslednji večerji“ niso l. 1882. nikjer vlivali vode k vinu, danes delajo to po rimskem načinu v 4030 cerkvah; l. 1882. je bilo le 2581 „ritualistiških“ cerkvá, danes jih je že 8183. Oba glavna angleška cerkvena dostojanstvenika, škof londonski in nadškof canterburyski, sta „ritualita“. „*Siècle*“ dostavlja: „Če se ne ustavi to ritualistiško gibanje, izgubila se bo kmalu vsa državno-protestantovska Anglija v papizmu“ Mi seveda želimo, da bi to približanje h katoličanstvu ne bilo le zunanje po obredu in obliki, ampak tudi notranje po duhu in veri.

Velika znanstvena knjižnica indologa Maksa Müllerja, bivšega profesorja v Oxfordu, gre iz Evrope. V tej knjižnici je čez 10.000 knjig. V oporoki je določil rajni učenjak, da se knjižnica ne sme razdeliti. Ker je nobena evropska knjižnica ni hotela kupiti v celoti, kupili so jo Japonci. V mestu Tokio bo prideljena tamošnji vseučiliški knjižnici z imenom „Müllerjeva orientalska knjižnica“.

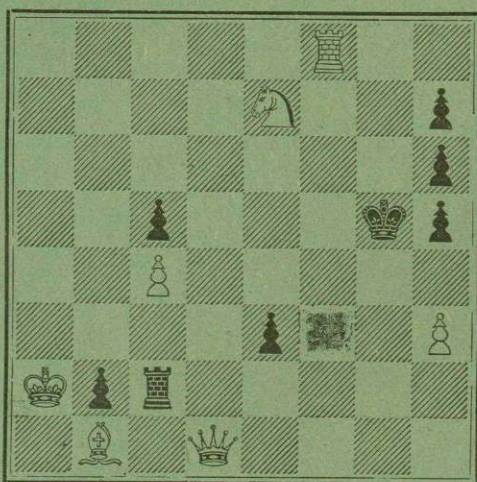
Pankeltski shod. Vsi narodi se dandanes bolj ali manj zavedajo svojega pokoljenja in preiskujejo svojo zgodovino. Tudi med potomci nekdanjih Keltoev se je zbudila narodna misel. Po dolgi pripravi se je meseca vel. srpana v Dublinu sešel pankeltski shod. V prastarih časih so Kelti prebivali v širnih pokrajinah od Avstrije do Atlantskega oceana in po celi Britaniji. Danes je od tega velikega plemena ostalo le še pet malo znanih narečij na najzapadnejšem delu nekdanje keltske domovine. Keltski jezik še govoré: Bretonjci na severozapadnem obrežju Francije z armoriškim, od drugih precej različnim narečjem, Irci, Škoti v gorah, prebivavci otoka Man in prebivavci pokrajine Wales v Angliji, ki govoré kymregsko narečje. Ti jeziki so postali že tako različni, da se Kelti raznih narečij ne morejo razumeti. Na Angleškem so šole že zelo izpodrinile keltščino, na Irskem jo govori komaj še tretjina ljudi. Če se ne bi bil pred desetimi leti zbudil „duh novokeltski“, bi bila zdaj keltščina na Irskem morda že zatrta. Tudi Škoti in Waleščani ginejo. Posebno industrijska mesta zelo anglikanijo Kelte. Danes morda še 3¹/₂ milijona ljudi govori keltsko. Zadnjih 30 let je njih število padlo za 10 %. Pankeltski shod bo pač pripomogel, da ta starodavni jezik ne izgine popolnoma v angleščini in francoščini.

Šah.

Naloga št. 6.

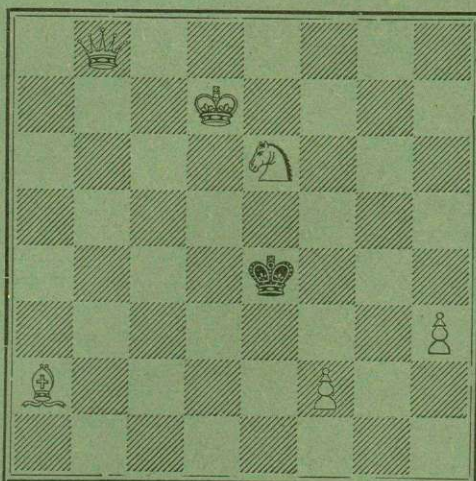
Andr. Uršič. Orehek.
Original.

Mat v dveh potezah. — (7+8 = 15.)

Naloga št. 7.

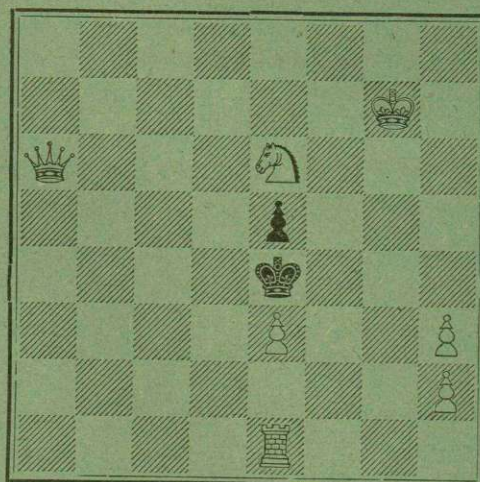
Stanislav Trčala. Brno.
Original.

Mat v dveh potezah. — (6+1 = 7.)

Naloga št. 8.

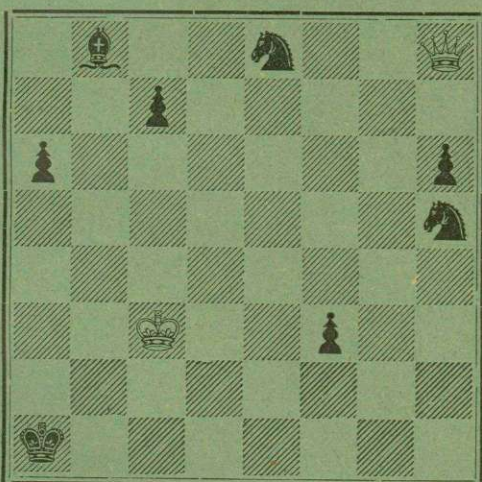
Vojtěch Košek. Bohumilice
Original.

Mat v dveh potezah. — (7+2 = 9.)

Naloga št. 9.

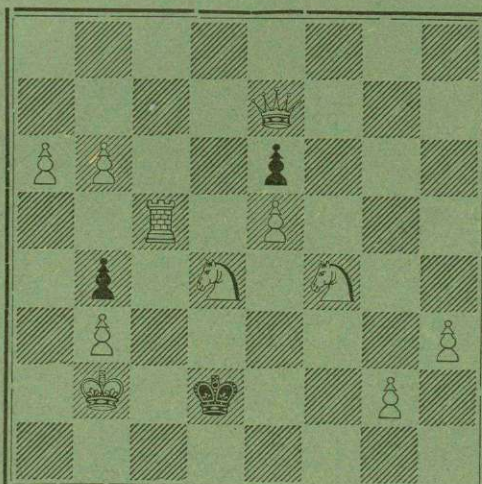
Vojtěch Košek. Bohumilice.
Original.

Mat v treh potezah. — (2+8 = 10).

Naloga št. 10.

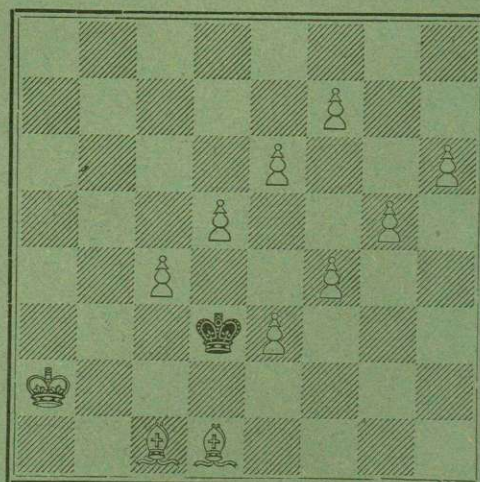
Janko Mulaček. Ljubljana.
Original.

Mat v treh potezah. (11+3 = 14).

Naloga št. 11.

Dr. A. Schwab. Celje.
„Chaffot.“ Original.

Beli naredi mat v 8 potezah s tekačema z njih prvotnih mest, ne da bi vlekel kmetov. ¹⁾

Naloga št. 12. — Vojtěch Košek. — Original.

B: Kf2, Dg1, Ld3, Sd8, ke3, f4;
Č: Kd5, La5, Sg6, kb4, c7, d6.

Mat v dveh potezah. — (6+6 = 12).

Naloga št. 13. — J. Chocholouš. — (Šachové Listy).

B: Kg8, Dc2, Lf5, Sh5, ka5, c6, f2, g2, h4.
Č: Ke5, kb4, c3, d5, d6, e7, g6, h6, h7.

Mat v treh potezah. — (9+9 = 18).

Naloga št. 14. — N. I. Maksimov. (Šach. Listy).

B: Ke7, Df1, Lh6, h7, Sd4, kb3, b4, f2.
Č: Ke5, Tb2, c3, kc6, d5.

Mat v dveh potezah. — (8+5 = 13).

Naloga št. 15. — H. F. Lane. — I. dar v Brighton Society.

B: Ka8, Dg4, Te3, Lc3, e8, Sd2, f5, kd6.
Č: Kd5, Te1, La1, h1, kb5, c5, g6.

Mat v dveh potezah. — (8+7 = 15).

Naloga št. 16. — F. Ferber. — (Reichsbote).

B: Kd5, Ta2, g4, Le3, h3, kb3, d6, f2.
Č: Kf3, Th5, kb4, b6, d7, g5, h4, h6.

Samomat v dveh potezah. — (8+8 = 16).

Naloga št. 17. — S. Loyd. — D. W.

B: Kf1, Ta1, Sg4, Lb8, ka2, b2, c3, d4.
Č: Kh1, Th8, ka4, b6, f7, g7, h5.

Beli vzame svojo potezo nazaj in postavi mat.

¹⁾ (Ideja: Beli kralj dá žendarmu povelje odpeljati črnega kralja na morišče. To se zgodi, žendarm se vrne in ustreli s svojim drugim črnega kralja.)

Partija št. 3. — Igrana v mejnarnodnem turnirju v Monte Carlo 1901. — Angleška igra.

Beli: M. I. Čigorin.			Črni: S. Vinaver.		
1. e2 — e4	e7 — e5		11. Tf1 — e1	Lf8 — e7	
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6		12. Dd1 — e2	h7 — h5	
3. c2 — c3	Sg8 — f6		13. Se5 — f3	Df6 — d6	
4. d2 — d4	e5 : d4		14. Lf1 — f4	Dd6 — c5	
5. e4 — e5	Dd8 — e7		15. d5 — d6	0 — 0	
6. c3 : d4	d7 — d6		16. Sb1 — c3	c7 — c6	
7. Lf1 — b5	Sf6 — d7		17. Lb5 — c4	b7 — b5	
8. 0 — 0	d6 : e5		18. Lc4 : f7+	Kg8 : f7	
9. d4 — d5	Sc6 — b8		19. De2 — e6	mat.	
10. Sf3 — e5	De7 — f6				

Partija št. 4. — Igrana v mejnarnod. turnirju v Münchenu.

Beli: H. N. Pillsbury.			Črni: D. Janovski.		
1. e2 — e4	e7 — e5		24. Lc1 — a8	Sd8 — c6	
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6		25. Lc2 — a4	Sc6 : e5	
3. Lf1 — b5	a7 — a6		26. Td1 — e1	Lb6 — e3	
4. Lb5 — a4	Sg8 — f6		27. Sb5 : c7	Le6 — f7	
5. 0 — 0	Sf6 : e4		28. Te1 — d1	d5 — d4	
6. d2 — d4	b7 — b5		29. c3 : b4	Se5 — c4	
7. La4 — b3	Td7 — d5		30. b4 — b5!	Sc4 : a3	
8. a2 — a4	a8 — b8		31. Ta1 : a3	Tb8 — b7	
9. a4 : b5	a6 : b5		32. Ta3 — c3	Tf8 — c8	
10. d4 : e5	Lc8 — e6		33. Sc7 — d5	Tc8 — a8	
11. c2 — c3	Lf8 — c5		34. Sd5 : e3	Ta8 : a4	
12. Sb1 — d2	0 — 0		35. Se3 — f5	Lf7 — e6	
13. Lb3 — c2	f7 — f5		36. Sf5 — d6	Tb7 — d7	
14. Sd2 — b3	Sc5 — b6		37. Tc3 — c8+	Kg8 — g7	
15. Sf3 — d4	Sc6 : d4		38. Tc8 — c7!	Td7 : c7	
16. Sb3 : d4	Dd8 — d7		39. Sd6 — e8+	Kg7 — f7	
17. f2 — f3	Se4 — c5		40. Se8 : c7	Le6 — b3	
18. Kg1 — h1	f5 — f4		41. Td1 — b1	Lb3 — c2	
19. b2 — b4	Sc5 — b7		42. Tb1 — c1	Ta4 : d4	
20. Dd1 — d3	g7 — g6		43. h2 — h4	Lc2 — f5	
21. Dd3 : b5	Dd7 : b5		44. Tc1 — c5	Kf7 — g6?	
22. Sd4 : b5	Sb7 — d8		45. h4 — h5+!	se vda.	
23. Tf1 — d1	g6 — g5				

Partija št. 5. — Igrana v „Manhattan Chess Club-u“ v Novem Jorku.

Beli: I. W. Showalter.			Črni: Dr. E. Lasker.		
1. e2 — e4	e7 — e5		26. Dd5 : d4	Sf5 : d4	
2. Sg1 — f3	Sb8 — c6		27. Tf3 — f6	Sd4 : b3	
3. Lf1 — b5	Sg8 — f6		28. a2 : b3	Kg8 — g7	
4. 0 — 0	Sf6 : e4		29. Sb3 — a4	Ta8 — c8	
5. d2 — d4	Se4 — d6		30. Tf6 — f4	Tf8 — d8	
6. Lb5 — a4	e5 — e4		31. b3 — b4	Td8 — d1+	
7. Sf3 — e5	g7 — g6		32. Kg1 — h2	Le6 — f5	
8. f2 — f3	Lf8 — g7		33. c2 — c3	h7 — h5	
9. f3 : e4	0 — 0		34. Tf2 — f1	Tc8 — d8	
10. La4 — b3	Sc6 : e5		35. Tf1 : d1	Td8 : d1	
11. d4 : e5	Lg7 : e5		36. Tf4 — f2	Kg7 — f6	
12. Dd1 — d5	Dd8 — e7		37. Sa4 — c5	h5 — h4	
13. Lc1 — h6	Le5 : h2+		38. Sc5 — e4	Kf6 — e7	
14. Kg1 : h2	De7 — h4+		39. Se4 — g5	Td1 — e1	
15. Kh2 — g1	Dh4 : h6		40. Sg5 — f3	Te1 — e4	
16. Sb1 — c3	Dh6 — g7		41. b4 — b5	Te4 — f4	
17. Tf1 — f3	Sd6 — e8		42. b2 — b3	Lf5 — e4	
18. Ta1 — f1	c7 — c6		43. Tf2 — e2	Ke7 — d6	
19. Dd5 — g5	d7 — d5		44. Sf3 — d4	g6 — g5	
20. e4 : d5	Se8 — d6		45. Te2 — a2	f7 — f5	
21. d5 : c6	b7 : c6		46. Ta2 — a6+	Kd6 — d5	
22. Dg5 — c5	Sd6 — f5		47. Ta6 — g6	g5 — g4	
23. Dc5 : c6	Dg7 — d4+		48. Kh2 — g1	Le4 — d3	
24. Tf1 — f2	Lc8 — d7		49. Kg1 — h2	Tf4 — f1	
25. Dc6 — d5	Ld7 — e6		b. se vdal.		

Rešitev nalog v št. 9. „Dom in Sveta.“

Nal. 2. — V. Košek — 1. Kf1. Ker ima naloga še postransko rešitev 1. Dg5+, jo je gospod avtor popravil, kakor kaže nal. 12.

Nal. 3. — K. Kondelik — 1. Sd4.

Nal. 4. — P. Palecki — 1. Dg5. S:D, 2. Lf5; 1. ... Sf4, 2. Dd5; 1... S ♖ 2. Dd5 (e3)

Nal. 5. — Burske kroglice: I. Sf3 mat; II. 1. a5; III. 1. Ka7, a5, 2. Ka6, f3 (f4). IV. 1. La7, a5, 2. c6, a6, 3. c5, f3 (4).

Končna pozicija 1. — 1. Dc6+, bc, 2. Sc7+, T:S, 3. Td8 mat.

Prave rešitve so poslali gg.: A. Grbec, vikar v Zapotoku (Gor.) (2—4); F. Šemrov, c. kr. poštni asistent v Lj. (3—5); Ferdo Tuma, dijak v Lj. (2—5); Mil. Vidmar, dijak v Lj. (2—5); V. Zupanc, dijak v Lj. (2—5).

O razširjenju in priljubljenosti šaha v praktični Angliji piše „Morning Post“: „Ne dá se tajiti, da je šah daleko najplemenitejša in najbolj bodrilna izmed intelektualnih iger. Šah je mnogo lepša oblika duševne gimnastike kakor whist, že radi tega, ker je pri njem slučaj minimalen faktor pri vspehu v borbi dveh dobrih igravcev. — Šah se imenuje zategadelj po pravici „Kraljeva igra“ — in možno bi bilo sestaviti dolg seznam venčanih glav, mej njimi kraljica Viktorija, ki so posebno rade igrale šah, in malo skrbnejše iskanje po njegovem starodavnem in skritem početku bi odkrilo še mnogo imen, katera bi bilo treba na čelo postaviti temu seznamu. — Z zadovoljstvom opažamo, da postaja šah tako zelo popularen, ne samo v Londonu, ampak tudi po deželi. V Londonu je sedaj najmanj 100 šahovih klubov, vsako glavno provincijalno mesto je središče cele skupine klubov, in če prištejemo še klube manjših mest in razne šah. krožje, moremo naštet do 600 klubov s čez 10.000 člani, ki merijo svoje moči v turnirjih in matchih. A na enega člana teh klubov pride najmanj 12 drugih šahistov, ki se od klubov ločeni poizkušajo v rudimentih šahovske igre. Ogromno, toda rapidno rastočo popularnost šaha jasno dokazuje dejstvo, da ima sedaj skoraj vsak časopis, ki reflektira na omikano čitateljstvo, tedensko šahovo rubriko. Te okolnosti jasno kažejo, da je čisto intelektualna igra, katere mikavnost je popolnoma nasprotna bistvu drugih običajnih iger in igračic, mogočno osvojila misli vseh slojev naše družbe.“

V Avstriji je zanimanje za šah in iz tega izvirajoče šahovsko življenje najbolj razvito pri Čehih. Ne samo v Pragi, ampak tudi po deželi v manjših mestih imajo jako številne klube, v katerih je vedno živahno gibanje. Prirejajo se klubni turnirji, sestanki šaholjubov in nekaj let sem se vrše dan za dnem k o r e s p o n d e n č n i t u r n i r j i. Čehi imajo množico teoretično izobraženih šahistov, izmed katerih so nekateri v svetovnih turnirjih dosegli dokaj lepe uspehe. V Pragi izhajajo vrlo urejevani, večino nemških šahovskih časopisov daleč nadkriljujoči: „Šachové Listy“, katere slovenskim šaholjubom toplo priporočamo. Svetovno slavo čeških problemistov smo o priliki že omenili nekoliko, v kratkem hočemo prinesiti kaj več; za danes zaznamujemo le dve karakteristični inozemski sodbi o čeških problemistih. Mr. Gunsberg pravi v „Daily News“: „Vsa pota, po katerih hodijo sedaj problemisti, vodijo do Prage“, in M. Tinsley v „Literature“: „Čehi imajo svoj jezik in svojo literaturo, pa o tem mi skoraj ničesar ne vemo. Toda njihovi problemi so znani vsem šaholjubom.“

Slovstvo. Mesečnik: „Šachové Listy“. Uredniki: Jos Pospíšil, I. V. Štefanydes in P. Karol Traxler. Praha, Král. Vinohrady. Naročnina 7 K; letnik 1900 5 K. „České Listy Šachové“, 1896—1899. letnik po 5 K. „Návod ku hře v šachy“. † F. Moučka a I. Kotrč. Cena 2 K. „Českí ulohy šachové“. Zbirka 320 nalog čeških problemistov. Cena 5 K. „Šachmatnoje Obozrjenje“, Moskva, 1ja Mješčanskaja, d. Morozovoj. Mesečnik na štirih polah. Cena 8 rubljev. Glavni sotrudniki: Čigorin, Janovski, Siffers i. dr. „Šachmatnyj journal“, St Peterburg, Anglijskij per. d. Nr. 28. Cena 8 rubljev.